Jan Myrdal

INFÖR NEDRÄKNINGEN

inlagt i privata registret sommaren 1992

NORSTEDTS

I samma serie:

En illojal europés bekännelser, 1983
Barndom, 1982
En annan värld, 1984
Tolv på det trettonde, 1989

ISBN 91-1-921602-5

Norstedts Förlag AB, Stockholm
Omslagsfoto: Gun Kessle
Omslag: Pia Forsberg
Sättning: Monilar AB, Solna
Tryck: WSOY, Finland 1993

Förord till den elektroniska utgåvan

JAG SKULLE TACKA
alla som skrev, hälsade, kom till Fagervik eller på andra sätt firade mig över till folkpensionstiden i juli månad 1992. Inte ett formellt tack på tredje dagen utan ett uppriktigt! De var så många fler än jag väntat mig.

Jag började alltså skriva ett brev till dem. Men sextiofem är en gräns bortom vilken av livet endast återstår en rest; vägen har smalnat till en hylla högt uppe. Det är inte längre som efter femtio då vattendragen blott delat sig. Nu när jag satt skrivande kände jag det som om det blivit rätt sent bland ganska kala berg. Älven därnere ettergrön. Glaciärvatten, tänkte jag. Av brevet blev ett skrivande om livet och erfarenheterna. Och texten bara växte.

När brevet passerade trettionde sidan insåg jag att det tagit ett språng från kvantitet till kvalitet och att det hade förvandlats från långt brev till en liten bok. Då tog jag fram övrigt som hörde till det privata registret på hårddisken. Sådant jag börjat skriva kring berättelsen om en barndom före kriget; det jag skrev efter det att jag påmints om dödens realitet i Moskva våren 1988. Och det jag skrev efter att ha blivit övertygad om att det fanns

liv och somrar kvar en tid. En del var blott tänktoch stolpat, det skrev jag ut. Annat lät jag stå. Ytterligare annat kom till.

Högsommaren blev höst och då kom brev från min syster Kaj Fölster i Tyskland till släkten och mig. En bomb skulle brisera i familjen, stod det i kusinbrevet. Nu skulle hennes bok komma. Tonen var euforisk. Till mig skrev hon att det rörde sig om kvinnopolitisk nödvändighet. Överens var jag inte men för henne var det nog bra att hon skrev även om jag stod främmande för såväl repliker och gester som stämningar. Dock, hur som haver tog därmed den från början så glattstrukna intellektuella myrdalska idealfamiljen från trettiotal och fyrtiotal slutgiltigt formen av ett dystert norénskt spel. Det hjälpte till att vädra ut.

Annat fanns som borde redas ut inför avslutningen. Några historier kan vändas som man vänder en sliten kappa.

Och hur var det egentligen den blåsiga regnnatten i Frolandsheiene västerut i Telemark när Alex drunknade. Drunknade han i Urdvannet eller dränkte han sig där av oförnuft? Det är nog för Myrdal en lämpligt avslutande halslösningsgåta på stigen bortom sextiofemårsstrecket.

Då detta inte längre är ett brev till vänner och släktingar kan man fråga för vem jag skriver. För vännerna? Vilka då? Knappast heller är det för barnen. Av skäl jag redogör för längre fram tror jag inte att ord går fram mellan generationerna inom samma familj. Svaret blir enkelt. Läsaren. Den läsare som funnits bakom mig alla dessa år; den som åter lutar sig fram över min axel och ser orden ta form.

STÄNGNINGSDAGS, MIN HERRE!

Förra söndagen fyllde jag år. Jag blev sextiofem. Den natten till min sextiofemårsdag hade jag vaknat av att det regnade. Eller kanske av att Florry, tiken, sprang i sömnen. Hon låg med ryggen mot väggen ner mot sängens fotända. Nu tog hon spjärn mot mig. Det ryckte i tassarna hennes. Det kom gläfs ur henne. Jag makade undan henne. Men jag väckte henne inte. Om man väcker henne när hon springer i sömnen då är hon först förvirrad, ögonen beslöjade. Hon kommer fram ur sömnen långt bortifrån. Sedan stöter hon till med nosen mot mig. Visar att hon åter är tillbaka i denna verklighet.

Florry hade sparkat upp mig ur sömnen men riktigt vaken var jag inte; hörde regnet, låg koande, funderade kan man säga. Sextiofem år har varit lång livslängd för folk under större delen av historien och är så än i större delen av världen. Men hade jag nu levat länge eller blott varit länge till? Det var Seneca, det mindes jag. Men det var länge sedan jag läste honom. 1942 tror jag. Eller 1943. Länge sedan alltså. Längre än vad som förr kallats tvenne människoåldrar. Boken finns dock kvar. Den har följt mig. Det grå häftet i serien Berömda filosofer från Björck & Börjesson står på fjärde hyllan i tredje raden från vänster i inre arkivet första våningen.

– I Hedlandet, Södermanland, Sverige, Europa, Tellus. Solsystemet. Vintergatan. Universum.

Så sade tioåringen. Men jag hade den morgonen inte fnissat åt Jan för femtiofem år sedan ty här i sängen låg han alltså nu som en bildad äldre herre med Sonys knappradio på hyllan bredvid sig och hela världen inom räckhåll. Jag satte på radion och från halv fem på morgonen hade jag lyssnat på kortvåg. Men med öronsnäcka för att inte störa Gun. Allt var som jag visste att det skulle vara. Mellan musikinslag, sportnyheter och berättelser från den kulturella världen rapporterades om det allmänna mänskliga helvetet.

I det som en gång varit Jugoslavien fortsatte den etniska rensningen; 2 000 000 människor befann sig på flykt. Flyktingexperterna från Deutsche Welle räknade med att siffran skulle stiga till 3 000 000. På BBC diskuterades United Nations Development Programs senaste rapport. Nu tog den rikaste femtedelen av världens befolkning 82,7 procent av världsinkomsten; den fattigaste femtedelen fick 1,4 procent av den totala inkomsten. För trettio år sedan var olikheten mellan fattig och rik som mellan 1 och 30. Nu var den som mellan 1 och 60. Och kapitalet sögs upp från de fattiga till de rika. Bara i den internationella lånesvindeln hade 242 tusen miljoner USA dollar pumpats upp ur fattigdomen 1983 till 1989. Nå, välståndet under den senaste högkonjunkturen var också det

blott kapitaliserat barnablod. Kapitalismen och marknadsekonomin blev allt skändligare för vart decennium.

Men att detta var den helt förutsebara och sedan länge fortgående liberala och marknadsekonomiskaskändligheten det sade inte BBC. Inte heller sade de att denna lilla utvecklade och rika del av världen utgör ett alltmer krympande härläger mitt i eländet. Sydamerika rasade samman kring sekelskiftet. Östeuropa nyss och redan tycks södra Italien skjutas ut i Tredjevärldseländet. Det krympande Europa enas icke; det frontuträtas, för att använda ett ord från radiobulletinerna för femtio år sedan. Men detta det tänkte jag. På BBC som på Deutsche Welle och Sveriges Radio talade man om frihet i stället. Frihet och människovärde.

– Fy fan! sade jag högt och kände äcklet stiga upp genom åren.

– Vaddå? sade Gun och vaknade.

– Att världen fördjävligas.

– Har du inte vetat det förrän i dag? Såvitt jag minns har du ju inte skrivit stort annat.

– Jo, men det hade varit bättre om jag haft fel.

Vi sade inget mer om det. Jag gick till badrummet. Stod och sökte se ut mot viken. Den skymtade här och där genom grönskan. Under sommaren lever vi numera nedsänkta i en förbannad spenatstuvning. Ännu för tjugo år sedan stod detta huset på slänten mellan skogen och vattnet. Då kunde vi året om se det tegelröda slottet på andra sidan viken.

Stället därnere vid stranden under oss, Åsgård, ägdes av Hilding Källén. Tre röda trähus. Det äldsta var en flygelbyggnad från sextonhundratalet. Där bodde Hilding själv, de två andra var uthyrda. Länge hade han skött det hela som herrgårdspensionat. Men hans hustru var svårt MS-sjuk och han hade gett upp pensionatsrörelsen strax innan vi flyttade hit till Hedlandet.Hilding Källén hade varit min morbror Folkes vän och ibland kompanjon. När vi flyttade in på Fagervik kom han med vin. Ibland sades i Mariefred om honom det att han varit ett löfte som slarvat bort sitt liv. Han skrev också. Nyordning på Sjögårda var i sin genre en rolig bok. Den gav han ut under pseudonymen Per Knutsson och Aftontidningen skrev att äntligen har Sverige fått sin Wodehouse. Det gjordes film av den. Vi var goda grannar.

Från honom kommer vårt stora middagsbord. En kopia av Gripsholmsborden. Det var Thure Karlsson som gjort det på trettiotalet. Han var en skicklig snickare. Den skickligaste finsnickaren i Mariefred. Mycket kunnig. Bredvid Gripsholmsbordet står det skåp som en gång varit hans fästmansgåva till den som blev hans hustru. Ett fantastiskt skåp. Det fantastiska är inte materialet utan hantverket. Lådorna går fullkomligt ljudlöst. Han gav det till Gun innan han dog. Eller rättare sagt, han lät Gun köpa det för femtio kronor. Han var rädd för att ingen annan skulle förstå att uppskatta det.

– Skåp som skåp!

Också intarsiaarbetet är fulländat.

Det tunga bordet hade Hilding menat att lämna till Eskilstuna museum där han satt och forskade mot slutet. Men så kom han i gräl. Om vad minns jag inte. Med Folkes hjälp forslades bordet till oss. Här står det sedan dess.

Men när Hilding var borta byggdes gamla Åsgård om till Sveriges sista barockslott. Vitt. Stort. Ornamenterat. Viken fylldes ut. Det trodde jag var förbjudet. Kanoner och skulpturer, vapensal med sägs det ibygden — Folke försåg det med vapen och anporträtt — och allt som hör stormaktstiden till. Ett slott som turister tror är historiskt. Hur det bygget gick till begriper jag inte. Här på synhåll från slottet får man inte ens måla ett gult hus rött utan slottsfogdens hörande. Men allt sägs ha varit lagenligt och godkänt av myndigheterna.

Sedan planterades popplar för att skärma av grannarna. Inte björkar utan snabbväxande popplar som är lika falska i detta sörmländska landskap som slottet självt. Men där står de på led till vakt mot oss som bor uppe på slänten. Växer snabbt och skärmande för att ingen granne skall kunna se vatten annat än på vintern. Det var fest därnere ibland. En natt när det skreks från bryggan drunknade en. Om det pratades en del. Om jag vore Olle Hedberg

skulle jag skriva roman om det.

Nå, både Hilding och Folke är döda. Det var många år sedan jag hörde berättas om deras äventyr. Som den med den utrangerade motortorpedbåten de köpte för näst intill ingenting från flottan strax före kriget och som direkt därefter hyrdes tillbaka när kriget bröt ut. Den gav dem ett hyggligt tillskott när de låg inkallade under krigsåren. Efter kriget fick de tillbaka båten upprustad och fin. Men när de festat ombord ordentligt en höstkväll under det de fräste fram genom mörkret hade de somnat från allting ute på Prästfjärden. De vaknade högt uppe på Selaön bortom Mälsåker. Det var slutet för den båten. Varken Folke eller Hilding berättade detta. Andra gjorde det. Fast inte på senare år. Också den berättelsen hörde jag för länge sedan. Nu om höstnätterna tjuter tjuvlarmet där nere från det falskabarockslottet. Men det är varken tjuvar eller brand. Det är bara dålig installation och kortslutning.

Nu när jag skall fylla år rakar jag mig dagen till ära ordentligt, med lödder och hyvel. Annars brukar jag köra maskin över ansiktet. Med hyvel rakar jag mig bara någon gång i veckan. Men med hyvel — eller ännu hellre välslipad rakkniv — blir rakningen mer lustfylld. Jag känner mig därefter ren i ansiktet hela dagen. I spegeln ser jag att jag inte bara har flint (tonsur, nästan) och tofsar i öronen utan att det råttblonda håret vid tinningarna börjat gråna. Så går det när man varit länge till. Jag märker att jag retar mig på Gillettes nya effektiva patenthyvel Sensor. Den är i och för sig utmärkt. Rakar nästan lika tätt och följsamt som kniv. Men den krånglar redan. Låsmekanismen i skaftet hakar upp sig och släpper, hakarna tappar greppet om bladen. Jag skär mig i vänster pekfingertopp när jag reparerar den. Inbyggt krångel. Går inte att laga. Måste köpa en ny. Vilket ökar profiten och får Förenta staternas BNP att stiga. Som den gamla man jag är muttrar jag:

– Förr tillverkades de inte med inbyggd förslitning.

Den kapitalistiska djävlighetens oändligt lilla detalj. Det oändligt stora är den pågående massutrotningen av de lägre stående. Den aktiva befolkningspolitik som förs av anonyma bankherrar och finansexperter i skydd av konferenser och deklarationer. Däremellan sådant som folkmordet på muslimer i Bosnien. Man ringer mig om det. Detaljer skall komma på fax från Sarajevo över Göteborg.

Gun hade rätt. Visst är det folkmordet ett nyttfolkmord. Men vi som levat mer än ett halvt sekel har levat våra liv i de öppna folkmordens epok.

Nu har jag hållit på att skriva för publik sedan sommaren 1944. Och till skillnad från en sådan intellektuell turncoat som Göran Rosenberg — för att ta ett namn ur högen — har jag inte behövt ta avstånd från min ungdom. Turncoat; kappvändare! Nog märker jag att jag inte tycker om honom. Under det jag börjar arbeta upp löddret en andra gång tänker jag på Göran Rosenberg som om han vore en figur och jag skreve honom. Då skulle han nu fnysa över mig och andra:

– Överblivna, högt upp på stranden ur djupen uppspydda gamla vänstrister.

Fast så skulle han inte uttrycka sig. Inte så tysk-floskulöst. Strindbergsläsare är den där Rosenberg nog inte heller. Annars vore det effektfullt om han vände sig om och drämde till oss med:

– Hörnini gammelclartéister! Vi jämren I jämt om idealen som svekos? Var tid har sina idéer om ting och om saker; och vi har våra om verkligheten.

Men det allvarliga är att jag inte tror att Rosenberg haft något att svika. Jag förstod aldrig Jan Guillous vänskap för honom. På hans Palestinaaktivism trodde jag aldrig och hans avslöjanden om Clartés infiltratörsrädsla och hemlighetsmakeri fann jag vara enbart överhetsinställsamt fåneri. Av hans TV-program minns jag mest hur han ansträngde sig för att inte visa att han var tunnhårig på skulten. Sådant — liksom att kamma hypotek med hämtehår — gör mig misstrogen. Spricka i personligheten! Det är för detta och inte för de åsikter han nu affischerar som jag fortfarande undviker att hamed honom och hans Moderna Tider att göra. Försiktigtvis. Jag litar inte på honom.

Ideal är naturligtvis otyg. Visst hade Strindberg rätt. Ideal skall och bör prövas mot verkligheten och spräckas (kalla det svikas om ni vill) ty de är skenbilder. Ideologi i dålig mening; falskt medvetande. Jag har alltid sökt

spåra upp och förgöra sådana om jag märkt dem.

Men att jag inte tar avstånd från vad jag skrev i min ungdom är något annat och det har heller inte med sentimentalitet att göra. Jag behöver inte ta avstånd då jag fortfarande kan stå för att den sjuttonårige Jan Myrdal skrev "Läroverksungdomen måste vinnas för socialismen". Jag har låtit trycka om det.

Jag upptäcker också att jag kan stå för sådant jag helt glömt att jag skrivit. Man skickar mig ett gammalt klipp från Vi Östra Realare. Lektor A. Anian har "framletat och till trycket befordrat" en uppsats av en icke nämnd skolpojke från 1942-43. "Inga ändringar har gjorts i elevens egen formulering", skriver han. Det är min text. Det ämne jag då valt var "Flickor och pojkar som skolkamrater. En skolpojke har ordet." Skulle jag ta avstånd från den?

Men vänta nu ett tag! Så bör jag inte slinka undan. Visst tog jag mig förnuft. Men inte för att jag var klokt resonerande utan för att det var min enda räddning. Klok var jag kanske och resonerade gjorde jag men jag hade ur barndomen kastats in ett tillvarons Lustiga hus. Golven gungade, väggarna stjälpte över mig och jag sökte komma loss. Femton/sextonåringen som skrev den uppsatsen levde i helvetet.

Det är sådant som ingen tror när man nu berättardet. De har inte varit med om psykologins experimenterande tid; hypnosens, pillrens och sprutornas. Mitt i detta elände skrev jag för att försvara mitt förnuft ett rationellt och resonerande försvar för samskoletanken. Det behövdes ännu då. Att jag höll orden inom ramarna för det i skolan icke straffbara är inte att undra på. Men jag förvånas nu när jag läser det över att jag vågade mig så långt just dessa Tvååkerprästens och de moralinförgiftades krigsår. Varför skulle jag ta avstånd från det denne femtonåring skrev som slutkläm för femtio år sedan:

"Det talas ofta om de förfarliga vådor, som samskolan för med sig; men äro dessa inte överdrivna? Om man går på en normal bjudning hos flickor och pojkar, som gå i olika skolor, isolerade från varandra, tar man det som normalt, att plötsligt någon börjar kasta buteljer, eller dricka sig stupfull, eller försöker våldtaga värdinnan. Sådana saker äro fullkomligt omöjliga, på en bjudning av samskoleelever, där allt går städat och ordentligt till.

Detta kan tyckas vara ordentligt överdrivet, men det är ett faktum! År efter år slungas studenter ut, som antingen aldrig varit tillsammans med en flicka eller också bara med de sämre exemplaren. Alla dessa besätta de högsta posterna i vårt samhälle och nästan alla lida av hämningar och komplex.

Den lilla enkla frågan om 'Pojkar och flickor som skolkamrater' är i realiteten en fråga om ett dödligt allvarligt problem av första rang."I dag skulle jag inte använda verbens pluralformer. Jag skulle också skriva lite tydligare om den borgerliga familjesituationens frätande personlighetsupplösning och ungdomens sexuella problem. Mina egna sådana var ju för djävliga då. Men jag gick så långt som jag ansåg vara möjligt inom skolsystemets ram. Jag gick dock alltför långt och uppsatsen blev naturligtvis underkänd.

Våren efter denna min försiktigt skrivna uppsats om skolan och könsrollerna hade jag insett att familjen var farlig för mitt liv och själva min existens och att mitt förnuft och mina åsikter inte kunde rymmas inom skolan.

Jag lämnade Höglandsskolan mitt i terminen på våren 1944. Därefter gästspelade jag bara några höstveckor på Enskilda gymnasiet i Stockholm; ett sista försök att vara sådan man sade jag borde vara. Det var klokt att jag gav mig iväg. Ty när jag något år därefter lät den tidning vi spred på Höglandsskolan trycka ett mitt brev till Dagny, utan att nämna hennes namn förstås (det som jag med annan datering förde in i Pubertet), då beslagtog rektor tidningen och förbjöd eleverna att läsa den. Men Dagny tillhör våren året efter det att jag efter några sista uppgörelser lämnat den skolan och familjen. Hoppat ut genom fönstret — mitt rum låg ju på bottenvåningen — och försvunnit.

(Jag hade inte sett henne på fyrtio år när hon några timmar senare kom till min födelsedag. Hon gick fram till Eva och sade:

– Det är du som är Jans dotter? Jag är Dagny Levin. Honom kände jag när jag var femton.Då slamrade det i växlarna när tiden rusade förbi. Livet krängde till, jag fick ta fäste i ramarna, kan man säga.)

Och det som sjuttonåringen, signaturen Buddy, skrev i Värmlands Folkblad vintern 1944-45 var heller inte något dåligt att skämmas för. Jag läser intervjun med filaren Oscar Moberg om revolutionen i Ryssland, inbördeskriget i Finland och fascismen i Italien. Den tyder på att sjuttonåringen var ordentligt politiskt inläst och tog parti i orden. Tsargendarmen "vägrade att lämna från sig sin sabel och blev skjuten"; "de vita" i Finland "arkebuserade i hans åsyn tio personer som voro misstänkta för att sympatisera med de röda" och så vidare.

Fast då för snart femtio år sedan när jag trodde att Hitler och Hirohito representerade det tänkbart djävligaste hade jag också grubblat en hel del över hur ny den bättre världen skulle bli på andra sidan den kommande segern. Sedan har jag fatt lära om. I frågan om tidsperspektivet. Inte om den nya världens nödvändighet.

Jag såg mig i spegeln nu när jag tvålat in mig ordentligt. Ansiktet bakom det rika vita löddret var en natt äldre än dagen innan. Från Roger och Madeleine Guibert fick jag en hälsning fredagen före sextiofemårsdagen. De skulle skåla för mig och vår ungdom i Villeneuve-sur-Lot. ("Another day older and deeper in debt", hörde jag det nu sjunga långt bort från femtiotalet. Det bör ha varit Tennessee Ernie Ford. Sixteen tons. Vi bodde på Strindbergs Inferno-hotell Orfila på rue d'Assas, jag skrev på Att bli och vara, Maj skulle snart föda och på kommoden stod grammofonen och skivansnurrade.) Roger Guibert arbetade på L'Humanité då. Madeleine på CGT. Vi hade redan känt varandra länge. Vi hade vår efterkrigsungdom gemensam. Vi hade varit arbetskamrater på FMJD i Budapest 195, Roger och jag satt i redaktionen för Jeunesse du Monde och Madeleine arbetade i sekretariatet. Men redan innan dess hade vi träffats i Paris. Samman såg vi Les lendemains qui chantent. Jag minns också att det var Madeleine jag diskuterade med i Paris när jag deporterats från England som undesirable alien i februari 1950. Roger och Madeleine hade mött varandra i résistancen i Villeneuve-sur-Lot. Han var barnafödd där och hon hade tagit sig dit från Paris. Hon var från Tredje arrondissementet egentligen. De hade sin bröllopsmiddag på L'Enclos de Ninon på Boulevard Beaumarchais strax ovanför Bastiljen. Där går Gun och jag ännu. Nu är de pensionerade redan. Men dock är allt som vanligt när vi möts. Fast just nu sjunger morgondagen inte.

– Trösta dig med att du i varje situation vet att det alltid kan bli värre, hade Pavel M. Toper sagt när vi mötte honom igen 1965.

Det var egentligen ett östjudiskt ordspråk, menade han.

Nå, det har i varje fall stämt för världsmajoriteten de senaste femhundra åren. Kulturen vår, den omskrutet västliga och europeiska, som parlamenten och friheterna; välfärdssamhället i Bismarcks, Roosevelts, Hitlers, Per Albins eller Mussolinis tappning som den ljusnande efterkrigsframtiden i våra länder: Köpta med kapitaliserat barnablod från andra sidan haven. Men blod tvättas bort och pengar luktar inte. De hungerdöda

luktar for övrigt inte mycket, det minns jag.

Också det har jag skrivit. På olika sätt. Som rapport och artikel, som dramatik och roman. Det är för att jag vetat detta om den liberala marknadsekonomin i dess olika varianter som man skällt på mig som demokratiskt opålitlig de senaste fyrtiosju åren. Hjörne som Kay Glans; likgiltigt vilka. Fanns inget skäl att förvånas. Nu när jag fyllde sextiofem borde jag lärt mig att alla ord redan skrivits, menade jag när jag nu såg mig i spegeln ny rakat rosig och välskrubbad. Smorde in mig med luktvatten. Old Spice. Det märket började jag med ombord på M/S Bengal när vi gick genom Suezkanalen våren 1961.

Visst har jag skrivit det. Men orden bestämmer inte tillvaron. Idealist är jag inte. Det låter något att säga att anden sätter massan, materien i rörelse. Bildat är det också. Nyss hänvisade jag till Seneca. Man kan ju säga det på latin och hänvisa till Vergilius: Mens agitat molem. Vilket inte är sant. Fast jag är ju inte plattmaterialist. En viss bestämd roll spelar orden. I det hade Marx rätt. Och Mao. Säg så här: exakt likadant hade det inte sett ut i världen mitt arbetsliv förutan.

Regnet hade upphört. Min dotter Eva och hennes man Anders var här på Fagervik för att hjälpa till. De bodde i gäststugan och skulle snart komma in till frukost. Jag klädde mig, och vi drack kaffe tillsammans med dem klockan halv åtta.

– Kunde du inte legat kvar i sängen så vi fatt komma upp med kaffe, tårta och blommor och sjungit för dig, sade

Eva.

Men det hade jag inte haft en tanke på denna

födelsedag. Hennes barn — som ju brukar komma upp och sjunga om de är här på födelsedagar — var hos Maj i Göteborg och Eva själv var ju trettiosex redan.

– Du måste inse Jan att jag inte är tolv år längre! har hon brukat säga under senare år när jag sökt intressera henne för att hjälpa mig sortera.

Och i det har hon rätt. När hon var elva och vi tagit henne ur skolan och vi reste i Sydasien och Sydostasien mätte hon ljus åt Gun och var på en gång klarögt intresserad av allt hon såg och hörde och dotterligt omtänksam. När vi satt uppe i Bayon i Angkor och var genomblöta av svett och helt utpumpade då hämtade hon Pepsi-Cola från försäljaren på stigen därutanför och undrade över Jayavarman. Hon torkade svetten ur pannan på mig till och med minns jag.

Nu sitter vi alla fyra vid köksbordet och dricker kaffe. Jag ser på Eva. Hon har varit ute på något fältarbete i Värmland, skrivit en uppsats, polemiserat mot idealismen i svensk arkeologi och om ett par dagar skall hon flyga tillbaka ner till Sri Lanka där hon arbetar ute nära Sigiriya.

Hon passar där. Man säger att hon uppträder riktigt. Inte som en amerikanska. Det sade man också i Kina. Anständigt klädd och nedfälld blick. Det tog hon till sig då när hon var elva i Sydasien. Vi bodde hos Adils i Karachi. Som anständig man med hustru och barn bodde jag med dem i familjen. Bertil kom inte längre än till trädgården och de främre rummen. Det var storfamilj. Ibland var det ett trettiotal som kom och gick vid mattid. Eva var med flickorna. De hölls i en lång korridor. När Gun och jag gick ut menade vi att någon

kunde hålla ett öga på henne.

– Mer kan han inte, sade Akbar och skrattade. Sedan pekade han på chokidaren. Denne var enögd.

Den anständiga klädseln är förnuftig och den nedfällda blicken ett kulturellt beteende; men inte ett förtryck. I vår kultur får den närsynte lära sig att inte fixera folk. Lära sig så grundligt att han/hon inte ens inser att det är ett inlärt beteende. Nå, mild och fördragsam är Eva lika litet som de viljestarka flickorna Adil. Akbar är död förresten. Det sade man mig för något år sedan. Alla tre bröderna Adil är döda.

När Eva är på Sri Lanka far Anders hjälp med barnen av Maj och av hans mor. Han och barnen skall ner till Eva på Sri Lanka om en månad. Barnen tycker om att vara där. Nej, tolv är hon inte. Sortera åt mig och mäta ljus åt Gun kommer hon inte att ha tid med. Men hon är kanske sitt elvaårsförverkligande. Det tänker jag när jag tittar på henne där hon sitter vid köksbordet bredvid mig. Säger sådant högt gör jag inte. Vi talar inte så privat i familjen.

När jag druckit ur kaffet reser jag mig och går ut med hunden upp i skogen. En skog har jag sett växa och huggas ned och växa upp på nytt. Längre bort har jag sett skogen skövlas maskinellt. Där fanns svampmarker. Men de är borta som kärret är borta. Florry springer den vanda vägen. Då och då kommer hon tillbaka till mig och stöter nosen i min hand. Riktigt dålig kan den inte vara som älskas av sin hund. Och av sina sex katter.

Janken, min son, skulle komma med hustru och barn om någon timme. De skulle göra tårtor. Min sonson

Peter som fyller fjorton har planerat tårtornas dekoration på vetenskapligt sätt. Gjort konstruktionsritningar, kan man säga. Han är en tänkande August. Skriver gör han också. Hans recension av Jan Guillous förra bok var intressant. Positiv men med viss kritik. Guillou blev riktigt fundersam när han läste den. Peter är ju hans publik.

Det blev vackert sommarväder då när jag fyllde pensionär, som det heter. Jag gick kring i åtta timmar och hällde vin i glasen. Inte till Peter dock. När han är ensam här får han ett glas vin till maten. Vi tar ju vin till maten var dag. Jag menar att det är viktigt lära sig om vin i vår kultur. Hans föräldrar har inte protesterat.

– Men hos oss smakar han inte, säger Janken.

Mycket folk. Sådana från ungdomen som jag inte mött på år och årtionden också. Solen sken. Jag hann knappt prata med gästerna. Inte tänka efter. Morgongrubblet fick inte plats. Jag gick runt med flaskor; drack själv bara lite vitt. Hade ont i fötterna när kvällen kom; servitrisont.

På natten såg jag sedan muren vid världens ände. Såg den helt tydligt. Jag gick uppför den branta högfjällsängen vid Planès i Pyrenéerna — där jag fatt min första lilla infarkt sommaren 1964 — och därframme såg jag muren. Den gången hade jag suttit mitt på sommarängen med alla kameraväskorna runt mig när Gun kom upp. Men jag sade inte mycket till henne. På kvällen minns jag vi åt forell med vitt karaffvin på Glycines i Prades där vi övernattade. Vi diskuterade mozarabisk arkitektur. Men nu på natten var jag helt ensam på ängen och där borta stod muren vid världens ände.

Jag drömmer så mycket nu de senaste månaderna.

Dagen därpå skrev jag till Dr. William A. Pelz. Han är director för the Social Sciences Program på DePaul University i Chicago. Där har jag föreläst.

– Dear Bill, skrev jag. Och det brevet hade jag gruvat mig för nästan en månad.

Han är ansvarig för Macmillans nya serie: The G.K. Hall Guide to Modern European History. 14 volymer, var och en med en ordentlig bibliografi. De skall tjäna såväl forskare som advanced history students. Från: "Origins of Modern Europé 1640—1789." Till: "The Collapse of the Soviet Bloc, 1988—1992." Han hade bett mig skriva det fjärde bandet: Han menade att jag var rätt person; han hade haft mig att föreläsa, han kände till vad jag gjort om Balzac och om julimonarkin. Jag skulle — menade han — kunna skriva en bok som passade både för studenterna och för den intresserade och bildade allmänpubliken. Erbjudandet fick jag i slutet på maj. Det hade gjort mig glad. Jag ringde mina barn och rådgjorde med dem. De är ju akademiker. Janken docent och jordbrukshistoriker, Eva arkeolog. De båda tyckte det lät intressant. Det var ju en period jag kunde, menade de. Alltså borde jag skriva boken. De såg fram mot att läsa den.

Inte för att jag brukar fråga dem till råds om mitt arbete men att jag ringde dem denna gång var inte så konstigt. Jag vill inte trampa in på deras marker. Lars Grahn på Natur och Kultur försökte övertyga mig om att skriva Sveriges Historia i två band; radikal läsning för folket! Han skulle grub-stake mig ordentligt under ett par år. Men jag avböjde. Både för att August

Strindberg och Vilhelm Moberg redan hade gjort det och jag tvivlade på att jag kunde göra det bättre och för att jag vet vad Eva anser om sådana som skriver i teorin om arkeologi utan att någonsin grävt och Janken har ju skrivit rätt fräna inlägg om sådana som söker poster utan att vara kompetenta. Han sägs vara den kunnigaste inom sitt område och är dessutom nu ansvarig för det stora projektet med en svensk jordbrukshistoria i fem band. Jag har respekt för dem båda. Jag ville inte utsätta mig för deras berättigade kritik. Inte ens om de höll den för sig själva.

(– Gubben är ju gammal nu. Man behöver inte säga det rakt ut till honom. Men kunde du inte försöka tala honom tillrätta...

Jag riktigt kan höra dem resonera.)

Men skeendet kring 1830 kan jag. Franskt och tyskt åtminstone. Det har ju periodvis gått flera år då jag levt mitt i de åren. Inte undra på att Bills förslag gjorde mig glad och att jag med entusiasm hade antagit det. Ett roligt arbete. Både pengar och ära därtill. Jag faxade mitt svar till honom på universitetet redan på kvällen samma dag hans erbjudande nått mig.

Dock skrev jag förra måndagen, dagen efter födelsedagen, till honom och avböjde. Den boken blir inte skriven. Inte av mig. Och ingen annan kommer att skriva den så som jag vill ha den skriven.

Denna gång faxade jag inte. Vi körde till Mariefred och lade brevet på posten. Sedan satt Gun och jag i trädgården. Vi drack en flaska champagne. En millesimerad Mesnil som vi hade köpt en låda av i våras. Vi körde kring två dagar i Champagne samman med

Anders Fogelström och Marianne Ström. Vi hade alla arbetat hårt under våren. I Bar-le-Duc hade vi sett på Ligier Richiers gravmonument för René de Châlon som stupade vid belägringen av St-Dizier 1544. Richier har skulpterat kadavret; tre år död har det triumferande rest sig ur sin grav och håller upp sitt hjärta. En mångdubbel dödingebild. På Le Mesnil i Mesnil-sur-Oger diskuterade vi dödingebilden i europeisk och mexikansk bildkonst. Omvandlingen från den döde till döden. Dödsdansen i Basel och Posadas calaveras. Samtidigt drack vi på min inrådan en champagne från en liten récoltant-manipulant, François Billions Mesnil blanc de blanc från 1985. Den hade Gun och jag bjudit på till vernissagen i Paris 1990. Vi hade funnit den några år tidigare. Efter middagen gick vi till familjen Billion. Det var lördag men man var hemma och vi köpte några lådor. Hundra francs flaskan tror jag man tog.

Egentligen var vi då på väg till Bretagne där Gun skulle fortsätta arbetet med att dokumentera kalvarieskulptur. Hon började det uppdraget 1972. Hon vill göra en bok om dem. Den resan hade Gun bestämt när jag skrivit färdigt texten och vi valt och tagit fram hennes bilder till boken om romansk skulptur. När det arbetet var färdigt och vi kunnat lämna hela materialet till Ylva Holm på Norstedts och visste att den skulle komma i oktober då bad Gun mig ringa och beställa hotell i Bretagne.

Nu satt hon och jag på innegården och jag förklarade för henne varför jag tvungits avsäga mig uppdraget att skriva 1815—1848. Hon var överens. Det var en lite vemodig kväll. Vi talade om döda vänner.

– Lite tommare blir det år från år, sade Gun. Hur det än är blir det svårt att tala om fyrtiotalet och efterkrigsåren med de yngre, de som inte var med. Du borde skriva färdigt den boken.

Men champagnen var god. Den näst sista butelj av Billions årgångschampagne vi hade kvar.

Sedan dess har det gått en vecka. Tiden har stått alldeles stilla runt mig. Regnandet hade upphört på min födelsedags morgon. Var dag hade sedan varit varm och solig. Först i natt återkom regnet.

Vad jag gjort efter brevet till Bill? Hundpromenerat i skogen på morgonen. Gått ner med Gun till bryggan om kvällen. Simmat lite i viken. Kastat pinnar åt Florry. Hon gnyr, pratar och tjuter till när hon ser mig ta badbyxorna från strecket. När vi kommit över järnvägen släpper jag henne. Hon rusar nedför stigen, tar bocksprång av glädje och störtar ut i vattnet med ett stort magplask. Sedan simmar hon. Kanadagässen bligar misstänksamt — men värdigt — på henne när hon forsar fram. Hon är unghund ännu, lite över två år. Stor och kraftig. En naturlig hund, inte något framavlat. Resultatet av ett par hundgenerationers naturliga urval från Mariefreds utkant. Det är schäfer, rottweiler, stövare och golden retriever i henne. Kärlek behöver man inte kalla det men honans val är det. Hanarna, hundarna, springer omkring och skvätter och är allmänt kåta året om. Ibland slåss de. Best dog wins! Och/eller tiken väljer. Så förs stammen vidare.

Gen-isolaten har sprängts i Mariefred. Här tror vi på natur och blandade raser och Florry som är unghund ännu håller på att bli en lugn, stark och klok tik. Duktig

att simma då hon från retrievern fatt simhud mellan tårna och svans uttergrov som labradorens. Ordentliga käkar som kan krossa oxben mellan tänderna. Älskar katter och små barn. Nästan lika klok som Wurstie, vår indiska pie-dog. Pie-dogen är en stabil gatukorsningsras med små variationer från Sydasien till Iran. Om det vore möjligt avskaffa kennelprofitörer och hundsportare skulle Mariefredshunden bli lika klok och livsduglig som pie-dogen.

Om renrasighet är fåneri för människor är det dubbelt fånigt för hundar. Inavel och degeneration. Överklassen har gått under — blivit blåblodig, ofruktsam och fått tunna vita fingrar, genom arrangerade äktenskap; folket har segrat genom kättja och kärlek och fritt val. Jag skulle kunna skriva en Anti-Gobineau utgående från de tre meningarna! Förra hunden vår, första Florry, var lite överklass. Inte helt, men mest, golden retriever. Jag tyckte om henne. Visst kan man tycka om också en adelsfröken. Hon hann bara bli sju år. Blodcancer. Hon såg mig in i ögonen när hon skulle avlivas. Bara såg och såg när hon fick sprutan. Så sprack blicken hennes.

Men visst är denna Florry viljestark. Både Erik Göthe och min svärson Anders Runebjer som haft hand om henne menar att hon inte vill inse att hon är hund. De anklagar mig för att jag har låtit henne tro att hon är like. De menar att hon försöker ta makten i huset när hon är hos dem. Hon uppträder som människa. Jämställd. De störs

av det. Men Margareta och Sture Igelström, våra grannar, som också haft hand om Florry, tycker om henne just för det att hon både är självsäkert

lugn och stark. Redan kan hon vakta huset när vi är borta. Vara ensam och ligga på vakt timme efter timme.

– Vakta huset! säger jag. Då suckar hon, går in under trappen, lägger sig på sin filt och visar att hon är i tjänst. Vakta bilen kan hon också. Efteråt när hon spänner av är hon trött. Vi talar med henne och berömmer henne när vi kommer. Hon tjuter, pratar med små ylanden om hur hon längtat och sover sedan länge på morgonen. När jag är hemma sover hon djupt. Snarkar. Jag misstänker att hon anser att det räcker med mig för att skydda huset. Men när jag är borta och hon är ensam med Gun och de sex katterna då sover hon på spänn. Fast hon tycker att jag bör gå upp klockan fem. Inte vara sjusovare. Hon ställer sig med framtassarna på mitt bröst och stöter med nosen, lägger sedan sitt stora huvud på min axel.

– Du skall upp nu!

Jag svär åt henne. Jag vet ju att hon inte är riktigt nödig. Hon kan hålla sig ännu fyra timmar om så behövs. Hon är ju tik. Men hon menar att dagen börjar klockan fem.

– Upp och arbeta, Jan. Först ut med mig och sedan till skrivbordet.

Hon vill ligga under mitt skrivbord när jag arbetar. Ha ögonen på mig. Ha mig under uppsikt.

Visst är hon familj med oss. Och alla mina hundar har ju på detta sätt efter en tid trott sig vara folk. Vi har rapport, som det heter. De känner på sig vad jag tänker. De sover i sängen när det är svalt och på golvet när det är varmt. Ibland om nätterna när jag drömt ont har de satt tass mot mig. En stor varm tass rakt mot fotsulan

min om sommaren och på min kind om vintern. Mer behövs inte. Om jag snubblar och faller i skogen störtar de sig över mig och lägger sig på mig. Det är instinkt. Men jag får aldrig sitta på golvet och än mindre på marken. Då söker de få mig att resa mig upp. Fast Gun får sitta på marken. Kanske är det inte alls så att de ser sig som människor; jag är kanske i deras ögon mest hund. Gammelhunden. En som bör ha vett att bete sig som det anstår en sådan.

De har också sina rättigheter i huset. De talar med mig när det behövs. De grälar på mig ibland. De skaffar sig därtill ett stort passivt mänskligt ordförråd. När det gäller resor eller diskussioner om bad och promenader då måste vi tala engelska, franska eller i omskrivningar för att hunden inte skall förstå. Folk tror vi skämtar när vi säger det. Men så är det inte. Så har det varit med hundar ända sedan jag var litet barn på Gesta för mer än sextio år sedan. Tipp förstod vad jag sade. Förstod mer än de vuxna. Så var det också med Träff på Kvicksta. Jag kunde sitta hela dagar i hans koja och resonera när jag var tio. Folk begriper inte alltid detta. De tror man måste leka och rasa med djur. Visst kan man det ibland. Men mest vill de att man bara skall vara. Muttra lite och prata. Vill man ha djurs vänskap bör man lära sig vara stilla.

Hundsport sysslar jag inte med men visst är jag vän med mina hundar och egentligen tycker jag bättre om hundars lukt än om människors. Nosa på hundens tass mellan tårna; en frisk och varm doft. Gå sedan fram och nosa din granne mellan tårna! Fy fan!

– Den som vore hund här i huset ändå, sade min son

när han var femton.

Kanske hade han rätt. Kanske har jag lättare med djur än med människor. Katterna till exempel. Kurremurr (nu Kurremurr III) är en stor och stinkande sönderriven hankatt som kommer högljutt pratande mot oss när Florry och jag gått runt fabriken. Stelbent är han. Full av fastingar som jag måste plocka från huvud och nacke. Han tycker om att jag tar honom hårt om den kraftiga nacken och ruskar honom. Han vill att Gun skall leka flygande katt med honom. Florry lägger sig sedan på honom och tuggar på honom. De umgås med varandra. Han har klorna indragna och kurrar när Florry ruskar honom och han hänger som en våt trasa ur käften på henne. Den äldsta kattan, Missan, är huskatt. Hon har tuktat Florry. När Florry bråkar kommer Missan fram och ser på henne.

Då sjunker Florry ihop. När Florry blir alltför livlig och vi skäller på henne för att fa se Rapport i fred på TV då smalnar Missans ögon. Så går den lilla Missan fram och klipper till den många gånger större Florry på nosen. Då gnyr Florry och lägger sig. För Missan har hon respekt. Missan var gammelkatta i huset när Florry kom som sju veckors valp. De fyra andra katterna har var och en sitt personliga förhållande till Florry och till de andra katterna — och till oss.

Missan är traditionsbärare. Det var hon som lärde Florry vad som var tillåtet och inte tillåtet för hunden i huset. Det hade hon själv lärt av förra Florry som lärt det av Kurremurr II. Cheeta, vår förrförra hund, dog hemma. Hon hade varit länge sjuk. Kurremurr II satt bredvid och såg på när hon tillslut fick dödssprutan. Vi

grät. Kurremurr II satt alldeles stilla mellan oss och stirrade. Sedan blev han förstadjur. Så går det generation for generation. Den stolen är hundstol. Den stolen är kattstol. Katter har egen ingång till köket. Hundar kan öppna dörrar, men det far de inte. En katt är huskatt, fem är kökskatter. Katter får röra sig på andra nivån, bord och hyllor. Den hör inte hundar till. Fast Florry är så stor att hon har huvudet uppe i bordshöjd.

När jag skriver detta håller Gun på att göra iordning en gryta. Det sista av fåret. Vi rensar frysen. Snart skall dit en halv gris. Alla sex katter och Florry deltar. Det är strängt indelat vad var och en får ta. De stjäl inte av varandra. Fast Pip-Lisa är en allmän favoritkatta och får ta mat från alla utom Missan och Negresco, också från Florry. Men var dag bör gå i vanlig rytm. Djur är som barn. Vanebundna. Nu är klockan 0500, nu borde vi vakna. Drar vi oss till 0700 pratar katterna nere i köket, ropar på oss och Florry purrar mig ordentligt. Det är hög tid för oss att vakna.

Dagen har sin rytm. Nu är tid att promenera. Nu är tid att äta tillsammans, hund under bordet, katter i fönstret och på bänken. Nu är tid att se nyheter på TV. Missan ligger på sybordet. Florry ligger bakom Gun på kanapén. Det började hon med som valp men Florry har nu vuxit till så stor hund att Gun knappt far plats. Och dessa beteenden traderas från generation till generation bland husets djur. De ser oss och vårt beteende som ingående i det allmänna mönstret. Missan försöker tukta mig också. Jag far inte sitta på fel stol. Sitter jag rätt — och på rätt tid! — kommer hon upp i knäet. Tar vi fram resväskor och börjar packa protestkissar hon.

Inte undra på att Florry anser sig vara vår jämlike. Knappast Missans dock.

Men jag har också gjort annat denna vecka. Jag har hållit på med datorn. Ändrat i programmen. Det tar sin tid. Och om man gör fel så kraschar allting. Några program var inkompatibla och tog ut varandra. De stökade kring i autoex.bat och tog bort själva grundkommandon. Det var som jag fått in virus; som om maskinen insjuknat. Sedan får man hålla på hela dagen med att återställa. Hitta felen. Busy-work. Tillstymmelsearbete, kunde man säga. Onödor! Förr hade jag sorterat pennor på bordet eller sysslat med att plocka isär och rengöra skrivmaskinen. Men skrivmaskinen gav mig inga nya begrepp under det jag plockade. De nya datororden däremot är så fina. Som Un-delete och Un-blank; ord som står för tankar vilka inte tidigare kunde formuleras. O-radera = gör radering ogjord; o-släck = gör skärmsläckning ogjord. Det är den möjlighet att vända skeendet, låta tiden gå baklänges, som jag fantiserade om som tolvåring när jag läste Astounding. Fast blott vända i datorn. Här under muren, tänker jag plötsligt en sen kväll när jag knappar, borde jag kunna ogjortgöra skeendet och börja om. Men kan inte.

Läst har jag denna tid också. Först en hel del om den tyska exilen. Mexiko och Moskva. Kände flera bland dem. Nu publiceras också dokumenten med kommentarer av unga forskare. Men de läser protokollen skevt de kommenterande litteraturforskarna. De var inte med och de saknar jämförelsematerial; de har inte läst tillräckligt mycket om exilen för hundrafemtio år sedan. De tyska revolutionära exilförfattarnas interna och

intriganta uppgörelser i Moskva 195 är pinsamt lika de tyska revolutionära exilförfattarnas interna och intriganta uppgörelser efter 1848 — inte lika dödsbringande dock. Exilen är elände. Läste alltså inte bara Reinhard Müllers dokumentsamling Die Säuberung utan även Herzens självbiografi och mot Herzen tog jag så fram Marx om Vogt.

Sedan Rousseau. Eller Rousseau först och främst. Magnus von Platen kom till min födelsedag. Han lämnade mig

korrekturet på David Sprengels översättning av Julie eller den Nya Heloisa. Tre kilo! Den har aldrig kommit på svenska i fullständigt skick.

Ett brottstycke av Julie översattes anonymt men gavs aldrig ut 1801. Det, sade han, är en raritet endast Kungliga Biblioteket äger. Några dussin sidor av Julie ingick i det Romain Rollands Rousseauurval som Bonniers publicerade 1942. Det var i den mörka tid då det anständiga borgerliga förlaget Bonniers — som med viss rätt ansåg sig ingå i en humanistisk front — publicerade Voltaire i urval av André Maurois och Schopenhauer i urval av Thomas Mann. Det socialdemokratiska Tiden svarade med Diderot och d'Alembert.

Natur och Kultur tryckte år 1983 delar av Julie eller Den nya Héloise i sönderskuret skick. Det är en upplaga som berör mig illa. Olof Nordberg som gjort översättning och skrivit en intressant inledning var en god översättare. Men hur han kunde gå med på att förlagets gorvargar slet sönder Rousseau förstår jag inte. Inte bara halva texten är borta. Rousseau blir förvanskad då hans resonemang försvunnit; Rousseaus förord och diskuterande efterord har skurits bort liksom lord

Bomstons tänkvärda kärleksaffärer. Att de tolv bilder Rousseau lät göra har försvunnit samman med de bildkommentarer i vilka han speglade sitt verk är följdriktigt. Kvar ligger en textmassa utan början och slut och hålig i mitten. Den gör inte Rousseau rättvisa.

Man skall ha respekt för de döda kamraterna! Det Rousseau inte tillät Parisförläggarna hade han inte tilllåtit Natur och Kultur! Inte undra på att Natur och Kultur när jag bad dem leta rätt på boken åt mig menade att de inte ens hade ett arkivexemplar! Men upplagan är näst intill omöjlig att finna antikvariskt.

För Bonniers höll Sprengel på att förbereda sin översättning av Julie för trycket 1931 till 1937. Verket skulle bli på 1700 sidor. Det skulle fullfölja och fullborda hans — av Bonniers aldrig fullbordade — upplaga av Rousseaus Bekännelser. Av den ligger det färdigsatta femte bandet med Sprengels kommentarer och noter begravd i korrekturform i Bonniers arkiv sedan 1923!

Julie har drabbats av samma öde. 1931 sattes den första delen. 1937 var två volymer av de planerade fyra fardigombrutna och försedda med fotnoter, varianter och illustrationer. Resten av själva översättningen sattes upp i spaltkorrektur år 1945. Fyra år efter Sprengels död. Men Bonniers kunde aldrig färdigställa arbetet för trycket. Av ekonomiska skäl eller för att det saknades redaktör.

Varför projektet aldrig genomfördes på trettiotalet? David Sprengels ekonomiska krav spelade nog en roll. Men det var just hösten år 1932 som Karl Otto Bonnier vägrade ge ut Agnes von Krusenstjernas Porten vid Johannes; den konflikten inledde Krusenstjernafejden. Då

avbröts arbetet med Julie. Hur och varför arbetet återupptogs och sedan avbröts 1937 vet jag inte.

Magnus von Platen hade fått korrekturet av Gerard Bonnier en gång när han var uppe på förlaget. Det visste jag. Hos fransmännen den 14 juli hade jag talat med honom och sedan hade vi båda gått på Karl Otto Bonnier.

– De bildade, i Sverige som på kontinenten, läste Julie långt in mot detta århundrade, sade Magnus von Platen. Den boken bestämde deras idealbild av äktenskap och kärlek. Den formade deras uppfattning av naturskönhet. Den gav språk åt längtan. Sedan kom dessa ideal ner över folket som gesunkenes Kulturgut. Men de bildade i Sverige läste boken på franska. I Frankrike kom den ju i upplaga på upplaga. Därför kom aldrig någon riktig svensk översättning. En sådan finns än i dag inte. Nu när folk, bildade eller ej, inte läser franska längre vet svenskarna därför inte ens varifrån de fått sina föreställningar om kärlek och sina äktenskapliga beteenden.

Karl Otto Bonnier hade varit vänligt intresserad men svalt försiktig. Han skulle tänka på saken efter semestern. Men på min födelsedag var Rolf och Stina Janson här när Magnus von Platen kom med Rousseau. Rolf blev intresserad.

I fjorton dagar har jag nu befunnit mig i Jean-Jacques Rousseaus sällskap. Med honom har jag inte umgåtts så nära sedan någon gång 1944—45. Och det har åter varit en omtumlande upplevelse.

Julie eller den Nya Heloisa är en märklig bok. Jag har tidigare inte läst den så här riktigt noga rad för rad.

Den är läsbar som roman. Figurerna lever trots allt jag hört om den. Och därtill skrev ju faktiskt Jean-Jacques Rousseau den gången för tvåhundratrettio år sedan åt Europa kärlek, natur och dygd så att hans ord fortfarande bestämmer våra föreställningar och vårt beteende. Det var till att ligga rätt just där tidens våg bryter.

Det är sant trots att det är gängse handbokssanning.

"Denna bok", skrev Arvid Ahnfelt i Världslitteraturens historia år 1875, "måste räknas bland de arbeten, som frambragt en verldshistorisk verkan, i det Rousseau blifvit en befriare för de i kall förståndsmässighet förtorkade sinnena. Ur den larmande yttre verlden låter han menniskan draga sig tillbaka till sitt eget inre, till sina förhoppningar och farhågor, till sin fröjd och sin sorg; och med kännedom om sitt eget hjerta har hon äfven återvunnit det länge förlorade sinnet för naturen och igenkänner i de branta bergen, i dalarnas och skogarnas stilla ensamhetstumma spegelbilder ur sitt eget lif."

Fast visst far jag rysningar av obehag ända ned i tårna när Julie lägger fram sina uppfostringsprinciper. Det är som om hörde jag Alva tala. Hon var ju rousseauan. (Så rousseauansk att hon säkert varit beredd att sätta sina barn på hittebarnshem för principernas skull. Om det funnits sådana hem.) Och nog förstår jag konflikten med Diderot. Förra gången jag umgicks med Rousseau förde det både till att jag skrev Pubertet så som jag gjorde och till att jag som tjugoåring i en rad artiklar och inlägg hävdade en diderotsk hållning i litteraturen

mot Rousseaus sentimentalitet.

Visst känner jag så än. Jag har många gånger skrivit att Diderot för mig varit och är en av de förebildliga författarna. Men samtidigt vet jag att Jean-Jacques Rousseau påverkat mitt skrivande. Direkt, från det jag första gången läste hans Bekännelser och indirekt genom såväl Strindberg som Robespierre. Inte minst är han en determinant i sådant som mina Confessions och detta jag just detta ögonblick knappar in. Nej, vi undkommer inte Jean-Jacques. Han skrev oss vår tid vare sig vi vill det eller ej.

Men jag märker något konstigt med min läsning denna gång. Jag kommer på mig med att fly bortom texten, att jämföra fotnoter och varianter beyond the call of duty. Fullt så noga skulle jag inte behöva läsa nu när jag vill övertyga förläggare om nödvändigheten att ge ut en integral upplaga. Jag läser inte bara; jag sitter som bibliofil med näsan djupt nere i volymerna. Ty jag har fyra franskspråkiga upplagor av Julie.

Äldst är en trevlig liten duodesupplaga tryckt i Genève 1788. Sex avdelningar i fyra böcker bundna i två band. Den ligger skönt i handen och trots att stilen är satt i minsta stil, mindre än petit, är den lättläst för ögonen. En gång har volymerna ingått i Katedralskolans i Lund bibliotek. En ägare, den ursprunglige eller den som stal böckerna från skolan, har skrivit sitt namn mitt på titelbladen. Men man har klippt bort namnet i bägge banden. Detta sänker i och för sig det bibliofila värdet på volymerna. Men han hade inte sandat eller läskat ordentligt när han skrev sitt namn. Bläcket har färgat av något på frontespiserna. En, den första, är lite symbolisk.

De tre andra är fint realistiska illustrationer till några av bokens huvudscener. De tycks vara utförda av Antoine Carrée. På två av dem skymtar ett namn i spegelskrift. Nu när jag läste in mig på Julie har jag också suttit med fickspegel och sökt tyda namnet. Det är svårläst. S. Lamm, kanske det står. Eller möjligtvis Schwamm.

Denna upplaga återgår såvitt jag kan se av texten på den verkutgåva som kom i Genève 1782. Här funnes mycket att undersöka om jag hade ett större bibliotek.

Jag har också Julie ou la Nouvelle Héloise som band III och IV av den utgåva i tjugo band av Rousseaus verk som gavs ut i Paris av Deterville 1817. Den återgår, enligt förordet i första bandet, på 1801 års upplaga. Där stod att förlaget korrigerat texten enligt bevarade manuskript. Den upplagan står som Naigeons. Den kan alltså ha redigerats av encyklopedisten, ateisten och den inbitne republikanen Jacques-André Naigeon. Men jag når ingen klarhet om detta. Mitt bibliotek räcker som sagt inte. Illustrationerna till denna Julie är i alla fall av Nicolas-André Monsiau. Men inte heller där kan jag kontrollera om de är från upplagan 1793—1800 eller om han gjorde nya. Han dog ju först 1837.

Som arbetsupplaga har jag René Pomeaus kommenterade och textkritiska utgåva i Garniers gula klassikerserie. Ur den har jag hämtat kunskap om varianterna.

Därtill har jag en tjock pocketupplaga som gavs ut på Flammarion 1967. Inledning av Michel Launay. Texten är densamma som i Pomeaus upplaga. Utan noter och förklaringar dock.

Jag skulle behöva ytterligare två upplagor. Dels Rousseaus romaner i Pleïade och dels Daniel Mornets utgåva av Julie från 1925. Det är den senare som David Sprengel byggt på tror jag. Anders Fogelström lovade skaffa Pleïade åt mig från Paris när vi var ute hos dem på Dalarö i förra veckan. Och jag skall söka efter Mornet.

Jag läser, jag gräver ner mig under texten. Efter de två första banden där David Sprengel fört in sina noter och anteckningar är spaltkorrekturet nästan rent. Jag ser bara var han markerat att han skall skriva en not. Jag läser, funderar, slår upp och letar vidare för att komma fram till vilket slags not det kan ha rört sig om. Om det gäller en variant vore det lätt att föra in den, gäller det sakupplysning — bibelcitat eller geografiskt namn eller person — krävs bara sittfläsk och lite fingerfärdighet när det gäller att slå upp. Närminnet sviktar nog nu en bit bortom de femtio men än kan jag spåra i böcker. Stora Larousse (Grand Dictionnaire universel du XIX:e siècle) från Napoleon III:s tid är en guldgruva. Men det David Sprengel tänkt skriva om dygd eller om synen på äktenskapet och de polemiker jag känner på mig döljs bakom vissa notsiffror, det kan ingen annan skriva efter honom. Men jag markerar var noter och varianter bör in. Inte i texten dock, på slutet. Man skall låta Jean-Jacques tala till nutida läsare precis så som han själv bestämt. 1761 års upplaga med "Andra förordet" och "Lord Edward Bomstons kärleksäventyr" som bihang efter sista delen och de två noter han fogade till upplagan av år 1764 och uttryckligen bad skulle införas. När boken öppnas är det Jean-Jacques som skall tala. Rousseaus brev om de av Malesherbes föreslagna strykningar vilka skulle göra romanen mer passande för det officiella Frankrike tillhör icke 1761 års utgåva. De skall dock tas med. Så som skett i de flesta upplagor sedan 1800.

Eller skall de inte? De tillhör ju inte någon av Rousseau själv sanktionerade utgåva. De skall inte!

Varianter och noter — även de långa avhandlingarna om Rousseau och Voltaire och sjuttonhundratalets uppfattning av självmordet får komma på slutet i varje volym. Men inte av bristande respekt för David Sprengel. Nog bör han få sin hyllning. Crister Enander borde kunna svara för den. Han har gett ut David Sprengel och nu skriver han om hans liv och arbete.

Nu har tiden kommit att återge Sprengel den ära som bör vara hans. Det är ju inte bara för mig han öppnade sjuttonhundratalet. Men jag minns hur den äldre intellektuella generationen talade om Sprengel. När Gabriel och jag började tala om Sprengel vid det brantingska middagsbordet lade Georg ner besticket och sade:

– Ni är gamla nog att ni borde veta att han uppträdde fullkomligt oanständigt mot Anna!

Sedan blev inte mer sagt där. Hemma var det inte annorlunda. Alva snörpte på mun när jag sökte diskutera Sprengel och Gunnar sade:

– Han var ett fä.

Det är möjligt. Men det är med honom som med Per Meurling; det är nödvändigt att återställa orden.

På detta sätt har jag nu hållit på i tre veckor snart. Med varje dag har jag grävt mig djupare och djupare ner kring texterna. Även om jag gör detta för att kunna ha ordentligt på fötterna när jag söker nutida förläggare åt fyra band — och ett supplementband — av David Sprengels översättning av Julie eller den Nya Heloisa vet jag att det är ett overkligt sätt att läsa.

– Flykt! säger jag mig. Gun säger ingenting alls. Hon bara tittar på mig där jag sitter med sextio år gamla korrekturfanor strödda kring mig på skrivbordet. Upplagorna av "Julie..." uppslagna på sidobordet och uppslagsverken tornar upp sig därbredvid på golvet.

Jag har nu skrivit ett utarbetat förslag. Skickat det till Karl Otto Bonnier. Inte för att jag tror att han går med på att ge ut verket på rätt sätt. Men han skall få chansen. Förlaget lade ner mycket arbete på denna översättning för sextio år sedan.

(Nu har Karl Otto läst mitt långa brev om editionen. Man har haft möte i gruppen. Hans sekreterare meddelar mig att det blir ett vänligt nej. Rolf däremot är fortfarande intresserad. Vi får se!)

Jag kan inte låta bli. Jag är som en alkoholist inför flaskan. Nils Andersson håller på att komplettera George Sand åt mig i Paris. Två hyllmeter har jag, romaner och självbiografier och tjugofem volymer korrespondens och därtill en mängd sidolitteratur. Men ett femtiotal romaner till finns som jag aldrig läst.

Gun är realist. Hon säger:

– Koncentrera dig på ett arbete i taget!

Hon är klok, Gun. Och det var inte hon som bad mig säga nej till 1815—1848. Det var jag själv. Då när Nils Andersson från Slatkine reprints i Genève skaffat mig den saint-simonistiska Encyclopédie nouvelle av Pierre Leroux och Jean Reynaud i sex tättryckta åttahundrasidiga band. Jag insåg att det var så ohyggligt mycket jag inte skulle hinna läsa in och göra till mitt. I snart sextio år har jag läst. I femtio år har jag läst förnuftigt. Vissa perioder fem, sex, sju volymer om dagen; men inte en dag utan en volym. Till och med i öknarna har jag haft resebibliotek och försökt hinna läsa åtminstone några hundra sidor på kvällen. När jag samlade material i Liu Lin till Rapport från kinesisk by läste jag Goethe som jag funnit i bokhandeln för främmande språk på Wangfujing i Beijing och klassiska kinesiska romaner i engelsk översättning som jag hittat i den då stora antikvariska bokhandeln på Dongfengbasaren en bit högre upp på samma gata. Läsäventyr alltså som Goethes italienska resa, berättelsen om rövarna på berget Liang eller romanen om de tre konungarikena. Men det lästa har inte alltid med det aktuella uppdraget att göra; i Saudi-Arabien läste jag Boswell och ett tiotal volymer Ellis Peters (Edith Pargetter). Bland annat.

Ty jag är all-läsare. Inte så att jag vill ha ett styckmord till kvällen, våld i sig roar mig inte; men deckare, "polars" läser jag mycket. Och nog har jag läst sådant också denna tid; fem årgångar Jury och en trave omläsningsdeckare, Simenon mest men även Bernhard Borge (André Bjerke), Nattmennesket och De dødes tjern. Borge hade jag inte läst sedan i Oslo hösten 1945. Han är bra. Någon quisling var han heller inte. Egentligen skrev han en dystrare Syndere i sommersol med De dødes tjern. Ungdom, psykoanalys och spänning. Vore jag ung norsk litteraturstuderande skulle jag skriva om Hoels Syndere i sommersol och De dødes tjern. Vad skulle jag kalla den? Sexton år senare; solen går i moln. Det låter något.

Därtill har jag suttit på en pall nere i källararkivet och sorterat böcker. Avdelningarna sedehistoria och Frankrike från 1870. Samt fem av hyllmetrarna nordisk litteraturhistoria (litteraturvetenskap skulle det inte falla mig in att kalla det) de från N till Ö. Och var bok jag öppnade var en lockelse.

Inte bara böcker! I går kväll kom jag på mig med att ha hållit på sex timmar med att städa i Meccano-rummet. Där är oreda efter det att vi ställde samman Meccano-utställningen åt Tidaholm. Det är fjärde gången den utställningen sätts upp — Mariefred, Paris, Stockholm och nu Tidaholm — och denna gång har den blivit just den folkbildande utställning jag strävat efter. Den andra tekniskt-vetenskapliga revolutionens ideologi för bättre folks gossar. Nå, om det har jag skrivit. Nu har en hel dag gått åt att lägga muttrar i rätt fack. Sortera kugghjul.

Då tidsutrymmet framför mig är så begränsat, då muren därframme vid världens ände reser sig så oöverstiglig och då det är så mycket jag måste hinna utföra att jag till och med tvungits skriva till Bill och erkänna att jag inte kan hålla mitt löfte att åt Macmillans skriva Restoration, Legitimacy, Constitutional Reform in Europe, 1815—1848 så inleder jag ständigt nya projekt.

Kalle Hägglund kom förbi i går kväll. Med sig hade han korrekturet på Tysklandsboken. Det var inga större ändringar. Jag flyttade dock om ett par av styckena. Men under det vi satt och talade om vad som borde ges ut kom jag åter in på Rétif de la Bretonne. För fyra år sedan höll jag på att övertyga Kalle om att ge ut de

revolutionära nätterna till tvåhundraårsminnet. Jag

skrev då också in Rétif i Noterat, fem dagar i Paris i Franska revolutionens bilder. Om den boken skrevs en hel del. Men just texten Noterat behandlades med försiktighet. Det var en som-om-text. En text som vacklar precis på randen utan att falla. Den svenske jag-person som där talade med Rétif och Prieur på kafé Foy i brumaire år II och som skrivit sin torrt faktiska dagbok under de omvälvande dagarna 1789 kunde ha funnits. Jag tycker nästan lika mycket om honom och uppskattar lika mycket hans text som hantverk, som jag tycker om Bjarne Nyrenius i En Meccanopojke berättar och uppskattar hans text Planetariska maskiner. Också inför mötet med Bjarne Nyrenius var kritikerna mycket försiktiga. De visste ju inte om det inte kunde vara en verklig text som lyfts upp från 1927. Sådant roar mig att skriva. Det gör mig tillfredsställt lycklig. Tillslut tror jag nästan själv på berättelsen. Prieurs ord till Rétif och svensken klingar på rätt sätt. Och sade han dem inte den gången på kafé Foy (den gången fanns ju inte i verkliga verkligheten) så sade han dem med säkerhet på nästan det sättet en verkligt verklig kväll på just detta kafé där han brukade gå. Det är nog därför jag tycker om Rétif. Läser honom. Talar om honom.

Margareta Zetterström översatte och inledde ett stycke ur de revolutionära nätterna till Förr och nu nr 2 1989. Jag ville hon skulle översätta en volym. Men hon ville ha kontrakt först. Då går det inte! Så kan man inte arbeta. Och den gången gick Kalles förlag omkull. Jag bär nu ut volymerna till vardagsrummet där vi sitter. Jag har under åren samlat på mig originalutgåvorna till Rétifs Les Nuits de Paris ou Le Spectateur Nocturne.

Jag tror det var Sten Ljungs far som först gjorde mig uppmärksam på Rétif någon gång 1941 eller 1942. När Stig Ahlgren gav ut ett urval från Monsieur Nicholas eller Hjärtats anatomi skrev jag en anmälan i Arbetar-Tidningen. Den var snål tror jag; det ångrar jag. Jag ser i Bibliografin att den infördes 1 januari 1952. "1700-tal; vårt och deras!" löd rubriken. Kan inte hitta den i mina lägg. Den är borta. Tror dock jag försökte dra en gräns mellan falsk och äkta radikalism. Drog den i så fall snävt och felaktigt. Men kan inte gå fyrtio år tillbaka och korrigera skrivningarna.

Nu hör jag plötsligt hur jag entusiastiskt lägger upp planerna på ett urval parisernätter.

– Han kände Balzacs far. De satt i samma revolutionära kommitté. Och även om Balzac bara nämnt honom i förbigående kan man inte förstå Balzac och adertonhundratalets realism utan att kunna Rétif. Hans dåliga rykte är oförtjänt. Eller, rättare sagt, hans erotomana skriverier gav hans verk ett allmänt dåligt rykte. Som om man skulle bedöma Per Meurling enbart med hänvisning till Jag var en kärlekskonstens mästare.

– Det kan inte ges ut utan stöd, sade Kalle. Och för att få klassikerstöd måste man lämna in kopior på originaltexter.

– Vi tar dem på min kopiator, säger jag.

Och nu hör jag mig lova göra både ett första urval till klassikerstödsnämnden och sedan det slutgiltiga urvalet. Skriva efterord och förklaringar också. Måste be KB att få kopia på vad jag skrev vid jultid 1951 så jag kan lägga tillrätta.

Men om jag nu timrar så väldiga planer på

kommande arbeten varför skrev jag då till Bill och avböjde? Uppriktigt!

Inte var det för barnens skull.

Egentligen inte heller för att jag inte skulle hinna läsa in allt. Det kan ingen. Det vet jag. De böcker och lägg som behövs har jag och det jag inte har på Fagervik skaffar KB åt mig. Och nog skulle jag kunna skriva. Det vore bara att besluta sig. Sedan går det igång. Så gör det alltid.

Det fanns andra skäl.

I och för sig skulle jag kunna skylla på förläggare. Ingen av mina ordinarie förläggare i Sverige ville ge ut en svensk upplaga. Jag frågade dem. Varken Lasse Bergström — genom Ylva Holm — eller Bra Böckers nu

ordinarie förläggare Kari Marklund var intresserade. Rolf Janson var helt ointresserad. Jag nämnde det när han och Stina var på Ulla Winbladh med Gun och mig. Men inte bara ointresserad, han menade att Rousseau och Mexiko var viktigare. Boken Mexico har nu kommit så långt att Leif Zetterling varit här och diskuterat bilder. Han och Gun gick igenom en del av hennes enorma bildmaterial; det som hör till de första kapitlen. Omslag, format och omfång har beslutats. Till mässan i Göteborg skall Leif ha dummyn klar. Till nästa höst boken. Det är inte arbete som fattas.

Men särskilt Lasse och Ylva påminde mig också på allvar om alla de arbeten jag redan lovat. De andra böcker jag arbetar med. Att både de och teatrarna väntat på pjäsen om Peytel länge nu. Det var nästan som om de sade rent ut att jag snart skulle dö. Var skulle jag ta det år eller två som behövdes för den boken

åt Bill avsedd för forskare och specialstuderande?

Säg det på annat sätt:

Mitt i sommaren stod muren där och jag visste där jag satt på ängen natten efter min födelsedag att om jag reste mig för att börja springa uppåt då gick jag inte ens smack! rakt mot den. Jag gick in i den. Genom den ut i den svarta håligheten. Eller förblev inne i den, som i Erik S. Ambrose: På andra sidan muren. Den trycktes i Jules Verne Magasinet nr 6 1940 och jag minns att när jag köpt det numret då satt jag sedan under gatlyktan på Nyängsvägen (varför hade jag inte gått hem?) och läste novellen. Vem denne Ambrose var vet jag inte. Finner honom inte i mina SF-bibliografier. I varje fall har jag just valt den novellen att ingå i det Jules Verne Magasins-urval jag gjorde i våras för Bra Böcker. John-Henri Holmberg håller på att skaffa in rättigheter till novellerna. Inte alltid så lätt. Ambrose har han ännu inte hittat. Marcel Aymés Le passe-muraille är mer välskriven. Den läste jag första gången i All Världens Berättare en kväll våren 1948 när jag fick kvarta hos Sven Danvik på Carnegie Porterbryggeri efter att ha liftat från Oslo till Göteborg. Men jag föredrar faktiskt Ambroses enklare version som slutar:

"Då böjde han sig ned, tog upp en tegelsten från golvet, och i det han sträckte den högt över huvudet, sade han till den förfärade mrs Dykes: 'Detta, madame, är er man!'"

Jag väger den vittrade rödbruna tegelstenen i handen där jag sitter på den gröna ängen. Det finns inte längre

ett allmänt bortom att nå. Den tid jag behöver upphör och det är ett svart hål där på andra sidan. Inte berg och inte moln och ingenting. Lamporna blinkar till, kassan stängs och runt om mig har man börjat röja av borden. Det pågår en scenväxling runt mig.

(Här råkar jag ut för något mycket märkligt när jag kör igenom texten på datorn för att rensa, rätta skrivfel, ta bort onödiga mellanslag. Just vid orden "Sven Danvik på Carnegie Porterbryggeri" får jag en mycket stark déjà-vu-upplevelse. Ögonblicket fryses och in i minsta detalj minns jag hur jag suttit här, just här, med denna text, just denna text. Minnets självsvängning. Men samtidigt vemod. "Och det var tråkigt att det gick så", tänker det. Nackhåren reser sig, det kittlar i ryggen. Bilden i spegeln som speglar bilden i spegeln som speglar bilden... Allt mindre och mindre allt längre bort under det tiden står alldeles stilla. Sådant händer. Och det jag aldrig varit med om förr upplever jag nu. Allt brukar klinga av på någon sekund i en sådan återkoppling. Men denna gång är det annorlunda. Minnet stelnar. Det öppnar sig. Det vidgas. Bilden i spegeln förändras. Jag minns plötsligt något som icke är. Som om jag gått tvärs genom spegeln.

– Det är tråkigt att denna bok aldrig kom ut, säger jag. Men Ylva dog ju och Natur och Kultur gick under — alternativt minns jag det som: och när Natur och Kultur tog över ville Grahn inte ha den.

Minnet är konturfast. Vid dess synrand skymtar andra stora minnen. Sedan efter en stund går det över.

Som riktigt minne, ett från verkliga verkligheten,

kommer då fram bilden av Gerard Bonniers brev av 6 mars 1948:

Herr Jan G. Myrdal c/o Danvik Porterbryggeriet Carnegie GÖTEBORG

Bäste herr Myrdal, Tack för brev. Här var det 100 kronor, men sen kommer jag att bli snål. Hälsningar /Gerard Bonnier/

Det brevet har jag sparat. Jag såg det i går när jag sorterade in Karl Otto Bonniers Bonniers, en bokhandlarfamilj på rätt ställe i källaren. Där låg det inlagt. Men det finns ingen koppling mellan den associationen och den stora scenväxlingen mitt i en déjà-vu-upplevelse.

Rousseau? Nej, det bär ingen laddning. Den frågan kan ha styrt framkallandet av Gerards brev. Men var vemodet kom från och upplevelsen att allt var förbi. "Alles geht vorüber und alles geht vorbei..." 1943!

Detta får mig att misstänka att jag halkade in i någon de tidiga tonårens dagdrömmar om parallella världsallt. Men vilken, det ligger under ytan. Utlösande var nog ordet scenväxling. Någon aggression mot Ylva finns för övrigt inte i förklaringen att hon skulle vara död. Det var — upptäcker jag — bara en rationalisering. Ett försök att ögonblicket efter förklara hur detta

manuskript slungades över till att bli något för Natur och Kultur.

Drivkraften, känsloladdningen som lade om växeln och fick mig ur spår just vid scenväxlingen är naturligtvis motviljan vid att befinna mig nära muren. Märk att jag inte skriver skräck — någon sådan känner jag inte, den är mig främmande — utan just den starka motviljan.)

Men detta är inte det verkliga skälet. Jag tror helt enkelt inte att jag förmår göra det man begär av mig.

Inte undra på att jag simmar med hunden, leker med datorn, sorterar böcker, jämför fotnoter i Rousseau-upplagor, läser deckare.

Och när jag insåg att jag måste skriva till Bill sade jag nej till ett arbete jag skulle ha haft lust att utföra.

Det är lite otäckt. Men det är ingen större mening med att jag ringer Eva och beklagar mig. Hon menar att jag klagat över bristande tid så länge hon minns mig. Det är sant. Att den tid vi — jag som du som alla — har till förfogande är kort, det har jag alltid vetat. Det gäller att begagna den.

Det fanns en rolig historia om detta som med åren blev allt mindre rolig. Det var sommar och vi hade varit hos farbror Gösta och faster Elsa i Stålbåga och hälsat på min farmor. Jag tror det var sommaren 1964. Gun och jag hade kommit hem från Kina året innan. Det kan också ha varit sommaren 1963 men inte senare än 1964, ty våren 1965 när vi var i Kabul dog farmor.

(Dog? Hon sade:

– Jag vill hem.

Sedan öppnade farmor fönstret och klev ut i luften, föll två våningar mot stenläggningen och avled.

Fast det är mer komplicerat än så. Hon lade sig som vanligt klockan sju. Min faster Mela, nu död, stoppade om henne, sedan gick hon ut. Farmor var då ensam hemma för kvällen. Det ville hon. Hon kunde ta vara på sig, sade hon. Hon hade vichyvatten och sockerfria karameller bredvid sig. Hon tyckte om sötsaker men hade åldersdiabetes.

Efter någon tid hörde grannen hur hon gick fram och tillbaka över golvet.

– Jag vill hem, sade hon.

Sedan såg han hur hon föll förbi honom mot gräsmattan. Hon bröt ett revben och skadade armen men hade fallit mjukt och på sjukhuset var hon lugn. Hon hade lite ont efter fallet men var samlad och redig. Dock...

– Fru Myrdal, sade sköterskan.

– Kalla mig Sofie, sade hon.

– Och det är konstigt, sade faster Elsa. Mor var ju alltid så där lite formell av sig.

Morgonen därpå meddelade man från sjukhuset att hon mådde bra, hon hade ätit frukost och var på gott humör.

En timme senare ringde man och sade att hon var död.

– Hade hon haft hjärnblödning?

– Det fanns ingenting som tydde på det. Hon bara dog.

Men för att kunna falla ut genom fönstret hade hon först skjutit den tunga länstolen åt sidan. Sedan hade hon hakat upp fönstret. Fast hon behövde bara lossa på

de nedre hakarna, frun som städade hade låtit de övre stå öppna. Därefter hade hon måst kliva upp på skrivbordet. Fönsteröppningen var smal. Hon hade måst pressa sig genom den.

– Men det var mörkt ute. Och i mörkret lyste en gatlykta. Kanske såg hon den. Kanske lockade den.

– Jag vill hem.

Eller det kanske var som med hennes mor. Anna Lisa Mattsson; Dalamormor som jag liksom mina fastrar kallade henne. Sista gången jag hälsade på henne var på eftersommaren 1938. Farmors bror August, fjärdingsmannen, hade skjutsat farmor och mig från Säter till Enbacka där hon bodde hos sin dotter Emma. Hon undrade hur det skulle gå för mig i Amerika. Hon var som vanligt men hon hade redan lagt sig då. Senare på dagen körde vi till farmors bror Klas på andra sidan Dalälven. Vi körde över flottbron. I trädgården fick farmor och jag saft och kakor. Jag tror det var Klas. Han var flottare. Det var sista gången jag såg honom. På släktmötet senare på eftersommaren var jag inte med. Jag vet inte varför.

Därefter steg Dalamormor aldrig mer upp. Det var inget fel på henne och hon klagade inte över någonting men hon sade:

– Jag kommer att träffa Karl August nu.

Karl August Mattsson var min farmorsfar. De två hade firat sin guldbröllopsdag på Gesta fem dagar innan jag föddes. Det var han som bar mig till dopet. Han dog 1929.

Efter det att Dalamormor lagt sig för gott hade hon legat och väntat ett par veckor 1938, så var hon död.

Klas dog 1939 när jag var i Amerika. Man höll på att reglera Långhagsforsen och skulle skicka en båt utför forsen. Klas hoppade i. Han skulle följa båten. Man hade försökt hindra honom. Men han hade bara skrattat och hoppat. Så med ens tog älven båten och honom. Hans son Robert som såg fadern drunkna ville störta efter för att rädda honom. Man höll fast honom men han slet sig och störtade sig i vattnet. Han försvann han med. Han var trettio år då. I tidningen stod det att de varit vettvillingar. Så var det när de två dog. Farmor brukade tala om det.)

Men då sommaren 1964 när farmor var 86 (tjugoett år äldre än jag är nu) var hon redan mycket gammal. Hon var inte senil. Men hon hade blivit gammal. Hon var sentimental också. Talade om mig som litet barn. Som sitt lilla barn. Hur rörd farfar blivit när de fick ta hand om mig.

– Jag fattar inte, sade han, jag fattar inte att man kan tycka om någon så mycket som jag tycker om den här gossen. Han är som min egen. Det sade han om dig.

Sedan grät hon lite. Hon hade alltid haft lätt för det stursk som hon var.

På väg hem till Hedlandet talade jag med Gun om detta att farmor blivit så gammal.

– Det kan inte vara roligt att bli så gammal, sade jag.

Eva satt i baksätet på den Saab vi då hade. Hon hade just fyllt sex år.

– Var inte orolig du Jan, sade hon dotterligt omtänksamt. Jag skall själv slå ihjäl dig när du blir femtio.

Vi förklarade att hon missuppfattat problemet. Så

var det inte. Med åren blev historien mig allt mindre lustig. Eva vägrade sedan också att kännas vid den. Jag tänkte på den i söndags när hon var här. Hon är nu precis lika gammal som jag var den gången. I ett snäpp har

alla kulisser bytts. Sedan tittade jag på Janken. Min son är en fyrtiotreårig akademiker med stort skägg och början till flint; högt hårfäste kallas det. Han börjar snart på sitt upplopp genom livet. Han har rört sig genom tiden där han står med ölglaset i handen och han har nu redan nått i kapp mig sommaren 1971 när Gun och jag höll på med utställningen Folket och maktens murar på Moderna museets filial ute på Skeppsholmen.

Dessa dagar när jag läst, sorterat, funderat på fotnoter har jag levt som i en skimrande overklighet. Som hade jag vistats i ett stilla rum utanför tiden.

Men visst kan jag förnuftigt bedöma min verkliga situation. Jag skrev till Bill för att jag såg helt tydligt att jag inte kommer att få tid också till detta. Trots allt är det ett uppdrag större än att göra ett urval ur Rétifs parisernätter. Tiden räcker inte till det jag vill ha utfört. Stryk över, stryk ut. Jag orkar inte. Än har jag inte nått dit där Vilhelm Moberg skrev mig att han inte tyade längre. Men jag närmar mig.

Nej, det är inget särskilt fel på mig. Jag har klagat för Hans Isaksson som tittat till mig de senaste tio, femton åren.

– Jag är trött. Jag somnar så lätt. Jag har en leverfläck på ryggen. Prostatan krånglar när jag blir kall. Jag är trött. Finns det piller?

Men han bara flinar och säger:

– Du är sextiofem. Helt vanlig trötthet för din ålder.

Och vad leverfläcken beträffar är också den bara ett åldrandefenomen. Helt ofarligt. Senilvårta kallar vi det. Om du vill kan jag skrapa bort den. Du är varken särskilt trött eller särskilt illa däran. Du äter för mycket bara. Om det slaggar igen runt hjärtat tar vi venen från höger ben och reparerar upp dig för ytterligare några år. Det är inget särskilt med dig. Hur länge du har kvar att leva beror på omständigheter, tillfälligheter och gener. Men så där särskilt mycket längre än det bibliska måttet blir det varken för dig eller någon annan. Det är bara för dig att inrätta dig därefter.

Så jag får inga piller. Om det nu finns några piller som gör att man kan arbeta mer. Och bättre. Gunnar, min far, fick ständigt piller av sina läkare. Han, liksom Sartre, knaprade amfetamin. Gunnar började med det på fyrtiotalet och höll på ända till slutet. De gjorde så då. Kanslihus, kooperation, högskolor; de knaprade sig fram. Men såvitt jag minns hjälpte pillren inte. Han som jag som Eva som farmor och som hela släkten hade kort insomningslatens. Sådant går i familjer. Det kunde han inte förändra ens med amfetamin. Nå, inte för att jag tror att knaprandet förändrade hans personlighet särskilt mycket. Amfetaminet gjorde honom aggressivare och mer lättretlig men elak, lättstungen och hämndgirig i det privata var han så länge jag kan komma ihåg. Men ofta intressant i det han skrev ända till slutet. Nu är de pillren förbjudna också. Fast jag läser att det finns nya. Sådana som gör att man reagerar snabbare och blir uthålligare. I varje fall skulle Hans Isaksson inte skriva ut något sådant åt mig; han är inte pillerdoktor och tror av princip inte på dem. Nykterist

är han också.

Jag bör nog vara tacksam. Det var han som i sitt rum på Södersjukhuset såg det lilla hacket på mitt EKG efter det jag fått den första varningen på ängen i Planès. De andra läkarna tittade bara på mig och konstaterade att jag var stark som en oxe. Hans Isaksson förutan hade jag kanske varit död redan. Han skulle aldrig gjort så som Alva och Gunnar fick sina läkarvänner att göra; experimentera med mig och stoppa i mig tyreoideatabletter till dess Höglandsskolans rektor kallade in mig på expeditionen för att jag var så nervös att händerna darrade. Erik Sandberg, rektorn, trodde jag ville göra mig intressant. Och inte heller skulle Hans Isaksson fått distriktssköterskan vid Höglandstorget att pumpa in testosteron i mig varannan dag.

– Det var som att slungas upp på ett berg-och-dal-banetåg. Allt snurrade till. Visst magrade jag. Men jag fick kämpa och hålla emot av alla krafter för att inte bli galen.

– Man gjorde så då på fyrtiotalet, sade Hans Isaksson. Det var många som råkade ut för det. Man trodde att körtlarna bestämde allting. Men jag tror inte man kan säga att det var en behandling grundad på vetenskap och

erfarenhet. Det var ett tidstypiskt kvackande. Man kunde på den tiden inte utföra några ordentliga analyser, det har man först kommit fram till under senare tid. Det var bara ett blint sprutande.

– Jag var könsmogen när man började spruta, sade jag. Det visste jag. De måste ha hört att jag var i målbrottet.

– Man tyckte väl att du var rund, sade han.

– Otäckt var det i alla fall, sade jag.

– Läs Hitlers medicinska dagbok. Inte för att jag vill jämföra er men inte förr hade man i Tyskland kommit på något nytt hormon innan man började spruta Hitler full. Inte blev han klokare av det. Du blev väl typiskt nervös och aggressiv. Hamnade ur balans ungefär som sådana där styrkelyftare som dopar sig. Och fick du så mycket testosteron att det ökade könsdriften måste det blivit krångligt när du gick i en anständig skola som Höglandssklolan. Men du hade säkert inte behövt det. Proverna vi tar här på Södersjukhuset visar helt normal hormonbalans. Var glad över att de inte höll på längre. Då hade det kunnat gå dig riktigt illa.

– Jag rymde, sade jag.

– Det var nog din smala lycka, sade han.

Trötthet, morgonlättja och arbetsovilja kan jag nog övervinna. Latmasken har jag lärt mig bekämpa i femtio år. Att jag somnar tidigt om kvällarna är ohjälpligt. Det bestäms av mina gener, som Hans Isaksson påpekar. Det är bara det att jag nu står så nära muren vid världens ände att jag måste välja vilka arbeten som skall få plats. Och då väljer jag bort Bills förslag.

Men är det så enkelt? Varför just välja bort den boken och låta andra böcker stå kvar i utskriftslistan? De senaste åren har jag faktiskt valt bort en hel rad uppdrag. Varför började jag inte som regelbunden kommentator, feuilletonist, i Trybuna i Warszawa? Jean-Christophe Öberg hade ordnat det. Nu är han död. Men varför släppte jag uppgiften? Och varför gjorde jag inte som Gautam Navlakha föreslog? Han hade ordnat kontrakt med indisk press. Varför har jag inte ens

börjat skriva åt The Nation fast jag lovade dem det i våras när jag var uppe hos dem i New York?

Jag ställer ju upp för än det ena och än det andra här i Sverige. Och om Britt Schölin från Mariefreds Bokhandel ringer kommer jag — om jag inte redan är bortlovad. Uppträder som Gustav Vasa på Gripsholm eller signerar böcker. Det valet har inte med språket att göra. Det är ju inte svårare att skriva på engelska än på svenska.

Från 1959 till några år in på sjuttiotalet kom mina huvudsakliga inkomster från arbeten skrivna på engelska språket. Man kan säga att jag kunnat ta klivet. Jag hade inte behövt göra det i geografisk mening. Passera Immigration och bosätta mig i New York. Det hade bara ställt till med eländiga myndighetsbråk. Jag var och är subversive. Men jag kunde hållit mig i Europa — eller Asien, som Gun ville. Jag kunde också bosatt mig i Mexiko där jag trivs bättre än i Förenta staterna. Men jag gjorde det inte. Fast jag höll kontakterna och fortsatte skriva lite åt den marknaden.

Det finns ett enkelt skäl. När Lars Gustafsson skulle fylla femtio ombads jag delta i hyllningsskriften för honom. Det gjorde jag. Men han refuserade mitt bidrag. (Jag har senare tryckt det på annat håll.) Jag skrev om den fara han utsatte sig för. Den Ola Hanssonska. Visst kan man leva utomlands. I årtionden om så är. Men man kan inte glida ur en kultur in i en annan. Hur man än anstränger sig får rötterna inget riktigt fäste. Orden töms. Tillslut kanske man som Ola Hansson (eller den på sitt sätt betydelsefullare Ole Edvart Rølvaag) försvinner ut och bort. Då hjälper varken att man omskär

sig eller att man gör sig till ledamot av hundra akademier och lärda sällskap.

Men det vet Lars redan. Det där att också han blev illamående när planet närmade sig Sverige var tomma ord. Det är ju i sin texanska exil han vantrivs och vissnar. Varken språk eller kultur är hans och klimatet tål han inte. Nu flyr han tillbaka till sitt Västmanland så ofta han kan. Det kanske hjälper honom åter. Han har ju rullat på frihjul i mycket av det han skrivit under senare år. Tillslut kanske han till och med börjar inse att det var dumt av

honom att stryka min lite kamratligt och vänligt varnande text i den hyllningsskrift han redigerade till sin femtioårsdag. Rätt som det är sitter han kanske åter här på innegården. Äter kräftor nästa eller nästnästa sensommar, lyfter glaset och ropar:

– Till havs! Hepp! Hepp! och tar tersen.

Den som lever får se.

När jag var tretton då trodde jag aldrig jag skulle bli annat än amerikan. Nu är jag sörmlänning och visst blir jag glad åt översättningar och erbjudanden från Chicago eller Paris eller Calcutta, men om det visar sig att jag blir tvungen att säga nej till någon då säger jag alltså förr nej åt G.K. Hall, a division of Macmillan Publishing än åt Norstedts, Bra Böcker/Wiken eller för den delen Hägglunds.

Men det finns skäl också. Andra svenska författare skriver texter vilka för närvarande passar bättre i det internationella mikroklimatet. Jag tror mig känna tidens ålder. I år skulle det inte vara möjligt att sprida en bok som Rapport från kinesisk by. Inte för att den vore mindre värd nu än 1964 då den gick över världen. Jag

såg att NOE från Svensk-kinesiska skrev en lång och personligt hätsk artikel om den bokens eländighet åt Utrikespolitiska institutet. Nåja, när han var maoist hade han satt upp en lysande Mao ovanfor sängen så att han kunde somna med Maos milda blick på sig. Jag misstänker att han var sådan att han dansade för porträttet också. Sedan vände han 180 grader och blev svensk statlig kulturattaché. Nu hatar han det han förr älskade. Visst kan man säga att han måste detta för sin karriärs skull. När Gustaf Petrén föreslog mig till Utrikespolitiska institutets styrelse stoppade Säpo det. Det var första gången Petrén blivit nedröstad. Myrdal kunde inte godkännas av personalkontrollen. Jag sade honom att det ingenting gjorde. Visst var jag maoist. Det var i den egenskapen jag brukade föreläsa och diskutera i Grå huset och det var som sådan jag kunde komma med förnuftiga inlägg om utrikespolitiska skeenden.

Fast riktigt så enkelt är det inte, jag tror att NOE på sitt sätt är uppriktig. Det är nödvändigt för honom själv att angripa mig, att förklara att allt han trott om Kina som ung och allt han menade sig uppleva när han arbetade i Kina första gången var lögn och bedrägeri. Attachéskapet följde visserligen på omvändelsen. Det fanns andra sökande som var mer kompetenta än han men för att få institutionens stöd var en omvändelse som NOE:s nödvändig. Dock det kom som grädde på moset. Mao satt som en kristusfigur över sängen och lyste trons och moralens frid över honom; det sista hans blick strök över på kvällen och det första den mötte på morgonen. När hans eget liv bytte roll måste Mao/Kristus slitas bort och krossas under skosulorna. De personliga

omständigheterna tvang honom till det. Annars skulle hans nya liv inte hålla ihop. Det är knepigt nog ändå för honom. Men den rapporten jag skrev 1962—63 kommer att hålla även länge efter det att maskarna äter våra ansikten, hans som mitt; även de inre, de dolda.

I Förenta staterna inspirerade den boken Studs Terkel att finna en form för sina böcker. Det är ingen hemlighet. Han har själv påpekat det. Det kan han göra för att han är trygg i sitt arbete och sitt liv. Senast sade han det i sitt radioprogram när han hade mig som gäst i våras. Också i Kina har Rapport från kinesisk by påverkat yngre författare. Det är ett bra arbete. Nog skulle jag kunna fått en sådan rapport utgiven i Sverige 1992. Kanske lättare nu än 1963 då den var ett år före sin tid i Sverige och inte kom ut helt utan svårigheter. Men den bleve inte världsframgång som 1964 när Kennedyklanen arbetade för diplomatiska kontakter med Kina och de Gaulle öppnade för Kina.

Jag är inte stängd. Visst kan jag också nu få ut mina ord på olika språk. De kan få stort och förnuftigt kritiskt resonerande mottagande som i den Frankfurter Allgemeine Zeitung från 24 juli som jag fick i posten i dag. Men jag tvivlar på att det jag arbetar med just nu ändå kan få särskilt stor spridning i denna konjunktur.

Den utställning om Franska revolutionen som Gun och jag utförde åt Riksutställningar på grundval av Prieurs revolutionsbilder var officiell. Det är en utställning som år 1889 — till hundraårsminnet — eller 1939 — till hundrafemtioårsminnet — skulle varit en i raden. Kanske en av de bästa i sitt slag men inte radikalt annorlunda. Nå officiell var också denna. Franska

ambassadören öppnade på Stadsmuseet. När utställningen visades i Reykjavik öppnades den av Frankrikes och Sveriges ambassadörer. Det officiella Island var där. Liksom diplomatiska kåren.

Men den var inte en i den allmänna raden denna gång. Den är såvitt jag vet den enda någorlunda officiella franska revolutionsutställning som till tvåhundraårsminnet hyllade även Tredje republikens borgerliga, traditionellt republikanska och radikala idéer. I det socialdemokratiska Eskilstuna har Hjalmar Branting ställts in längst ner i bibliotekets förråd och i det officiella Frankrike talar man med små bokstäver om Konventet för att inte störa förhållandet till den orléanistiske kronpretendenten som säger sig hylla 14 juli fram till och med 14 juli 1790.

Nutidens bourgeoisie är i upplösning och dess ideologer förvirrad fänad! Traditionslösa. Denna höger som inte ens vågar säga sitt namn hymlar Mänskliga Rättigheter och söker smuggla in den privata äganderätten som gudagiven. Mot det patrasket 1793 alltså! och 1848! I dag är det framtidsbådande och revolutionärt att ta klivet hundrafemtio år tillbaka och tvåhundra. Tid att lyfta fram såväl Branting och Robespierre.

Talade med Pelle om detta då i Reykjavik. Han var inte överens. Inte helt. Det var han inte förr heller. Vi bodde hos honom. Per-Olof Forshell, skolkamrat. Vi drack isländskt brännvin och fortsatte resonemangen ut i natten där vi avbrutit dem fyrtiofem år tidigare. Nu var han ambassadör på Island. Han ville visa oss Island ordentligt nästa gång och skulle komma till Fagervik på sommaren. Då kunde vi göra upp planerna. Men han

kom inte för han dog.

Det var cancer och det gick fort. Han var ett år yngre minns jag. Född 1928. Ja, jag ser klassrummet. Kallt grått vinterljus från de tre fönstren. Där sitter vi alla. Jag finns vid dörren. Ansiktena uppåtvända. Jag ser mig själv nere till vänster. Ser den ena efter den andra. Några har tappat namnen under åren. En och annan både namn och utseende; blivit en skär fläck. Nu ser jag att många bland oss som sitter där redan är dödingar. Skallarna grinar. De döda blir fler. Skära köttet lämnar av och skallarna är vita över jumprar och ollar. Också Pelle är döding nu. Men håret på kraniet hans är vattenkammat som det var på fyrtiotalet.

— Calaveras är tröstebilder, säger jag.

Med Pelle hann jag inte tala färdigt om tidens ålder. Vi hade inte samma syn på borgerligheten; men han förstod när jag talade om dess tradition. Vi hade vuxit upp i den. Men att vi inte hann de dagar utställningen öppnades gjorde inte så mycket då. Vi hade tid på oss. Kunde ta några sommardagar vid Mälaren. Men han dog. Kvar av honom här i huset finns nu bara några klassfoton från fyrtiotalet och en flaska Kråkbärslikör. Krækiberrja líkjör. Framleit af áfengis og tóbaksverzlun ríksins. Den gav han Gun när vi flög hem.

I Frankrike används Jean-Louis Prieurs bilder som material, som förlagor till illustrationer. Och hans bilder förfalskas. På hans originalbild griper den försupne kungen om flaskan när han fångas in på sin flykt; på den bild som sprids gör han en ädelt avvärjande gest. Sin storhet som konstnär har Jean-Louis Prieur inte återfått. Den kapades när huvudet hans föll för

rekationen den 18 floréal år av republiken. Det står heller inget fönster i Frankrike öppet just nu för en diskussion om 1830.

Philipon och La Caricature har ännu inte blivit rumsrena i det ganska så orléanistiska officiella Frankrike. I Tyskland, i Sverige, i Förenta staterna har det varit utställningar där Philipon fått sin ära. Men inte i hans eget Paris.

Kanske dröjer det ännu hundranittio år innan någon återställer orden och bilderna kring den halshuggne Prieur.

Det var annat för femton år sedan. Det kan bli annat om femton år igen. Eller fem. Eller tjugofem. Men då sitter väl jag där stelskrattande till vänster på bilden som döding själv.

I Förenta staterna som i Storbritannien blir det nu Meyer som tecknar bilden av Strindberg. Inte för att han är en lysande översättare, det är han inte. Inte heller för att han tycker om August Strindberg. Det gör han inte. Men

just nu passar det in att framställa Strindberg som tokig, illasinnad och antisemit; en som inte kunde skriva romaner och framförallt en vars ord inte kan användas till att ifrågasätta den pågående vanliga skamligheten. Man har bett mig skriva ut en serie essayer på engelska om Strindberg. En samling som skulle kunna vända den bilden. Den skulle ges ut av ett universitetsförlag däröver och i alla fall nå skandinavister. Men det är inget fönster. Det är en springa!

Och nu är jag 65. Tvivlar på att detta internationella fönster hinner öppna sig på vid gavel igen under de år jag fortfarande är i fullt arbete. Förnuftigt i denna

situation att inrikta sig på att skriva på svenska språket för svenska läsare inom de rätt vida ramar som här (där man hunnit vänja sig vid mig) ännu är givna.

Men det finns fönster som aldrig riktigt öppnar sig. Rølvaag, skrev jag. Hans Giants in the Earth (bäst i engelsk version) och Peder seier (bäst i norsk) från tjugotalet är i Förenta staterna de stora romanerna om den skandinaviska immigrationen. Han är bra. Men Vilhelm Moberg är en större epiker. Dock är hans Utvandrarserie knappast känd däröver. Det beror dock inte bara på att Simon & Shuster gjorde en kastrerad och rätt usel upplaga, som Vilhelm Moberg själv menade. Det är inte ens en orättvisa. Det är något som inte kan förändras ens med miljonanslag från Svenska institutet. Utvandrarna är ett folkligt älskat verk i Sverige; det skildrar Småland över världen. Rølvaag berättade från invandrarens perspektiv. Den kvaliteten avgör. Det gäller rötterna! Det nationella i texten! Det kan man lika litet göra något åt som man kan ändra färgen på sina ögon.

Jo, jag är äldre nu. 1972 när vi bodde i Paris var jag på besök i Berlin. Det var då Lars Gustafsson trodde jag skulle kunna passa in i hans europeiska umgänge. Han ville sammanföra mig med sådana som kunde vara till hjälp i karriären. Jag måste säga det om honom att han var en trogen vän. Hjälpsam. Han gjorde sitt bästa. Men vi hade olika uppfattning om vilken karriär som var karriär. I varje fall hälsade vi på hos Max Frisch som höll på att möblera sin Berlinervåning. Han hade en ny ung kvinna. Max Frisch var upptagen av hur det var att vara gammal. (Han var då sextioett år; fyra år

yngre än jag nu.) Det gällde, menade han, att vårda sitt yttre. Att inte bli snuskig. Att inte bli motbjudande för de yngre. Ålderdom var oestetisk.

Det var kvinnan han tänkte på förstod jag. Men honom förstod jag inte. Nåja, att gå kring i säckiga långkalsonger med gula pissrosor eller att låta det växa enstaka långa strån på halsen för att synen blivit sämre och rakapparaten inte tar (det är därför man bör raka sig med hyvel — eller helst med kniv — lite då och då) eller att inte se efter att gylfen är stängd, sådant bör man undvika. Men enbart gubbigt är det inte. Han var nio år yngre än Alva. Men det han sade var sådant man sade i hennes och Gunnars generation. Hålla sig ung! Alltid ha rena underkläder om man råkade bli överkörd av en spårvagn och hamnade på sjukhus. Han skrev om det också senare.

Nu är både mina föräldrar och Max Frisch döda. Egentligen var jag heller aldrig vidare förtjust i det han skrev. Fast Herr Biedermann und die Brandstifter är bra.

Nej, jag är inte så rädd för att jag kommer att snuska till mig fysiskt. Ungdomlig har jag inte sökt vara de senaste fyrtio åren. Att jag går i indiska shorts av brittisk modell (Bombay bloomers) som är trettio år gamla och att jag inte skiljs från skor förrän de är helt utslitna är inte snålhet utan principiell bekvämlighet. Bara jag blundar kan jag höra Alva kvittra om kläder och Gunnar mullra om ungdomlighet. Sådan vill jag inte bli.

Men nog finns annat i åldrandet som oroar mig. Seniliteten förstärker de dåliga dragen. Gunnar blev allt gubbelakare med åren. Alva gick på slutet omkring på

antikvariat i Gamla stan och sålde böcker i rädsla för att bli fattig. Eller för att inte riskera att stiftelsen skulle lämna något till barnen. För att inte diskutera det övriga.

Jag kan bli gubbsnuskig. Det finns ju en råhet i mina ord. Visst använder jag mig av de anala grovheterna. För att uttrycka mig psykologfint. Karl Vennberg förde en anonym kampanj på det temat mot "B. Olsen löper livet ut" och Agneta Pleijel var sedligt upprörd både på den svenska parlamentariska demokratins och den vuxna

genitalitetens vägnar när hon i Expressen angrep mig för att jag ville pissa i valurnan. Det ville jag visserligen inte. Jag konstaterade att många röstande röstade som om de pissat i valurnan. Var gång Bert rapar i rutan eller fiser inför publik vinner Ny Demokrati tusen röster.

Men visst hade hon ändå rätt. Det var ju till schwänke och fabliauxer, folkböcker och femtonhundratalets grova språk jag en gång befriat mig när jag hade ädellitterärt fyrtiotal och fint femtiotal runt mig. Läs Jubelvår. Läs vad jag skrivit om folkböcker. Men vad händer om medvetandets civilisationsspärrar släpper och jag halkar iväg? Tag Harrison Salisburys nya bok om Mao och Deng till exempel. Han skrev mig att jag inte skulle tycka om den. Det gör jag heller inte. Men min motvilja beror inte på det politiska. Jag delar inte hans uppfattning, men den kan jag diskutera. Det är småsnaskigheten jag inte tycker om. Beskrivningarna av Maos förstoppning och hur livvakten petade ut exkrementerna ur hans ändtarm. Annat liknande. Dålig smak. Visst tror jag han kan fått höra det i Beijing. Men det är

sådant som Harrison skulle strukit när han var tio år yngre. Och de berättelser om Maos gammelmanskärleksliv Harrison hört från Rewi Alley berör mig illa. Också för att jag vet vad Rewi skulle sagt om det för tio år sedan. Och vad visste Rewi Alley om det? frågade New York Times. Men Rewi blev gammal och jag tror tyvärr att Rewi berättade det precis så som Harrison citerar. Det fanns ju ett drag av scouting for boys, kortbyxor och Klatsch i baken! hos Rewi. När åldern satte in, närminnet upphörde och spärrarna släppte då utvecklades det draget till detta slags historieberättande. Och Dedijer! Sista gångerna var pinsamma. Gubbsnuskhistorier, petande på flickor. Drägelsnusk!

Och här har jag skrivit om tre äldre vänner, tre personer jag respekterat — och respekterar — men där jag ser åldern bli senilitet. Själv kommer jag ju inte att märka när/om jag blir sådan. Faster Elsa blir nittiotvå år i höst. Lite tröttare men inte ett spår senil eller oskärpt. När hon var härute för att äta söndagskyckling talade hon om Alva.

– Hon blev så konstigt sexfixerad under de sista åren. Alva började berätta allt konstigare historier om vänner och släktingar. Förr hade hon alltid varit så pimpinett, nästan pryd.

Jag kanske börjar slira jag med. Får bara hoppas att Eva i så fall gör allvar av sitt löfte och själv slår ihjäl mig.

Eva, ja. Och Janken. Mina barn alltså. Man hade intervjuat mig inför sextiofemårsdagen i ett par tidningar. Man hade också frågat mig hur jag själv var som far. Jag hade ju skrivit om barn och barndom. Jag sökte

väja undan för frågan och ändå svara uppriktigt genom att säga att jag försökt låta bli att vara elak i alla fall. Janken tyckte inte om detta. Han stod i köket och gjorde tårtor och menade att jag alls inte borde uttala mig om hur det var att vara far. Jag hade ju övergivit honom när han var två år och lämnat Eva när hon var sex månader. Betalat dåligt underhåll hade jag också gjort då.

I och för sig ansåg jag att jag svarat riktigt. Jag har aldrig sagt att jag var en god och föredömlig far. Än mindre att jag varit mina barns kamratlige far.

Frågan är dock viktig. Janken har till mig framfört denna kritik på olika sätt gång på gång sedan jag kom tillbaka till Sverige 1963. Jag vet att han hört den genom hela sin barndom. Nadja har aldrig förlåtit mig någonting. Jag tror inte att det jag sagt eller kunnat säga om det spelat någon roll för honom. Men det gör sådana förklaringar inte. Eva har skällt ut mig ibland när hon varit förbannad på mig. Men inte så mycket för just detta. Det kan ha flera skäl. Maj har en annan syn på mig än Nadja. Eva känner mig mer, hon var ganska ofta hos oss från det hon var sju år och reste ju med oss i Asien när hon var elva (och senare som vuxen när hon var med i arbetet på Kinafilmerna och Indienboken). Vi umgicks också ganska mycket med Maj de åren. Vi julade tillsammans. Det hörde till. Sådan var generationens idealbild. Man skulle vara juste, man skulle vara kamratlig trots allt.

Herregud, när Gun och jag började hänga ihop hösten 1956 gick Torsten Renqvist och jag på Löwenbräu. Torsten talade om Guns hälsa. Om att hon måste få

sova ordentligt. Om den visste han mycket. De hade inte bara varit gifta; de hade träffats på sanatorium. Innan de

gifte sig hade han och jag delat rum i Berlin 1951. Jag hade varnat honom för Gun. De var förlovade då men jag hade avrått. Kamratligt. I bästa syfte. Jag hade inget med Gun att göra då. Dels för att jag var gift med Nadja och dels för att jag var — olyckligt — förälskad i Marianne, en flicka som av politisk medvetenhet återvänt från emigrationen i Sverige till Tyskland och gift sig. Av plikt menade jag. Vi gick och talade om detta på Berlins gator nätterna igenom. Vad var rätt och vad var fel. Man var sådan då. Man skulle vara genomlyst, politiskt medveten om sina handlingar och känslor, uppriktig och direkt. Efteråt skrev vi långa brev till varandra. Nästan sådana brev som just i Julie! Nu är hennes man död. Själv är hon pensionerad från sin docentur. Det ockuperade efterkrigstyskland hon av idealism återvände till och som blev DDR är redan försvunnet. Hon är tillbaka i ett Sverige som inte är vår ungdoms Sverige och är nu omgift. Vi har inte mycket att säga varandra.

Gun och Torsten skämtade med varandra om vad jag sagt då i Berlin, har jag hört. Jag tror inte längre på sådana skämt. Inte vet jag om Gun förlåtit det egentligen. Men jag har inte frågat henne och mitt uppträdande tillhör en beteendemall som nu ligger mellan två och fyra generationer bakom oss. En som Sigurd Hoel lite roat spydigt skildrade i Syndere i sommersol det år jag föddes, 1927. Nu är det ideala beteendet ett annat. Mig mer främmande. Det var länge sedan jag hörde orden kamratäktenskap och justehet i offentligheten.

Detta låter alltför vackert för att vara sant. Det är heller inte riktigt sant. För att nu fyrtio år senare skriva ärligt var förhållandet till Marianne mer komplicerat än jag då erkände. Jag trasslade. Inte nog med att jag var gift; de nätter jag inte vandrade med Marianne hade jag då i Berlins parker ihop det — både intellektuellt som med Marianne och mer köttsligt — med en annan Gun som var gift på sitt håll. Vi kanske skulle skiljas och gifta oss sade vi. Den Gun menade dock att förutsättningen för det var att jag slutade med skrivar-fånigheterna och toge ett hederligt arbete. Jag visste varken ut eller in när jag kom upp på rummet jag delade med Torsten.

Åt dessa mina berlinska kärleksbekymmer skrattade Gun och Torsten vet jag nu.

Att jag inte vet mycket om Jankens barndom är inte konstigt. Han fyllde fjorton när jag kom tillbaka till Sverige och först några år därefter började vi umgås, mer intellektuellt dock. Med Nadja har mina kontakter under åren varit mer sparsamma. Där finns fler olösta konflikter. En gång sade vi att vi suttit på samma moln innan vi föddes. Det slutade vi med. Hon var med om de djävligaste åren också. Ingenting, alls ingenting, tjänade jag. Hon fick bära hela den ekonomiska bördan. Utom det jag kunde tigga av mina föräldrar. Och inga framgångar i mitt arbete. Bara refuser och nederlag.

Jag har inte talat om detta med honom. Han går en annan väg, den akademiska. Och jag har heller aldrig diskuterat konflikter och känslor i mina äktenskap med mina barn. Inte heller med Gun för den delen. Det finns privata liv. Jag har inte frågat henne och hon inte mig.

Man skall inte krafsa i varandra. På ett ytplan kan man tala. Det finns enkla och klara skäl till skilsmässorna. Man kan inte på en gång resa i Asien och ha fast arbete i Sverige, bo i trerummare i förort. Om i ett äktenskap partnernas livsvägar, arbetet!, delar sig då blir skilsmässa nödvändig om inte den ena eller andra skall offra sig. Så långt har jag berättat. Fast människan är ingen arbetsmaskin, en robot, och äktenskap inte ett resonemang eller ett samlevnadsprojekt. Nog finns annat också. Sådant som kanske tillhör avdelningen för passioner och mörker. Och när jag låg sjuk på hotellrummet i Beijing 1978 minns jag att jag släppte efter och började tala mer privat om Maj med Eva när vi var ensamma. Började, tog dock mitt förnuft till fanga och tystnade. Varken hon eller jag har senare egentligen återkommit till ämnet. Man kunde kanske säga att hennes inställning till frågan är som drottning Victorias: We are not amused. Jag märkte det i morse när jag talade med henne i telefon — hon skall just flyga till Sri Lanka igen för sitt projekt, kommer tillbaka i oktober — och jag nämnde att Birgit skrivit till min födelsedag. Ett rätt fint brev om vår ungdom. Jag sade att jag inte träffat Birgit på fyrtio år. Hon och jag lever ju någonstans i vår ungdom:

– Och jag föredrar att se henne som hon ser ut på omslaget till Pubertet.

– Men Jan! sade Eva.

Och hon sade det i en ton som om det var till Jon, hennes son, hon talade när han gjort något fult. Jag förstår

henne, det är inte anständigt att gubben på det sättet tänker på flickor hon nästan kunde vara mor till.

Det blir generationsblandning.

Jag skulle kunna skriva om äktenskapen, kanske tala med andra om det. Vi är alla bröder under huden och går genom ungefar detsamma. (Jag är inte annorlunda än andra karlar, jag satt ju en gång gråtande i köket bakom butiken när Hasse och Skepparn hade Enola kontorsvaror. Nog vet jag det. De uppträdde som svenska män gör. De uppträdde hyggligt, tog ut mig på krog och låtsades sedan aldrig med en stavelse om vad de hört. Nu är Hasse död har jag hört och Skepparn har jag inte sett på en generation.) Men inte med mina barn. Det vore fel. Berättelsen om Noa och hans söner har en helt förnuftig mening. Inte för att jag tänker lämna material till någon privatare biografi efter mig; men även om jag gjorde det skulle mina barn inte kunna skildra mitt liv. De kunde skriva minnesteckning, om de ville. Men det är något annat. Se på Sisselas bok om Alva! Hon är i den texten — särskilt då i den engelskspråkiga versionen — privat och intim om sina föräldrar på ett sätt jag naturligtvis aldrig var i Barndomsserien. Det allvarliga var inte de sjuttionågonting sakfel som faster Elsa och farbror Robert upprördes över och skrev henne om. Det allvarliga var att hon begick Hams fel. Hon sökte titta in i deras äktenskap.

Men det går inte. Barn kan inte skriva på det sättet om sina föräldrar; det tangerar incesttabu. Men visst kan man fundera. I Svenska Dagbladet har jag läst om Gunnars förhållande till Annika de la Grandville. De har inhämtat det hos Sissela. Det vet jag något om. Också Nadja och Maj vet något om det. Men inte vet jag hur Gunnars och Annikas förhållande egentligen

var. Hur skulle jag det? Skulle jag öppnat dörren utan att knacka för att se efter? Att Alva avskydde Annika, det vet jag. Annika kom till Indien för att träffa Gunnar en sista gång, hon hade cancer. Men hon var fortfarande stilig på ett sätt den mer söta blonda Alva aldrig varit. Två kattor log mot varandra som i en fransk salongskomedi.

På femtiotalet när Alva hade flyttat ut och Annika var Gunnars sekreterare, värdinna på bjudningarna i hans hus, då hoppades jag att Alva och han skulle göra slut på ett äktenskap jag enbart såg som falskspel. Han och Annika borde passa bättre.

Varför det inte blev så vet jag inte. Kanske hade det med Annikas religion att göra. Kanske med annat. Jag frågade aldrig. Han sade aldrig något. (Noa!)

Men jag tror att om det gått så då hade han och jag fortsatt att gräla som vi gjort alla år men vi hade nog umgåtts. Det var ju Annika som skötte mycket av de närmare kontakterna mellan mig och honom. Hon skrev och utformade de brev till mig han undertecknade; hon ordnade allting. Jag tyckte om henne. Hon var inte grundfalsk som Alva.

När jag hävdar att Alva var grundfalsk finner många detta svårt att förstå. Man vill gärna tro att jag skriver det därför att jag har någon särskild och i djupet olöst känslomässig knut i mitt förhållande till henne eller, rättare sagt, till minnet av henne. Det tror jag inte jag har. I varje fall inte de senaste fyrtio åren och mer.

Visst känner jag hennes yttre. Hon var ju i offentligheten så glittrande charmig. Kunnig var hon också. En utmärkt administratör.

— Som ambassadör var hon lysande, sade Torsten Örn när han och hans hustru var på lunch här i veckan.

I det hade han rätt. Han hade också rätt när han sade att när vi talades vid i Delhi kring år 1959—60 menade Gun och jag att Alva och Gunnar var nästan de enda med vilka man på allvar kunde resonera om Indien.

De stora familjekonflikterna från barndomen och ungdomen var historia. Vi kunde umgås på ett svalt sätt och ha rätt trevligt med dem då under den tiden. Men endast om man träffade dem var för sig. När de var tillsammans var det så spänt dem emellan att det blev svårt för omgivningen. Det var också rätt naturligt att det var så efter det att de sökt återställa sitt äktenskap.

Gunnar var ofta beredd att diskutera. Alva hade intressanta saker att säga till eftermiddagsdrinken. Det var intellektuellt stimulerande att träffas över whiskyn och cashewnötterna. Som svärmor att shoppa med och småprata med var Alva därtill lättsam, menade Gun.

Alva trivdes som ambassadör. Hon var känd för att göra de flottaste partyn med de viktigaste personligheterna. Hennes middagar var berömda. På detta lade hon sina pengar. Det var också med det nätverket av informatörer hon förmådde skriva sina intressanta rapporter.

Men denna feodala tillvaro med stor underställd personal, tolv tjänare i huset och tre bilar, ambassadens anställda därtill, motsvarade också en del av hennes personlighet. Den som krävde de dyraste modellkläder från de finaste modehus. Som barn var jag moraliskt

upprörd. Jag delade Karnas irritation över Alvas näst intill totala brist på inlevelseförmåga. Karna var så underbetald att det var en visa i huset på Riverside Drive när Alva ville att hon skulle slå samman händerna och beundra nya dyra klädinköp. Senare när Nadjas syster Barbro och hennes dåvarande man Bosse Gustafson gång på gång kritiserade mig för att jag trots Nadjas och min usla ekonomi köpte dyra böcker och ville dricka goda viner förstod jag henne bättre.

Hon hade bestämt sig redan från tidig ungdom att inte leva ett vardagsliv som hon kallade det. På samma sätt som Gunnar bestämt sig för att vara först, bäst och störst. Visst kom det att påverka mig. Men det fanns sådant i denna inställning till livet som störde mig. Sprickor i personligheten. Redan när jag var barn hade jag hört henne säga att hon var en Celsing egentligen. Det sades på skämt. Det var en familjesägen. Men så småningom återkom hon allt oftare till det. Plötsligt kunde hon säga sådant som:

– Det syns på Folkes näsa. Han har Celsingarnas näsa.

Mitt i det förnuftiga, det antiheroiska och adertonhundraåttiotalistiskt ateistiska som var hennes officiella attityd öppnades en spricka och därinnanför stod som privat anfader en heidenstamsk karolin.

Det var inte riktigt. Det finns ingen Celsing i blodslinjen bakåt. Det visste hon lika väl som vi alla. Men ju äldre hon blev ju svårare var det för henne att inte låta adelskapet skymta. Tillslut började hon med skyggt leende berätta det även för sådana som hade säte på Riddarhuset och vuxit upp med adelskalendern.

Det var pinsamt.

Men förutsättningen för att kunna umgås var att jag och Gun och våra arbeten inte stod i konflikt med hennes karriär eller intressen. De åren i Indien gjorde vi det inte. Vi sysslade mest med Afghanistan och Innerasien och bodde för oss själva i Defence Colony. Men hon lämnade Indien. Det var en post hon inte fick. Hon sade inte vilken. När vi vintern 1960—61 passerade Sverige på väg från Centralasien till Indien märkte jag en förändring. Hon var då inne i en ny svensk karriär och jag kunde vara störande.

När vi kom hem till Sverige för att bosätta oss utanför Mariefred 1963 hade jag blivit henne ett hot i karriären. I den meningen en säkerhetsrisk. Verkligt allvarligt blev detta med Wennerströmaffaren. Han arbetade för henne men man hade inte litat på henne — för min skull trodde hon — och därför inte berättat för henne utan blott mot tysthetslöfte underrättat hennes närmaste medarbetare, Carl Henrik von Platen, att Wennerström var misstänkt för spioneri. Det sade hon inte. Men jag skrev då en Söndagsmorgon i Stockholms-Tidningen 30-6-1963: "Om spionen Wennerström och hans föregångare. En betraktelse över sambandet mellan spioneri och beredskap." I princip visste jag ju hur det låg till. Alva blev rädd och orolig. Folk kunde ju tro...

Hon trappade därför ner umgänget. Men nästa år ordnade Gunnar när hon var bortrest en middag. Där diskuterade Gun, jag, Erik Blomberg och Roland Pålsson — som då var chef för kulturavdelningen på Utbildningsdepartementet — kulturpropositionen så intensivt att det efteråt blev pressdebatt. Alva blev mycket

upprörd och förebrådde Gunnar att han tillåtit detta. Därefter inbjöds vi inte. Jag hörde att Per Wästberg i stället inbjöds som litterärt umgänge. Kanske roade det mig inte riktigt. Slutligen, 1967 på sommaren, sade hon att vi inte borde träffas. Erlander hade undrat över det. Säkerhetspolisen hade lagt märke till det. Det var på den tid då

chefen för Utrikesdepartementets politiska byrå ambassadör Dick Hichens-Bergström gavs en allvarlig varning av Säkerhetspolisen för att Marianne Höök, som han gift sig med, sympatiserade med FNL.

– Då ses vi aldrig mer.

Vad fanns annat att säga henne.

Då kände jag verkligen igen henne från min barndom. Från det krypande angivarbrevet till Förenta staternas myndigheter. Hon förmådde inte ens i en så allvarlig situation vara uppriktig. Hon skulle nödvändigtvis låtsas. Grundfalsk!

Troligen innebar detta samtal en förändring i min inställning till henne. Den märks om man lägger Confessions (som skrevs ut i sin slutliga version på Kuba någon månad innan det samtal där Alva för sin karriärs skull bröt förbindelserna med oss) bredvid Barndom.

Gunnar reagerade sedan efter demonstrationen 20 december på samma obehärskade sätt som han reagerat mot Herbert Tingsten och som han senare reagerade mot Inga Thorsson och Karin Söder. Att han gick ut och sade att jag borde ge mig iväg till djunglerna och dö hellre än att störa den socialdemokratiska regeringen i Sverige var typiskt för hans karaktär. Men jag förstår honom bättre än Alva. Han var gubbelak; inte falsk.

Säg så här: Jag hade blivit illa slagen av polisen. Det

kunde de inte undgå att se. Alla tidningar visade hur man slog batongerna med stor kraft rakt mot huvudet. Hade jag inte slagits som grabb hade jag inte klarat det. Alla tidningar berättade också om att man hotade mig med gruvligt straff. Upp till fyra år.

– Men inte en enda gång hördes de av. Varken om läkare eller om advokat. Det förlåter jag dem aldrig, sade Gun.

Hon hade rätt. Sådant förlåter man aldrig. Gunnar som kunde bli lika sentimental och gråtmild som arg och elak hade kunnat gripas av vilja att höra efter. Men Alva aldrig. Det skulle skada hennes karriär. Jag tänkte på det när hon låg döende och man skrev mig.

– Då skall jag komma ihåg örfilen, du gav mig, sade Hallgerd.

Allt var för syns skull. Varje skrivet brev lades till arkivet i kopia, varje födelsedagspresent skrevs upp. Till Arbetarrörelsens arkiv har hon också, enligt vad hon och Gunnar meddelade för ett tiotal år sedan, lämnat dagböcker som skall bevisa att hon älskade mig. Hennes behov att själv eller genom ombud tala ut i massmedia om sin stora kärlek till mig... när vi inte kunnat umgås eller tala med varandra på tjugo år; aldrig bytt ett enda ord under denna tid fann jag motbjudande. Damen bedyrade väl mycket!

Men fullt så enkelt var det inte. Hon hade behov av att vara omtyckt, inte bara att glittra. Men hon kunde bara tycka om det hon kunde kontrollera. När hon kände greppet släppa blev hon ångestfylld.

På många sätt var hon som en lärarinna i en klassisk flickbok. Hon höll sig med ett beundrande hov yngre

kvinnor. Inte så att hon var lesbisk; inte någonting på det planet. Hon behövde beundras. Men hon behövde också forma. Hon trollband, hon utnyttjade dem... och släppte dem när hon inte hade behov av dem längre. Fast de borde vara attraktiva. De fick inte vara tjocka, finniga eller klumpiga. Det finns många exempel. Katja Waldén var en av dem. Hon borde kunna berätta hur det var. Det var ju mycket spännande och gott och plötsligt kallt ingenting.

Som sagt, sådan vill jag inte vara. Inte mot mina barn och inte mot andra. Hellre då bli elak som Gunnar; det är mänskligare.

Fast visst har Janken visst fog för sin kritik. Två gånger lämnade jag hustru och barn. I båda fallen gjorde jag det svårt för dem. Det fanns känslor, men det enda jag kan säga barnen är att jag gjorde det för att kunna leva den uppgift som var min. Det är ingen ursäkt, det är ett konstaterande. Man kan kalla det romantisk konstnärsmyt

eller asocialitet (man gjorde det!) men det gör varken till eller från. Så var det för mig.

Det är också helt riktigt att jag bidrog mycket litet till Jankens försörjning under de första åren. (I början betalade Nadja mig faktiskt ett litet underhåll, hon tjänade ju som arkitekt något.) Men jag hade nästan inga inkomster. Det skulle dröja långt fram i sextiotalet innan jag kunde försörja mig ordentligt. Förutsättningen för att jag under femtiotalet skulle ha kunnat betala ett hyggligt underhåll hade varit att jag gett upp skrivandet och tagit ett ordentligt fast arbete. Egentligen tror jag det är det Janken menar när han talar om faderskapets plikter. Även om han kanske inte är helt medveten om vad han då säger. Jag har inte frågat honom. Jag har inte velat skapa en situation där han antingen tvunges ljuga eller säga att min skyldighet varit att vrida livet av mig; efter en sådan diskussion hade vi nog aldrig kunnat talas vid mera. Ty till detta vore bara att svara att ställd i samma situation skulle jag handla på samma sätt. Offra hustru och offra honom för skrivandet.

Men det finns en annan olikhet också. Han talar uppfordrande med mig om vad det innebär att vara far. Umgås med sina barn. Lära dem simma. Vara samman med dem. Nära vän och kamrat. Spela spel. Och där är vi helt olika. Jag far gåshud vid tanken på att någon skulle trängt sig så nära mig när jag var barn. Det behöver förklaras.

Många kritiker har tyckts tro att jag i Barndomsserien beskriver en liten pojke det är synd om för att hans föräldrar lämnar bort honom, inte bryr sig om honom, ett barn som skadats av brist på kärlek, brist på föräldrakontakt. Men då har de läst dåligt innantill.

Det är inte särskilt synd om den pojken. Det är en berättelse om en pojke som klarar sig. Barndomsseriens tre böcker visar hur en pojke blir stark nog att ta sig igenom det totala helvete som väntade på Jan bakom knuten efter det han blivit tonåring. Utan att han härdats i barndomens eklut hade han troligen gått under.

Och visst fick han den kärlek han — som andra små däggdjur — ville ha. Farmodern fyllde morsuppgiften. Män att ta som modeller fanns också. Farfadern och sedan morbror Folke och — lite senare — farbror Gustaf. Men det kännetecknande för alla dessa var att de tolererade honom. I Folkes fall som man tolererar en hundvalp. Han fick traska med.

Att just de biologiska föräldrarna (i hans/mitt fall tvivlade han/jag dessutom på att de var föräldrar; länge misstänkte han/jag att det var moster Maj som var hans/min rätta mor och att Alva markerat barnafödande för anständighets skull; det skulle förklara så mycket alltifrån kyrkboksmärkligheter till hennes senare beteende menade han/jag och någonstans långt inne i drömmen under medvetandemöjligheten menar inte han men jag det nog än) är särskilt viktiga är ju en rätt sen föreställning. Släkten var viktig; den är någonting annat.

(Här vid Maj bränns det. Inte bara på grund av namnlikheten. Moster Maj och hustru Maj. Fast också där kan finnas någon koppling. I minnet är moster Maj heller inte otäckt blond som Alva utan mörkare som hustru Maj. Heller inte bara för att jag som barn haft misstankar om — eller dolda fantasier om — att det var den tystlåtna, vänliga och konstnärliga men låghalta Maj — som kunnat vara min mor. Nej, det bränns för att Maj dog av sin abort. Hon avled på operationsbordet i komplikationerna. Vilka de var vet jag inte. Men det var Alva som genomdrivit aborten. Maj hade gift sig med sin kusin. Han var enligt Alva schizoid. En abort var därför eugeniskt nödvändig. Nog tänkte Alva på det ibland efteråt. Men hon var storsint nog att förlåta sig. Jag och andra förlät det kanske inte. Hon förstörde livet för Mela och Gustaf också. Reste upp till Skellefteå och såg till att de fortsatte äktenskapet när de själva kommit fram till att en skilsmässa i vänlighet varit bäst. När skilsmässan sedan blev av blev den långt svårare för dem bägge. Särskilt för Mela. Alva visste alltid vad som var bäst för andra. Hon var också stålhårt stark och i stånd att verkställa detta. Det var därför jag inte släppte henne in på livet i mina äktenskap.

Hon försökte få in en knivsudd och bända upp mig som ett ostron.

– Inte behöver du väl gifta dig var gång.

Någon gång försökte jag väl förklara för henne vad kärlek var och passion. Men vid närmare förnuftig eftertanke

gled jag undan, svarade undvikande.)

Pojken/jag ville inte ha mer kontakt än just den Folke kunde ge. Jag vill det inte än i denna dag. Att farfar tyckte om mig visste jag. Inte för att jag hörde att han sade det till farmor utan för att jag bara visste. Men han visade det inte på något särskilt sätt. Han bara var. Det trivs jag med. Jag är inte säker på att detta bara är ett resultat av den tidiga miljön; det kan vara läggning också. Ungefar som att det var läggning att jag föredrog att sitta läsande i biblioteket i Lincoln School i stället för att springa omkring och vara en i idrottsgänget.

Även om jag valt att inte skiljas, även om jag valt att ta fast arbete, på så sätt ordentligt sköta mina ekonomiska plikter mot hustru och barn (offrat mig, som det kallas när kvinnor sviker sin uppgift för att vara familj), skulle jag aldrig förmått fylla den papparoll Janken talade om. Den jag för övrigt läser om i tidningarna och hör att olika partier tänker motionera i riksdagen om.

Jag skulle inte haft möjlighet att vilja det. Skulle nog blivit en far av det där slaget som när barnen är små kommer hem med arbetet i portföljen, sitter tyst vid middagsbordet, kanske diskar, kanske städar men sedan går in till sig med de uppgifter (vilka det nu kan vara, bokföring kanske) som måste utföras innan han nästa morgon tigande (dagdrömmande nog om andra liv, parallella tillvaromöjligheter) går till bussen.

Nej, god far har jag aldrig sagt att jag var. Men jag har sagt att jag inte var elak mot dem som min far mot mig. Jag har också sagt att jag var beredd att resonera med dem när de började bli resonabla; jag hånade dem inte så som min far gjorde med mig när jag försökte tala med honom. Så småningom, när jag fick möjlighet, har jag väl också varit beredd att ställa upp en del praktiskt om de behövt.

Det är bara att inse att vi är olika mina barn och jag. Till Janken säger jag ingenting personligt. Till Eva skulle jag inte anförtro mig. Det finns inga bryggor över generationerna. Kanske är vi lika olika som jag och mina föräldrar skulle varit även om jag inte upplevat dem som falska och elaka.

Människor är olika. De hade ändå inte förstått hur det är med djur. De hade ändå inte förstått hur man stänger om sig för att fundera bättre. De hade heller aldrig förstått hur människor har det när de är i kris och har det svårt. Känslomässigt småtafsande har jag svårt för. Men verkliga kriser är något annat. There but for the grace of God go I.

Karin Anger var husföreståndarinna hos Alva och Gunnar. Hon skötte mina systrar. Var dem mamma i

Alvas ställe. Jag växte upp med släkten. Där fanns såväl varma kvinnofigurer som förebildliga mansgestalter. Hembiträdena var inte viktiga. Mary spelade ingen stor roll för mig när vi bodde på Kungsholmsstrand. Fast Karna var ett valpsvärmeri i New York. Men mina systrar växte upp utanför landet och släkten. För dem blev barnsköterskor och hembiträden modersersättning. Karin Anger var nog den vuxna som stod dem närmast. Hon körde bil bra. Var förnuftig. God vän och ungdomskamrat med Håkan Unsgaard förresten. Han talade mycket om henne. Också han är död nu. Men när Karin drabbades av privata sorger, blev förtvivlad och kom i kris och söp till och låg redlös på golvet då gällde det att skydda henne. Janken var nyfödd och Nadja och jag var nere i Genève då. Det var Gustaf Carlman som tvingat dem att ta emot oss. Han hade besökt oss i slummen i Mölndal och sett hur vi bodde. Alva och Gunnar hade rått oss att gå till socialvården.

– Vi har ordnat en så god vård nu i Sverige att man inte behöver be föräldrar om hjälp mer, menade Gunnar.

Men det besöket på fattigvården i Mölndal tillhör de vidrigaste minnen. Gustaf hotade Gunnar och Alva med skandal om de inte tog emot oss i sin villa några månader.

Karin låg på köksgolvet. Utslagen. Jag fick in henne i hennes rum utan att de kom på henne. Hon var mycket olycklig.

– Du vet hur det är, sade hon. Du har själv inte haft det för lätt. Det vet jag. Jag vet ju allt om dig.

Men de upptäckte henne.

— Skicka hem henne, sade Gunnar. Hon skall ut ur huset.

— Så kan man inte göra med människor, sade jag.

Vi stormskällde om detta.

— Men det blir som jag sagt, sade han. Ut ur huset skall hon.

Så blev det. Året efter träffade jag henne i Sverige. Hon sade ingenting om det. Men jag tror inte heller hon förlät.

En Gunnar som varit befriad från elakhet skulle säkert velat vara bussig kamrat med sin son. Sin sons bussiga tjomme. Ordvalet hade han. Gått i fjällen, simmat. Varit bundis. Och en Alva som varit fri från sina knepigheter skulle säkert spelat spel och deltagit i frimärkssamlande eller vad det kan ha varit. Hon hade sådana anlag. Ugh! Jag hade vantrivts nästan lika mycket då. Men kanske inte Janken. Märkligt. Ibland undrar jag om han inte trivts bättre med dem.

Rättare sagt, de gjorde sitt bästa för att han skulle uppleva det så. Jag gick ju kring och serverade vin på min födelsedag, tyskt vitt och australiskt rött. Samtidigt kikade jag lite på mina barn. De konverserade med olika gäster. De hjälpte till med servering. Men rätt tidigt måste de åka hem. Eva med Anders upp till Värmland. Janken med Ingrid och barnen till Stockholm. När de åkt tänkte jag på att jag egentligen var Alva tack skyldig att Eva umgås med mig. Jag skulle inte skriva att hon står mig nära. Det är för mycket sagt. Gör hon det skulle hon i vart fall aldrig erkänna det inför mig. I vart fall skulle hon fräsa. Hon är ju inte tolv. Men man kan uttrycka det så att hon blir

förbannad på mig och skäller ut mig ibland men att hon inte tål att andra gör det. Då blir hon upprörd. Det är väl vad man i sextiofemårsåldern kan hoppas på från en vuxen dotter. Med Janken däremot är det något mer främlingskap. Det kan ha med kön att göra. (Känslokopplingen inom familjen är naturligen Mor-Son och Far-Dotter.) Något har det att göra med att Eva lärde känna mig mer i sexårsåldern men Janken först i fjortonårsåldern.

Men det har också med Alva att göra. Alva lade tidigt an på att knyta Janken till sig. Men också efter 1967 på att söka dra honom över till sin och Gunnars sida. Konflikten mellan dem och mig gick tvärs genom släkten. Mina morbröder ställde sig på min sida. De åt julmiddag här på Fagervik och lät Alva och Gunnar sitta ensamma på andra sidan viken. Den faster som stått mig närmast som barn, Mela, drogs helt över till Gunnar och upphörde tala med mig. När hon upptäckte att min andra faster, Elsa som var gift med Gösta, fortsatte att träffa mig och att Gun och jag brukade besöka dem på Stålbåga anklagade hon sin syster:

– Du har alltid hatat Gunnar.

Man fick inte vara neutral i den släktfejden. Först när Gunnar dött och jag blivit huvudman tog Mela kontakt med mig. Mild som alltid.

Alva och Gunnar försökte dra Janken och hans familj över till sig. De utnyttjade alla möjligheter att inför journalister och omgivning visa hur nära de stod varandra. Och... vilket var det underförstådda budskapet ... hur långt han stod från mig. Jag lade mig inte i detta. Det var, menade jag, hans sak. Man kan säga att jag

inte med ett ord eller en min ville ingripa för att dra åt mitt håll. Sådant var inte mig värdigt, menade jag.

Samtidigt visste jag att de lät Nadja arbeta som arkitekt åt sig. Att hon fick ordentligt betalt tvivlar jag på. Det vore inte likt dem i släktaffärer. Jag har heller inga illusioner om att Nadja talat väl om mig inför Janken de senaste fyrtio åren. Och hans moster Barbro som stod honom nära har alltid haft en komplicerad motvilja mot mig. Hon föll i storgråt första gången vi träffades 1948. Såg på mig och sade:

– Nej, nej, och började gråta.

Jag bullrade alltför mycket. Det fortsatte genom åren. Jag fann det pinsamt. Men hon var inte förälskad i mig vad jag vet; hon var psykolog och stördes av mig. Men inte hörde Janken mycket gott om mig från henne heller.

Att han i den situationen behöll sitt förnamn — han gavs två, ett privat, Janken, och ett jag menat kunde vara

offentligt, Peter — inte tog sin mors efternamn och trots Alva och Gunnar fortfor att hålla kontakten med mig och inte offentligen tog avstånd som de krävde utan i stället hävdade att jag betytt något intellektuellt och politiskt för honom och till och med talade om det i TV det fann jag förbluffande. Men det gjorde mig glad.

Att Eva kom att stå mig närmare berodde också i viss mån på Alva. Alva försökte aldrig vinna henne och Gunnar blott retades med henne. Men hon var stark nog att då inte gråta så han förlorade intresset. Det som spelade roll för Alva var dels mödrarna. Nadja var överläkardotter och arkitekt. Maj en arbetarflicka som utbildade sig till socionom. Men dels — framförallt —

berodde det på att Eva bara var flicka.

Till det märkliga med Alva som officiellt representerade ett slags feminism hörde att hon i privatlivet stod så främmande för sin officiella framtoning. Hon var fascinerad av finhet och rikedom; hon som samlade hov av unga kvinnor kring sig brydde sig i det personliga enbart om pojkarna. Flickor spelade ingen roll. Jag tror det är sant att vad hennes två döttrar än lyckades med kunde det för henne inte väga upp att hon misslyckats med mig.

Mina systrar fick sina första barn på samma tid. Sissela, den äldsta, fick en flicka. Kaj, den yngsta, en pojke. Det gjorde Alva förtvivlad.

– Det är så fel! För Sissela hade det betytt så mycket med en pojke i familjen Bok. För Kaj spelar det ju ingen roll.

Sissela hade ju gift sig upp i en fin familj, en av Förenta staternas ledande; Kaj däremot in i en vanlig tysk familj utan pengar.

Eva var bara flicka, född av en kvinna vars far var metallarbetare och vars mor gick och städade. Eva fick jag därför behålla. Till det kom att såväl Maj som hennes föräldrar aldrig talade illa om mig.

Toshiban susar. Det är kväll. Mina barn har mödrar och jag har haft äktenskap med dem. Ur de äktenskapen finns inte ett brev bevarat. Det är vi överens om. En hel del det inte roar mig att minnas finns i dessa förflutna år. Hur jag än tänker efter kan jag dock varken komma på mycket att anklaga mina hustrur för eller finna tider jag vill längta tillbaka till. Konflikterna var ohjälpliga.

Nej, mitt privata liv har inte varit mycket att hurra för. På mitt sätt och utifrån mina värderingar har jag sökt vara förnuftig trots allt. Men det går inte att leva utan att göra ont. Det har buddhisterna rätt i. Och om jag hade kunnat se allt detta i tid och kunnat styra undan när känslorna blåste då hade jag kanske kunnat leva helt på egen hand. Ett slags munk utan cell. Men då hade varken Janken eller Eva funnits till. Och hur som haver, skrivit har jag. Det är också vad som återstår när jag själv om x eller y dagar går smack in i muren och upphör.

En gång beskrev jag den ohyggliga upplevelsen för trettiotre år sedan av att krafterna inte räckte längre; att jag bröts av sjukdom på vägen upp i Höga Pamir och inte förmådde rida upp till sjöarna. En annan gång beskrev jag hur det var när hjärtat slog till för fyra år sedan. Denna gång har jag tvungits konstatera att tiden håller på att ta slut för mig.

– Vi stänger nu!

Högsommaren har gått mot höst och kräftkalas också detta krisår. Telefonen har börjat ringa igen. Under det jag skrivit, sorterat, läst och lyssnat på kortvåg har det snart gått tre veckor sedan jag fyllde sextiofem. Från min något äldre nästkusin Maj-Britt i Säter kom hälsning, hon hade varit på resa norrut och först nu kommit åt att gratulera mig till "inträdet i FRIHETEN för fjorton dagar sedan". Jag hade ju fyllt pensionär.

Visst vet jag vad hon menar. Livet är hårt för de flesta bland oss. Arbetet tar på ryggar och ben. Armbågar och ögon för den som sitter vid tangentbord. Många är rätt utslitna redan vid femtio. Någon

överklassens jämmer i spalterna över att svenskar är slöa, att de semestrar och pensionerar sig har jag aldrig deltagit i. För den som har kvar hälsa och krafter efter ett långt arbetsliv är pensionsåldern tid att själv förfoga över.

Men hade jag inte haft det redan från senhösten 1946? Eller rättare sagt hade jag inte genom att lämna mitt sista fasta journalistarbete, det jag hade sommaren 1946 på Ny Dag, och besluta mig för att leva som författare och fri skriftställare egentligen lyckats fylla frihet redan som nittonåring?

Sedan dess har jag läst vad jag velat, rest, arbetat enligt fritt val. Länge hade jag ont om pengar. Drog mig fram på olika sätt. Gjorde inte rätt för mig, menade många. Tiggde av släktingar och föräldrar. Socialvården både i Göteborg och Stockholm försökte få fast mig som asocial arbetsvägrare. Inte undra på att jag höll mig utomlands!

Men friheten jag valt var inte privat. Skrivandet var en uppgift, en samhälleligt förändrande verksamhet. Fast nog har jag alla dessa år hört generationer av misstänksamma småbrukare larma inom mig. Inte har jag tjänat mitt bröd i mitt anletes svett inte. Inte ett hederligt dagsverke livet långt! Jag valde sötebrödstillvaron sade de. Och dessa röster har jag aldrig riktigt tystat. De har talat strängt och hårt till mig; hjälpt mig att inte förfalla till konstnärlighet och idealism.

Då inför jul det året 1946 när Birgit gjort slut med mig och jag flytt upp till Säter hade den kloka Maj-Britt talat liv och förnuft med mig. Hennes var ju allvaret. Inte bara något för en nittonårig grabb att grina lite

över som jag då höll på med när Birgit lämnat mig. Maj-Britt hade just blivit änka. Hennes man hade förintats i en sprängningsolycka i det militära. Hon var inte mycket äldre men hon var långt mognare. Vi vandrade mot Säterdalen och resonerade. Nej, jag glömmer inte. Vilda rosor och goda vänner kommer alltid tillbaka, som hon skrev.

Frågan är hur jag kan utnyttja den tid som återstår av min frihet att leva. Det är ju gott att bli gammal också. Man har varit med förr. Sju ekeskogar har jag inte hunnit se ruttna ner och växa upp men väl sju eviga sanningar upplösas och lämna plats för nya. Men en grundövertygelse har jag behållit. Den skaffade jag mig redan någon gång i fjortonårsåldern. Eller — för att vara tydligare — den gavs mig av tvånget att ta ställning till den tidens stora krig. Jag var en läsande pojke så det var möjligt att redan då se ut över mer än livstiden och jag uttryckte den övertygelsen i Carmagnolens ord från 192:

Vad kännetecknar en republikan? Det mänskliga släktets jämlikhet. Ej mer någon fattig på knä. Ej mer någon rik stående därovan.

Allt annat kan vända i varv på varv; jag ändrar uppfattning om verkligheten alltefter det den förändras, skiftar färg och tar nya former (det är med åsikter som med kalsonger, man byter dem innan de börjar lukta). Sanningar är inte mer eviga än snön i fjol. Det finns inget som består och allt som existerar är i färd med att

utplånas. Men denna grunduppfattning är som en blyklump i baken på en leksaksgubbe. Man ställer honom på brickan och söker få honom att tippa över men hur han än tvingas vicka och vrida behåller han alltid blyklumpen ner och huvudet upp.

Den som inte skaffar sig en sådan blyklump i unga år kan det gå illa för. Som för nyliberalerna på Svenska Dagbladets ledarsida till exempel. De saknar blyklump och historiemedvetande, faller platt på näsan och tror på det existerandes bestånd. De tror på marknaden och dess frihet som Norrskensflammans trogna för tio år sedan trodde på Sovjetunionens bestånd och fredsarbetet. Den som — med blyklumpens hjälp — förmår hålla huvudet upp också när fasta underlaget halkar åt ena hållet som i mitten av sjuttiotalet eller åt andra tio år senare vet att de faller platt då de sökt hålla sig i tillfällets illusion. Hur kan de arma nyliberalerna tro att marknadsideologin består när de ser arbetslöshetssiffrorna klättra upp, Ryssland och Osteuropa befinna sig i fritt fall, Europa frätas upp och södra Italien redan halka ner i Tredje världen? Adam Smiths karta stämmer inte med verkligheten och hur än de nyliberala anstränger sig att ändra geografin enligt kartan trasas ideologin deras sönder. Folks välförstådda intresse spränger de marknadstroendes illusioner.

Redan fylls universiteten av en ny ung generation som märker att de liberala lärarna mal tomning. Orden håller inte. Den utlovade puddingen fanns inte annat än i teorin. De som talade och skrev och lagstiftade om hur ökande ojämlikhet och fritt marknadsfall skulle rädda mänskligheten står nu lika avslöjade som nyss de som

talade om Brezjnevs reala socialism och fred på jorden.

Ännu är det långt till dess vi uppnår det mänskliga släktets jämlikhet. Men vi som menar att endast då kan vi ta klivet ut ur förhistorien har ju inte försvunnit under den tiden nyliberalerna menade sig ha segrat på alla fronter. Vi försvann ju inte 1795 heller, och inte på 1830-talet. Detta är viktigt att komma ihåg; så länge grundfrågan — det mänskliga släktets jämlikhet — står kvar kommer också vi av nödvändighet att finnas till. Alldeles oavsett att vi själva dör. De flesta av de våra i denna sedan ett par hundra år pågående samtiden är redan längesedan döda. Men vi läser dem, förändras av dem. De verkar. Särskilt många år har jag själv inte kvar heller. I bästa fall gjorde jag rätt 1946. Men det kommer varken jag eller de misstänksamt protesterande småbrukarrösterna inom mig någonsin att få veta.

Dock, bland högarna jag sorterade i källaren fick jag tag i en artikel av Roger Vaillant i Le Nouvel Observateur 26 november 1964. Jag hade spart den och gjort förstrykningar för att skriva en skriftställning om den. Men annat kom emellan. Roger Vaillant är själv död. Han dog redan 1965 femtiosju år gammal.

Den som var med minns stämningen 1964. Det talades i Sverige som Frankrike om avideologisering, ungdomens likgiltighet, den mediamasserade människan. Roger Vaillant beskriver detta och han har varit med om det flera gånger förr. Aldrig tycktes det franska folket så likgiltigt som 1932. "Fyra år senare ockuperade metallarbetare och gruvarbetare sina fabriker och gruvor... butiksflickorna ockuperade Galerie Lafayette och ministeriernas kontorister defilerade med knuten

näve..." Och han hade än en gång upplevat det franska folket avpolitiserat. År 1942. Men inte ens ett år hann då gå förrän det folkliga motståndet var allmänt. Det skrev Roger Vaillant i november 1964 när det intellektuella Frankrike trodde att ideologierna dött i Frankrike och folket sjunkit i politisk dvala framför TV-apparaterna. Tre och ett halvt år senare var det maj månad 1968 i Paris.

Nog kan man lära av sådana skrivna ord allt.

Det är därför det gjorde mig glad när man började arbeta på en ny, rättad, uppföljd och utarbetad bibliografi. Det är nämligen så att jag har en dagdröm. Någonstans i det okända därbortom muren finns en — ännu ofödd — som är som jag var när jag var femton, sexton och började på allvar upptäcka det skrivna. Lika surrig, lika osäker, famlande och krånglig kanske men någon som också letar sig fram, ser efter, läser gamla lägg, följer orden. Det skall gå att få fram vad jag skrivit. Och liksom jag formats av vad jag läst (det lästa talade starkare till mig än några släktingar, vänner eller kärlekar och bestämde ju mitt liv) bidrar mina ord att forma.

Det är en romantisk föreställning. Många andra har varit besatta av den. Därframme på andra sidan bortom finns läsare. Ty vi alla har ju upplevat hur våra ord förvanskas och misshandlas. Denna vår har till exempel Svenska kommitténs mot antisemitism Henrik Bachner i såväl Dagens Nyheter som landsortstidningar försökt utmåla mig som rasist och antisemit. Han har citerat falskt och förvrängt sammanhang. Det kan var och en se som går till läggen och tar fram den citerade texten.

Zaremba på Dagens Nyheter hade svårt att förstå vad jag menade med att Bachner var en falskt citerande:

– Men orden finns ju?

Nå, att Dagens Nyheters Zaremba menade sig inte riktigt kunna se skillnaden mellan uttrycken falskcitat och falskt citerande det tror jag inte beror så mycket på en Zarembas vacklande språkkänsla som hans redaktions traditionella motvilja mot Myrdal. Tidningsredaktioner som människor har knepigt själsliv; i redaktionerna sitter det i väggarna och färgar av sig på de personer som tillfälligt vistas i lokalerna. Vad Myrdal och DN beträffar kan detta tvärs genom alla växlande politiska och kulturella konjunkturer spåras (just genom bibliografin!) mer än en generation tillbaka.

Men avgörande är att den som med bibliografin i handen går att se efter snabbt finner att det just är den av Bachner falskt citerade Myrdal som är en den som ihärdigast har skrivit om rasismen som en tjänande ideologi. Skrivit — och belagt — den svenska rasforskningen och dess betydelse för den hitlerska rasismen. I artikel efter

artikel, i långa och väl dokumenterade resonemang, som i Den onödiga samtiden, visade jag också att rasismen alls icke är en missuppfattad biologism. Den förklaringen är en fälla. Genom årtiondena har jag skrivit om antisemitism, nazism och folkmord; och i Bilden som vapen har jag visat hur reaktionen använde den antisemitiska bilden vid sekelskiftet och under andra världskriget. Hade jag varit liberal, hade jag trott på att det fanns någon intellektuell heder i offentlig debatt skulle jag tyckt att det var pinsamt att Arne Ruth inte tagit upp detta.

Men jag är inte liberal. Jag vet vad det gäller. Henrik Bachner vet precis lika väl som Arne Ruth att jag varken är antisemit, rasist, nazistvän eller en som hävdar att judar, slaver och zigenare inte utsattes för tyskt folkmord under Andra världskriget. De vet det utan att ens behöva se i den bibliografi som kommer. De har bevisligen läst vad jag skrivit.

Men jag är ingen vän av staten Israel, har aldrig varit det. Jag anser därtill att yttrandefriheten gäller även motståndare. Det räcker för att en Bachner skall beljuga mig i tjänsten som de fosterländska franska ligamännen behandlade Zola.

Nå! Skit samma. Då det är politiskt taktiskt lämpligt kommer sådana som Henrik Bachner att beordras ljuga sig blåa i ansiktet under det att liberala humanister som Arne Ruth hummar och harklar och privat — när ingen utomstående lyssnar — finner det pinsamt. Det är ohjälpligt. Jag vet att de är och förblir vad de var. På något sätt roar skådespelet mig.

Sam Nilsson kom till födelsedagen med en födelsedagspresent från Sveriges Radio/TV. Trettio videokassetter och en skrivelse med vackra ord om "en storartad producentinsats för svensk television" från honom och Ingvar Bengtsson. Däribland filmen B. Olsen löper livet ut. Den hade jag inte sett på länge. Såg den igen i går kväll. B. Olsen är fortfarande vad jag vet den enda spelfilm som tar upp just rasbiologins fostrande uppgift under trettiotalet. Det är dessutom en bra film.

Därtill är den just så vulgär att en Agneta Pleijel i sin senare upplaga måste känna motvilja. Fast om hon tänkt lite närmare psykoanalytiskt hade hon insett att

det var just det som var meningen. Den politikertypen är anal och går över det Feshunda berg som lånat av karbunklerna sin färg.

Om kvällarna sitter jag med Gun och ser igenom produktionen. Mycket är bra. Rune Hassner har också fint löst de konstnärliga problemen i Bilden som vapen. Den klippte vi över telefon. Jag kunde ju bilderna; förmådde visualisera dem när han beskrev klippningsalternativ och ville diskutera dem. Men jag undrar hur mycket som går fram. Tag Simplicissimus-filmen till exempel. Vi ville berätta tidskriftens historia och visa betydelsen av dess grafiska profil. Det lyckades. Det har också andra gjort. Men vi visade dessutom något som vanligtvis inte berättas om den; att den var en rakstugetidning med rakstugepublik och flickbilder; sin tids Playboy. Vi visade att Första världskrigets år var dess konstnärliga storhetstid. Att det ondaste innehåll då gav de bästa bilderna. Att säga sådant är att svära i kyrkan. Den officiella sanningens kyrka. Den må vara av ädelkonservativism eller liberalhumanism eller socialism eller — förr när sådant fanns — realsocialism. Men vi visade upp rakstugetidningen och den sköna krigshatande bilden. Sade det högt och visade det i bild. I en estetiskt gjord och textmässigt kunnig film som gick på god tittartid och sändes i ett par tre repriser för en mycket stor publik.

Ingen enda av alla de gånger jag därefter läst vad svenska kritiker har att säga om Simplicissimus och Th. Th. Heine har jag sett ett minsta litet spår av vårt arbete. Kritikerna och de konstförståndiga upprepar papegojaktigt samma fel, samma fördomar. Det är som

om de varken lyssnat på mig eller sett efter själva. Som om de uttalar sig utan att ha bläddrat igenom tidskriftens årgångar.

Det har de nog inte.

Det är ju det det gäller.

Mot eftermiddagen när jag är trött undrar jag om ingenting jag skriver kan bryta igenom detta. Tänk om det är så att jag och andra har vår fulla frihet att skriva förnuftigt just därför att de enda ord som lyfts upp till trodd sanning är de som lagts rätt i tiden.

Ibland svarar jag på angrepp. Förr gjorde jag det rätt ofta. Numera alltmer sällan. Just nu har det varit sådana som Kay Glans och Henrik Bachner som ur djupet av sina medvetanden konstruerat sig en Myrdal att angripa. Tidigare var det andra. Erik Edwardson sitter i gäststugan sedan en vecka och går igenom en del underlag för bibliografin. När jag ser i det material han har på bordet framför sig att arbeta med slår det mig att för vissa personer som Agneta Pleijel har upprördheten och angreppen varit konstanta fast riktningen skiftat. För femton år sedan sköt hon in sig på att jag var rabiat Sovjetfiende. Det var då hon var med om att agitera för att namnen på författarnas protest mot ockupationen av Tjeckoslovakien inte skulle tryckas i Författaren på det att ingen skulle kunna räkna ut vilka författare som vägrade protestera. Sedan har hon vänt 180 grader. Men jag är fortfarande måltavla.

Får jag behålla liv och arbetsförmåga ännu några år blir det nya angrepp. Från en Agneta Pleijel som hamnat på höger eller vänster sida; hon kan hinna byta många gånger än. Från gamla fiender och nya.

Personer jag känt och jag inte känt. Om jag svarade på allt finge jag ingen tid att arbeta vidare. Det mesta är felläsning, missuppfattning eller — som i Henrik Bachners fall — medvetet och i ond avsikt utförd falsk citering. Den som själv vill veta något bör gå till bibliografin, se efter, sedan slå upp och läsa själv.

Men inte kommer de att göra det.

Om det enbart rörde sig om synen på Jan Myrdal som person är det egentligen inte så viktigt. Visst kan det vara irriterande att skällas för det ena eller det andra. Men detta privata obehag är tillfälligt. Jag märker när jag ser i de klipp Erik Edwardson katalogiserar att jag redan glömt de flesta sådana angrepp. Även de mest infama, de som går på äran. Det förvånar mig att jag med mitt goda minne för skrivna ord glömmer sådant så lätt, att jag låter överjaget stryka över för att kunna gå vidare. Men det är nödvändigt om jag inte skall fastna. Dessutom rör det bara min person. Vad man anser om den kan i vart fall inte sträcka sig bortom livets upphörande. Vad en eftervärld kommer att säga om mig eller hur den glömmer mig kommer mig inte vid.

Fast detta att jag glömmer är inte glömska. Det är ett aktivt skydd. På Publicistklubben går jag förbi en man som sträcker ut sin hand. Jag pumpar den hjärtligt och undrar hur han mår. Han blir konstig i ansiktet och frågar hur det kommer sig att jag vill hälsa på honom. Då ser jag att det är en TV-producent, en fredsrörelseidkande vpk-are, som gång på gång angriper mig, som gör det så grovt som möjligt och som gör det för att komma åt mitt arbete genom min person. Men jag hade strukit ut honom. Nu när jag minns scenen märker jag

att jag även strukit ut namnet, personen. Suddigt ser jag hans ansikte framför mig som en köttmassa. Söp gjorde han ju också, tänker jag. Men namnet är borta. Jag bryr mig inte om att gå till bokhyllan och slå upp honom. Jag kanske lagt mig till med denna vana för att slippa bli långsint. Jag stryker dem i levande livet. Det lärde jag mig som barn. Titta bort dem!

Det finns ju sådana som av privatare skäl tycker illa om mig eller skriver ont. Det kan vara sådana jag sökt hjälpa. En Lars Åke Augustsson förlåter mig aldrig att jag lade ned stort arbete på att få hans debutroman utgiven. FNL-gruppen var inte en fullgången roman. Men den var lovande. Jag visste också av egen erfarenhet hur viktigt det var för en ung författare att se sig i tryck. En tid därefter uppträdde han som myrdalian. Han hjälpte mig sortera klipp. Han redigerade en volym skriftställningar: Avgörande år. Svenska frågor 1975—1977. Jag fann det naturligt att när han sedan börjat etablera sig med egna framgångar också profilerade sig och drog sig åt sidan. Han var inte min typ av författare. Det var bra att han drog sig; att han inte sökte upprätta en falsk kontakt. Men han rationaliserade detta självklara behov av att frigöra sig och stå på egna ben till olika konstiga och så småningom allt bittrare utfall.

– Visst får du låna en tia. Bara du lovar att inte tycka illa om mig för det.

Så kan det sägas.

Ty Lars Åke Augustsson rationaliserade, skrev jag. Och rationalisera är inte detsamma som att handla rationellt. Jag finner inte hans beteende förnuftigt. Ingen

av oss kommer fram utan hjälp. Erik Blomberg, Stig Carlson, Ragnar Oldberg, Nic Waal var några bland de många som hjälpte mig. Ingen bland dem var jag sedan helt ut överens med. Men jag glömde aldrig att de hjälpt mig när jag var ung och behövde stöd. Och jag reagerade inte oförnuftigt och hatiskt mot dem. Inte ens när vi kom att ha olika uppfattningar.

Nå Lars Åke Augustsson är inte den ende. Det finns många. Visst tycker jag det är otrevligt. Jag föredrar ju att man tycker om mig. Eller åtminstone att man stilla glider bort ur mitt liv. Men jag kan inte säga att det för mig är viktigt vad de tycker om mig. Och vad de kommer att säga om mig när de väl överlevt mig det angår mig inte alls.

Det är annat som gör att jag anser att mina ord borde hållas tillgängliga ännu efter det jag försvunnit. Det finns allmänna kvaliteter i mitt skrivande som gör att jag anser att Confessions och Barndomsserien, Moraliteter och Garderingar, Hemkomst och Karriär — för att bara ta några titlar — bör kunna läsas efter min död. Så som jag läser Allan Eriksson, Anthony Trollope eller Jules Vallès; för att ta tre helt disparata namn. (Att Barndomsserien inte kunnat skrivas utan Vallès förutsätter jag att kritiker skall ha förstått.)

Det finns beskrivningar som kommer att stå sig. Till dem kommer läsare att återgå. Kulturers korsväg/Resa i Afghanistan från 1960 är en sådan bok; Rapport från kinesisk by från 1963 är en annan. Indien väntar från 1980 en tredje. Det finns fler.

Vad jag skrivit om bilder och konst borde långt efter min död kunna användas av unga — ännu ofödda —

vetgiriga läsare. Så som jag använt Fuchs, Grand-Carteret eller Mérimée. För att nämna några.

Det jag gjort för att återställa orden; Balzacs, Strindbergs har värde långt bortom livstiden.

Jag har under åren ingripit i olika samhällsfrågor. Och inte haft mina bästa byxor på. Det kommer långt efter min död att finnas ett objektivt politiskt intresse för ännu ofödda läsare att se på vilket sätt jag tog ställning och skrev denna andra hälft av nittonhundratalet.

Fast fan vet om jag innerst inne tror på dessa ord jag nu knappat in. Inte ens i teorin, minst av allt i teorin, skriver jag för en eftervärld. Det jag gör gör jag här och nu. Har inga illusioner om att jag kan ta språnget ur min tid. Och hade jag sådana som ung så tog Hegel dem ur mig.

Jag skulle inte vilja vara ung. Ungdomen var rätt djävlig. Det finns ingen privat tid jag egentligen längtar tillbaka till. Jag minns en scen här och där. Men jag minns hur det gick. Jag skulle inte vilja leva om mina ungdomskärlekar igen. Det vore som att fastna inuti ett repriserat band som rullar; en skugga som dansar på skärmen.

När jag höll på att välja ur Jules Verne Magasinet för Bra Böcker provbyggde jag med föreställningar om hur det vore att slungas tillbaka till — säg — 1952 med allt mitt nuvarande vetande. Sådana tankespel lekte jag som barn. Men det blev inte trevligt. Nu som då kom jag fram till att ingenting skulle förändras i den tiden trots att jag gick omkring i den och "visste hur det skulle gå".

Några extra dagar, veckor, månader, år eller

decennier som jag kunde hitta i en okänd låda i källaren eller bakom en osynlig dörr i väggen finns heller inte. Inte ens lådan finns. Förr, inte bara när jag var barn, kunde jag fantisera mig till sömns med långa invecklade historier om hur den tiden skulle användas. Men tillslut gick fantasin alltid snett. Hur gick det med allt jag gjort, alla jag umgåtts med i den extra tiden? Som för Marcel Aymés Jules Flegmon i berättelsen om ransoneringskortet på tid. När han köpt sig tidskuponger på svarta börsen och den 34 juni mött sin stora kärlek Elisa tog kupongerna slut den 36 juni på kvällen just som Elisa skulle resa bort och inte återkomma förrän den 60 juni och när han var tillbaka i vanlig tid kände Elisa inte igen honom. Den Elisa som fanns i vanlig tid hade

aldrig träffat honom. Och att jag bara skulle sitta inne i en mörk utomtid och skriva och komma tillbaka in genom väggen igen med en pappersbunt var inte något jag kunde fantisera om länge.

Det är så lite tid kvar för mig att handskas med.

Det är inget att tala om ty Eva säger då att det inte är någon nyhet för henne eftersom jag pratat om detta så länge hon minns och Gun menar att jag inte skall mala. Men det hindrar inte — lika litet som att jag såvitt läkarna säger är frisk och stark — att det faktiskt är sant. Där har jag arbetat och stått i och nu har jag till slut målat in mig i det lilla hörn som är kvar av livet för mig.

Förbannelse!

APROPÅ NEKROLOGER

En god man är död.

Just nu denna sena sommar efter det att vi hans nära vänner helt nyss hade samlats hos honom samman med hans barn, barnbarn, släkt, barndomskamrater, grannar och förläggare på Fagervik för att fira hans sextiofemårsdag i kretsen av släkt och vänner kom budet om Jan Myrdals bortgång.

Flitig som alltid satt han trots sitt kända hjärtlidande redan i gryningen knappande ett fotnotsförsett efterord om Rétif de la Bretonne som nattlig vardagserotoman då kranskärlssjukdomen hann ifatt honom och han föll samman över sin Toshiba 5100.

...intensivt engagerad... resenär och rapportör... under fyrtio arbetsår skrev han in sig i den svenska offentligheten... hjälpsam och rådsnar... sällsynt öppen... vänlig mot främlingar och egentligen blyg och försynt trots det tillsynes hårda yttre skalet. Vi som kom honom nära glömmer aldrig hans fördragsamt glada skratt inför världens dumhet. Hans fria blick bakom glasögonen var alltid lika nyfiket öppen. Han verkade genom sitt kunnande och sin intensitet... Vi är många som kommer att sakna honom... Efterlämnar tre hustrur, två barn och fyra barnbarn.

I helvete heller! Nej, så far det inte bli. Inte fullt så förljuget! Måste leva länge nog att spike their guns. (På engelska då det inte på svenska går att skriva: Leva länge nog att kunna förnagla de kultiverades kanoner.)

Förr brukade man på tidningsredaktionerna ha nekrologerna färdigskrivna i god tid. Skulle vilja läsa mina. Men numera brukar de skrivas ut på direkten. Jag kan nog inte hitta några att läsa även om jag finge tillfälle att rota i arkiven.

Fast visst har jag funderat på hur det skulle vara att kunna kika in bakom hörnet. Dö så där lite lagom; dö i det officiella bara. Komma tillbaka. Men levande. Som Tom Sawyer ungefär. Ligga flinande och lyssna på de vackra orden.

Men jag är inte säker på att de blir så vackra. För att få bli delaktig av den officiella lögnaktigheten och ges en vacker nekrolog bör man dö i deras rätta tid. Hade jag dött för ett tiotal år sedan hade ljugandet hållit. Nu är det annorlunda.

Anders Ehnmark sitter i Moderna Tiders redaktion med Kay Glans. Han berättar om honom och skrattar:

– Kay Glans är riktigt upprörd. Han har ju vunnit över Myrdal men ändå fortsätter tidningarna att trycka Myrdal. Myrdal borde ha upphört nu.

Anders har ett gott och eftertänksamt skratt.

– Det har inte gått upp för marknadsekonomins förespråkare att marknaden för ord även lyder marknadslagarna. Så länge du säljer köps dina ord. Skulle Kay Glans på allvar lyckas föra marknadsekonomin till seger inom kulturen skulle han tystas men du blomstra. Tills vidare i vart fall.

– Segrat, säger jag, segrat inom ideologi; det samhälleligt falska medvetandet. Det finns ingen intellektuell seger i sådant. Inte utan polis och censur. Där är vi inte än. För en intellektuellt hållbar seger hade han inte tillräckligt på fötterna; var alltför grund. Han kan inte sin egen tradition bra nog. Jag hade kunnat skriva den åt honom om han bett mig. Jag kan den ju. Men han ville inte ens inse att man måste lära sig tala med talandning och magstöd om man skall stå på estrad utan mikrofon. Stod och muttrade bort sig.

Vi ler. Något privat skäl att tycka illa om Kay Glans hade jag inte. En bra dikt sägs han ju i alla fall ha skrivit. Men han dög inte som ordförande för svenska PEN. När Folke Isaksson ringde mig och berättade hur han tackat ja till posten men att en intrig efter det att valberedningen fattat sitt beslut kommit fram till att han skulle spolas till förmån för Kay Glans då upplevde jag det som om Reuben Ships The investigator förverkligade sig. Sverige var som de himmelska nejderna. Kvartetten samlas men Beethoven ser sig om:

– Chopin...

– Tala inte så högt käre Wagner! Har du inte hört?

– Hysch! Han skrev revolutionärt i sin ungdom. Man har deporterat honom dit ner.

– Men vem tar hans plats i vår kvartett?

– Otto Schmink.

– Otto Schmink? Vem är det? Honom har jag inte hört talas om.

– Det är just det som är så bra. Ingen har hört talas om Kay Glans. Han är därför den bäste ordförande svenska PEN kan ha i dessa svåra tider.

Vi brukade lyssna på The investigator i Paris 1955. Jag hade den på en LP från Radio rarities. Särskilt Slas älskade stycket. Jag fick Radioteatern att sätta upp det på sjuttiotalet. Reuben Ship var en begåvad radioman.

Otto Schmink som i de himmelska nejderna går från ära till ära allteftersom de misstänkta deporteras "dit ner" blir dock själv tillslut ett offer. Stackars Kay Glans! Men jag tror inte Anders hört The investigator.

– Det räcker inte att ha biskopen till morbror, säger jag därför. Inte ens att ha Artur Lundkvist.

Anders och jag skrattar nu båda. Jag undrar vad Anders berättar om mig för Kay Glans i den redaktionen. Något lika roligt antar jag. De skrattar då över kaffet och jag skrattar därför mot Anders en extra gång.

Jag tog upp frågan i TV. Gjorde ju en aktuell kommentar där när Thomas Henriksson ansvarade för ettans kultur. PEN-kollegernas handlande var skandalöst; typiskt och eländigt. Kay Glans dög inte. Folke blev rädd. Han är sådan. Det var som när han var med om att fälla Proteaterns NJA-pjäs i radionämnden. Han ringde mig efteråt.

– Plötsligt upptäckte jag att jag övertalats att gå med på något jag aldrig i livet kunde tänka mig.

Han är en sådan som vill vara omtyckt. Jag rådde honom att uppträda som en karl, som den norrlänning han är och gå ut i pressen och säga som det var; han hade gjort fel och ångrade sig.

Det gjorde han och för den hederlighetens skull fick han löpa gatlopp.

Sedan dess har Folke inte vågat tala med mig. Jag tvivlar på att han vågat säga det finare folket i PEN att

det var han själv som upprört ringde mig och bad mig ingripa. Men om han bryr sig om vad finare folk tycker om honom — har svag ryggrad — är han dock en god poet. Almqvist kan han också.

Men än är jag kändis. Hamnade på löpet när hjärtat krånglade. Död nu skulle jag ännu platsa med enspaltsbild på DN:s förstasida.

"Jan Myrdal död. Kultur & Nöjen, sidan B 2."

Vem som skulle skriva? Om jag hade vart död då för fyra år sedan hade man nog bett Madeleine Gustafsson. Hon känner mig sedan länge och har läst vad jag skrivit. Men hon passar inte längre, Arne Ruth skulle misstänka

henne för onödig sympati. Någon annan, någon mer gängse. Horace Engdahl till exempel. Någon privat fiende är han inte. Vi känner inte varandra. Det skulle alltså inte vara ett skandalöst val. Men ett lämpligt. Han har aldrig förstått mer än en bråkdel av mina ord och det han förstått har han inte tyckt om. Han passar. Och tillräckligt anständig är han för att inte säga rakt ut vad han tänker. Jag hörde honom tala högtidstal på Sven Lindqvists sextioårsdag. Han formulerade sig helt oangripligt på DN-svenska. Gun tittade på mig och fnissade.

Eller någon av de mindre och yngre. Zaremba till exempel, nog skulle han kunna ljuga sig förstående. Lite "å ena sidan" och "å andra sidan". Skit samma!

Fast det är nog i sista stund. Fortsätter jag att leva ännu några år och skriver det jag vill skriva då försvinner såväl enspaltsbilden som det officiella ljugandet. Om jag inte själv ingriper. Jag minns ju hur det var för Gunnar Ahlström. Hans liv ödelades då han skrivit en lysande bok i fel tid. Det moderna genombrottet i

Nordens litteratur publicerades tre år för sent eller tjugo år för tidigt. 1947 var det år då våra Otto Schmink höll på att skapa Sveriges intellektuella femtiotal. Gunnar Ahlström fick sin ära först i döendet. Nu ersätts han åter av Otto Schmink. När han skulle dö bad han att få mig att skriva eftermäle. Det gjorde jag. Vi kände inte varandra. Men han visste att jag läst honom. För mig hade han betytt mycket. Hans skildring av hur — varför! — åttiotalet brast när det gick udenom sin sociala bas hjälpte mig att fortsätta vara refuserad och inte bli femtiotalist.

Fast kanske liket Myrdal inte skulle kräva att någon som läst honom med sympati skulle skriva om honom. Om han hunnit säga ifrån innan han smällt av och blivit kadaver, eller om liket kunnat titta upp och göra sin röst hörd innan krematorieluckan öppnats, eller om knallen när skallen exploderar kunnat verbaliseras och höras ut genom luckan skulle det kanske sagt:

– Se på Arvid Fredborg, han är tolv år äldre än jag. Han är inte död än. Men jag var nog den ende som förmått skriva om honom och om den svenska nationalismen på riktigt. Giv mig en kunnig motståndare.

Men en Kay Glans, en Lars-Olof Franzén, en Horace Engdahl är inte rätt motståndare. Knappt fiender ens.

Det var ju på samma sätt när Gunnar Myrdal dött. Han levde förbi sin tid. Helgon var han inte heller utsedd till som Alva och Olof Palme. Man skrev lamt. Då ingen annan skrev ordentligt om honom som människa och vetenskapsman gjorde jag det.

Skriva sin egen nekrolog?

Fan heller. Att glutta i papperen deras kunde roa mig men ett vet jag som försvinner som snön i förfjol; domen

över död man.

Något av arbetet kanske blir kvar. Av mina sjuttiotalet volymer återstår även efter den normala reduktion som oundvikligen genomfors generationen efter min död en allmänt användbar rest. Om reduktionen blir normal och intellektuell. Men det får jag aldrig veta. Jag är heller inte riktigt säker på att jag vågar tro det.

Hur mycket blev kvar av det amerikanska trettio- och fyrtiotalets förnuftiga skrivande när den tidens Otto Schmink gjort sitt? Och av vårt europeiska femtiotal? Det stod kvar i mina hyllor. Något av dess intellektuella tradition lyckades jag kanske rädda över till nästa generation. Inte mycket dock.

I debatten om bombningarna av Irak såg jag ingen hänvisning till P.M.S. Blackets Military and political consequences of atomic energy trots att den fortfarande är den bästa analysen av bombkrigets, även det mot Irak, militära meningslöshet. Den har försvunnit ut i samma schmink/glanska svarta intellektuella traditionshål som Richard Schneer om Bengalsvälten eller D.D. Kosambi om indisk tidig historia. För att ta något annat jag sysslat med. Detta står i några våra hyllor. Kanske skrivs hänvisning i en fotnot. Men traditionen och arbetet har sänkts under allmänna medvetande-horisonten.

Och till slut blir allt kanske likgiltigt. Förvandlas till bisats. I Scientific American läser jag att det apropå Joseph Needham i förbifarten skrivs att han "ju" hade rätt i att Förenta staterna i Koreakriget fortsatte japanernas bakteriekrigsexperiment. Så var det. Materialet har jag i källararkivet. Men för fyrtio år sedan var

det många som förlorade karriär och arbete och alla framtidsmöjligheter och stämplades ut ur offentligheten för att de sade det högt. Än fler som teg av försiktighet. Nu är det ett "ju". Vem mer än jag minns de hederliga som blev offer? De tigande däremot gick från framgång till framgång och ståtar med namn och porträtt i nationella biografier.

Inte är eftervärlden något att hålla i hand inför döden inte!

Bra Böcker och Sveriges Författarförbund gör ett författarlexikon. Var och en skriver i tredje person om sig själv. Man ber mig medarbeta. Jag gör så. Men jag kunde skriva en annan text, en längre och utförligare. Men framförallt en jag blir mer nöjd med. Han Jan M. får knappast en vänligare kritiker än den som sitter här vid tangentbordet.

Nå! Så här skulle han kunna skriva om JM:

PERSONAKT

MYRDAL, JAN

Född 19-7-1927. Matteus församling, Stockholm.

Läst av många och lika älskad som han är av vissa (de vilka av motståndarna skälls för "myrdalianer") lika illa tåld är M. av andra. Att M. tagit en rätt central plats i senare decenniers svensk litteratur är dock en objektiv sanning: sedan debutboken på eget förlag i december 1953 (Folkets hus. Samtal vid en invigning) har M. nu hösten 1992 gett ut mellan 65 och 70 volymer (beroende på hur man räknar) i olika ämnen på olika förlag. I några fall skrev han texten på engelska och publicerade dem först i Förenta staterna. M. arbetar inom många litterära falt — ofta medvetet genreöverskridande som i "En Meccanopojke berättar. Anteckningar om ett borgerligt förnuft", 1988 — och har därtill redigerat, kommenterat och gett ut verk av bland

andra Balzac, Sartre, Strindberg.

Förteckning över M:s svenskspråkiga utgåvor finns ämnesvis — i På resa, 1991, och När Västerlandet trädde fram, 1992 — eller mer omfattande som i Tolv på det trettonde, 1989.

M. har skrivit i tidningar, tidskrifter och samlingsverk om litteratur, konst, politik, historia och resor. En överblick över såväl verk som mottagande ges i: Jan Myrdal. En kronologisk bibliografi 1943—1976 av Britta-Lena Jansson, Stockholm 1977. En ny, rättad och uppdaterad bibliografi som täcker åren 1943—1991 av Erik Edwardson och Ann Tobin är under arbete och beräknas utkomma senhösten 1992.

Den som vill veta mer om hans inställning till namngivna historiska, politiska och kulturella personer bör gå till Marie-Louise Perssons sextiofyrasidiga Personregister som täcker fjorton volymer Skriftställning samt ytterligare sju volymer av liknande allmän karaktär från åren 1965—1987. Det registret bands samman med "14!", 1987.

Att M. är illa tåld på vissa håll bottnar inte så mycket i personliga konflikter. Någon sådan kan ha spelat en viss roll. Men i stort har han hållit sitt personliga liv så skilt från sitt offentliga att han på en gång tillhör de mest offentligt kända personerna i landet och det samtidigt är i det närmaste okänt med vilka han varit gift och huruvida han har barn och barnbarn och i så fall hur många. Inte heller beror motviljan på någon bristande formell kvalitet i hans arbete eller på svaghet i karaktären. Tvärtom. M. skriver i allmänhet en föredömligt ren och tydlig svenska; är mer än allmänbildad — kunnig,

beläst, berest — och därtill såväl medveten om ordens betydelse och beredd att stå för allt han skrivit samtidigt som han i historiematerialistisk tradition genomför en ständig omprövning av det förflutna och personligen tycks helt lutherskt övertygad om att arbetet är det mänskliga livets mål och mening. Det är dock detta sammantaget som gjort att många kolleger och kritiker föredrar att tänka sig en svensk offentlighet och en svensk litteratur

honom förutan.

Något som bidragit till detta är att M. själv ofta diskuterat sitt arbete på ett knepigt och abstrakt sätt. Han har då gett ett tyskt intryck; som om vore han en återuppstånden adertonhundratalsidealist. Så här kan det då låta:

Det står icke skrivet i någon bok därovan. Skeendet är icke determinerat. Framför oss — inom ändliga ramar — finns oräkneliga möjligheter. Samtiden var alltså icke nödvändig. Inom möjligheternas gränser skapar vi — oavsett medvetande — i våra konflikter det som i efterhand framstår som det givna och blir det historiskt nödvändiga. Men just i motsättningarna ges frihetens möjlighet. Insikt och medvetenhet är möjlig. Med språnget ur blindhet till medveten insikt kan vi själva forma framtiderna. Därmed får orden en viss bestämmande — en överdeterminerande — roll. Då orden på detta sätt tjänar blir skrivandet handling. Att den överväldigande majoriteten skribenter inte kan inse detta är inte märkligt. De saknar medvetande och blir blott till pipor genom vilka maktens vind blåser.

M. har skrivit romaner och pjäser. De är av olika karaktär. Pjäser som de i Moraliteter, 1967 (Är Inga

Eriksson Människa? gavs 1967 års nordiska radioteaterpris) och Garderingar, 1969, var medvetna lärostycken. Karriär, 1975, var en politisk roman där politiken utgjorde själva varpen.

Den kan tas som exempel på sådant som gjort hans arbete främmande för vissa kolleger. Det för politiker specifika — hävdar M. — är deras politiska gestalt; inte deras privata känslotillvaro. Den senare är allmän, tillfällig och därmed i sammanhanget ointressant. Det gällde därför att låta skeendet utspelas just i ideologier — falska medvetanden. Det krävde kunnande. När han tillfrågades påpekade han att det intressanta med katolska kyrkans kardinaler inte var deras med nödvändighet inskränkta erotiska liv utan deras rika teologiska liv. Detta svor mot den gängse kälkborgerliga föreställningen om det allmänmänskliga och betydelsefulla i det lilla livet. Dessutom hade få kritiker läst Hadrian the seventh av F.W. Rolfe (Frederick Baron Corvo). I varje fall hänvisade ingen av dem till den boken trots att den så uppenbart varit M. en inspiration. Men de kanske inte kunde inse att en kyrklig roman skriven i början av seklet av en homosexuell katolik ute på den litterära marginalen sjuttio år senare direkt kunde påverka en heterosexuell historiematerialist som skrev om socialdemokrati och kommunism i Sverige och Tyskland.

Barndomsserien: Barndom, 1982, En annan värld, 1984 (som gavs Stora romanpriset 1985) och Tolv på det trettonde, 1989 (som fick Esselte-priset och delades ut till landets alla gymnasieelever) liksom den tidigare Confessions of a disloyal European, 1968 (översatt till svenska 1983 under titeln En illojal europés

bekännelser) nådde mycket stor publik. Confessions för vilken M. blev Doctor of Letters på Upsala College i New Jersey var en kultbok för en generation i Förenta staterna. Den är där fortfarande kurslitteratur — modern europeisk idéhistoria — på olika universitet.

Barndomsserien spreds i hundratusentals exemplar. Dessa berättelser är, som Confessions, skrivna i jagform. M. utnyttjar i dem egna och andras liv. "Utnyttjar! Skriver inte av! Skriver inte protokoll! Inte biografi!" Den tradition han anknöt till redovisade M. i sitt öppningsanförande vid Tionde Internationella Strindbergskonferensen i Norwich april 1990: August Strindberg and His Tradition in Swedish Literature: Beyond Fiction, Autobiography and the Literature of the Established Truth (Strindberg and Genre, ed. Robinson, Michael, Norvik Press, Norwich 1991. s. 21—35).

En stor del av hans arbete de senaste trettio åren ryms under rubriken "Skriftställning". Vissa kritiker och litteraturvetare, Philippe Bouquet i Frankrike till exempel, har förvånats över detta. Genren tycks dem underlig då den är dem främmande. Vilken tradition M. anknyter till och fullföljer har han dock upprepade gånger redovisat; feuilletonismens. Särskilt då i den utformning den gavs av Kisch, Kraus och Tucholsky. Ingen kritiker tycks ha lagt märke till att M. låter Kokoschkas porträtt av Karl Kraus titta fram bakom den femårige Jan i öppningskapitlet till Barndom.

M. arbetar dock inte bara med tryckta ord. I skiftet mellan femtiotal och sextiotal utförde han samman med G. Kessle (i Britta-Lena Janssons bibliografi icke förtecknat) audiovisuellt undervisningsmaterial för

skolbruk i Förenta staterna. Trade routes that built Afghanistan, Afghanistan: The people and their country och de på 1962 års filmfestival i Columbus, Ohio, med Chris Award for Excellence prisbelönade filmerna: Central Asia och If you were a boy born in Afghanistan. G. Kessle stod för bildmaterialet, gouacher och fotografier. Det var dessa arbeten vilka bekostade många års resor i Asien. Men arbetet hade ett vidare syfte än det att försörja M. i Asien. Texterna till dessa filmer var på en gång skrivna så att de kunde passera ostört in i skolorna trots den tidens rasande antikommunistiska kampanjer och samtidigt förmedla just den kunskap och de värderingar som dessa kampanjer riktade sig mot. Då M. noga läste vad Sidney Hook och andra skrev mot de med marxism förgiftade läromedlen utnyttjade han detta för att smyga förnuft till elever förbi deras censur. "Sprid giftet vidare!" som intellektuella marxister av hans slag brukade säga på femtiotalet.

Samman med Rune Hassner gjorde han på sextiotalet två spelfilmer vilka visats i TV (varav Myglaren, vilken gavs Club 100:s pris för bästa TV-produktion 1966, kan betraktas som klassisk), senare tjugo TV-filmer om politisk masskonst 1500—1988, en film om Balzac och en serie dokumentärfilmer från Kina under Kulturrevolutionens sista år. Själv har han för TV filmat två dokumentärer från Kambodja (den första tekniskt misslyckad, i den andra hade han lärt sig redskapen) och samman med Birgitta Zachrisson och ett lag från TV har M. och G. Kessle gjort två filmer om Mexiko, konst och historia.

Han har samarbetat med G. Kessle i hennes stora

fotoutställningar "Folket och maktens murar", "När Västerlandet trädde fram" (om romansk kyrkokonst), "Kampucheas heliga Angkor", "Bortom berg och öknar, tre klipptempel längs Sidenvägen" (om buddhistisk konst). Dessutom har han lämnat grafikoriginalen och skrivit texter till konstutställningar som "Mexico. Folkets grafik", "Kina. Revoltens bilder 1937—1948", "Franska Revolutionens bilder, Jean-Louis Prieur (1759—1795) och hans teckningar av revolutionens skeenden 1789—1792" samt "5 år av frihet. Daumier och Grandville mot bankirernas kung Päron 1830—1835". Han har också ställt samman och utfört en teknikhistorisk utställning i olika varianter i Sverige och utlandet där han använt Meccano-systemet för att tydliggöra den Andra tekniskt-vetenskapliga revolutionen och dess ideologi. Dessa olika filmer och utställningar motsvaras av böcker med näraliggande innehåll som den stora 5 år av frihet, 1991, eller När Västerlandet trädde fram, 1992.

M. är med ett tjugofemtal titlar översatt till något mer än tjugo språk. Även om vissa arbeten som Rapport från kinesisk by, Confessions och nu den trilogi som inleddes med Barndom alla har kommit på de större språken har hans verk getts olika profil på olika språk. Man kan säga att man tagit vad som passat och blandat till en egen Myrdal. Det innebär exempelvis att boken Indien väntar getts ut i Indien i flera upplagor och sedan i Förenta staterna och Tyskland men inte i Storbritannien (skälet, har M. hävdat, är uppenbart för varje läsare av boken). På svenska språket finns nästan alla hans texter. Inte alla dock.

Att M. arbetat inom olika genrer och på olika språk har av vissa kallats "mångsidigt", andra har skällt honom för att vara olitterär, okonstnärlig, opoetisk och menat att han inte förmår koncentrera sig på att vara antingen essayist eller romanförfattare eller sociolog eller konsthistoriker eller vilken etikett man väljer att ta till. När Olof Palme hört honom tala på seminariet om arabisk kultur fräste han till Svenska Institutets dåvarande chef Anders Clason:

– Är Myrdal expert på det här också!

(Vilket inte hindrade att M. fick motta det första Rydöpriset till Olof Palmes minne 1988.)

Själv har M. hävdat att denna hans vägran inordna sig i fållor är ett medvetet val. När han var tretton bestämde han sig för att bli författare. När han var sjutton tog han Diderot, Heine, Balzac och Marx på allvar och beslöt sig för att bli skriftställare inom traditionen och det stora refraktära arvet. I denna tradition som är Fischarts och Tjernysjevskijs, Diderots och Strindbergs, Marx' och William Morris' är den skrivande ständigt en amatör, en som skriver av lust utan att låta sig stängas av akademikernas kritstreck. Alltså lämnade han skolan som störde hans studier.

Släktingar och vänligt inställda lärare hävdade att man inte fick ta det skrivna så på orden; det gällde i stället att

ta sitt förnuft till fånga och anpassa sig. Men han lyssnade inte på det örat. Som barn hade M. gått i skola i Förenta staterna. När Andra världskriget slutade började han resa och bo i Europa öst och väst. Det gav honom tvesyn. Under tio år arbetade han då och då på olika områden inom olika länder — men mest bodde

han i billiga torp på landet eller på billiga hotell i Frankrike, försörjd av släkt, vänner och — framförallt — av flickbekanta han övertygat om att tro på hans val. Han levde på gröt och blodpudding och hela tiden läste han. Fem till sex volymer om dygnet. Skrev och skrev och blev känd som Sveriges mest refuserade. Då och då fick han en novell eller artikel antagen — Clarté, All Världens Berättare, FIB, Stormklockan, Arbetet — och inte ett ögonblick tvivlade han på att han gjorde rätt. Att Sven Stolpe — med instämmande från Harry Hjörne i Göteborgs-Posten — efter hans debutroman Hemkomst, 1954, skrev att det borde vara skottpengar på Jan Myrdal tog M. som bekräftelse på att han skrev rätt. Med romanen Att bli och vara, 1956, som han skrev i Paris fick han sitt litterära genombrott, etablerades som en av de författare som då kallades femtiotalister och gavs stipendier.

När M. var trettio reste han till Asien och det kom att dröja några år innan han återvände. Det var där M. förmådde fullfölja vad han föresatt sig som sjuttonåring. Med Resa i Afghanistan (Kulturers korsväg som den första upplagan hette 1960), Rapport från kinesisk by, 1963, och Confessions of a disloyal European, 1968, visade han att lärotiden var över.

Under olika tider har M. använt sig av än den ena och än den andra publiceringsmöjligheten. Viktigast har för honom inte varit lojaliteten med den ena eller andra tidningen, den ena eller andra uppsättningen umgängesvänner, utan den har alltid varit att få förnuftiga ord tryckta. När han stängdes i Aftonbladet i början på sjuttiotalet efter Karl Vennbergs intriger och

Expressen var lojal med kollegan gav den sedermera från Timbro på grund av högeravvikelse utstötte libertarianen John-Henri Holmberg M. utrymme i studenttidningen Gaudeamus. När det under åttiotalet öppnades en möjlighet att publicera sig i Svenska Dagbladet använde han den tidningen som forum.

Frankrike gjorde honom till "Chevalier des Arts et des Lettres". Det kunde han se som en motsvarighet till att det Kejserliga ryska geografiska sällskapet gav August Strindberg medalj. En ära som i och för sig var berättigad men som framförallt blev ett redskap som kunde användas. M. var en av ledamöterna i den officiella kommittén för franska revolutionens tvåhundraårsjubileum. Som sådan kunde han i utställningen om Prieurs revolutionsbilder återställa orden och hylla såväl Revolutionen som de verkliga Mänskliga Rättigheterna, Robespierres av år 1793. Därmed skapa den enda officiella jubileumsutställning som 1989 i enlighet med den europeiska radikalismens tradition tog ställning för Revolutionen och Berget!

Nu, vid sextiofem års ålder, kan han varken klaga över brist på uppskattning eller läsare. Hans tidiga böcker kommer i nya upplagor. De möjligheter han inte hade vid tjugo års ålder öppnar sig nu för honom. Telefonen ringer. Breven anländer. Erbjudandena hopar sig. Men endast ett är säkert här i livet: döden. Den återstående arbetstiden är honom med nödvändighet kort och han ser stora arbetsuppgifter framför sig.

Tröttare om morgnarna är han nog. Har också reparerat olika organ — hjärtat t.ex. — som slitits ned under åren. Men om han inte avlider, drabbas av svår

sjukdom eller hinner bli senil inom de närmaste åren kommer han att hinna färdigställa och publicera verk under arbete av den mest olikartade karaktär: Om den politiska massbildens historia; om Islam och dess arkitektur i Iran; om Kalvarieskulptur i Bretagne; om Mexiko, konst och revolution; om 40-tal och 50-tal uppvridet i fiktion; om den Tredje tekniskt-vetenskapliga revolutionens ideologi; om kärlek, om... om...

Inte undra på att han börjar bli snål om tiden och menar att det där med semester och tidsfördriv (bli avkopplad!) enbart är av ondo och att vänskap, umgänge och familjeliv tillhör det överskattade i en tillvaro där man kan ha lyckan att arbeta.

Eller är det inte så?

1989: ÅRET EFTER DÖDEN

Ett år efter det att det smällde till i Moskva och ett halvår efter det bröstkorgen öppnades och hjärtat reparerades så som man reparerar avgassystemet kring en gammal bilmotor vänder jag mig om. Nog var detta rätt avgörande händelser i mitt liv. Och jag funderar en del på dem.

För mig är det som hänt oerhört intressant. Det att uppleva att jag höll på att dö var för mig lika omvälvande som det första riktiga samlaget i puberteten. En rasande hormonstorm som ryckte upp tillvaron med rötterna och slungade medvetandet. Dock med den skillnaden att jag nu fyrtiosex år senare inte riktigt minns vilken ordningsföljden var mellan Maj-Britt och Margareta. Jag hade dem ju samtidigt den sensommaren. Men också jag minns molnet på sommarhimlen då. Så vitt och så högt uppe när jag såg upp efter utlösningen. Men vilken av flickorna det var med minns jag inte. Högfjällsängen i Planès minns jag däremot absolut kristallklart med små tydliga detaljer. Och natten i Moskva tar jag inte miste på.

Det finns också en annan skillnad. Om den första kärleken kan man tala och skriva utan större hämningar även om folk reagerar rätt häftigt när man visar upp

den stökiga, hojtande och rätt violetta pubertet vi faktiskt har gemensamt. Vi i vår tid, vår kultur och vår klass i alla fall. Men när man lika intresserat lyfter fram döden då blir de oftast ohyggligt generade. Som om det vore pinsamt privat att nämna den. Dock är döden det enda vi alla vet att vi har gemensamt; ett skeende ingen undkommer. Och egentligen vore det naturligare att vara nyfiken på den än på den första kärleken.

Den kärleken är längesedan borta och återkommer aldrig. Jag är ju inte ens riktigt säker på vilken av de två som var den första den hösten 1944. Maj-Britt har kanske sex barn. Vad vet jag? Jag har inte sett henne sedan någon gång mellan jul 1944 och nyårsdagen 1945 och om Margareta sade en vän som nu är tio år död en gång för tjugo år sedan att hon då fanns i Oslo. Men döden är säker. Den väntar därframme. Nog finns skäl att fundera.

Döden är det minst privata jag kan tänka mig. Och när jag ser på mina generationskamrater, svenska män i sextioårsåldern, då vet jag ju att statistiken säger att det inte bara är så att vi alla, han och du och jag, dör rätt snart. I varje fall är den tid vi måste vika tillbaka för att hitta de skrattande flickorna därborta i tonårens krigssomrar betydligt längre än varje tänkbar tid vi har kvar. Det är också så att de flesta bland oss nog kommer att uppleva ungefar samma märkvärdiga smärtor i bröstet och ut i armen när ridån dras ner för oss.

Nå, kanske är det just detta som gör vissa bland dem så generade, de flackar med ögonen, harklar sig, menar att det är alltför privat och tar tag i psykologi eller Gud eller annat när man börjar tala om det intressanta.

Men jag funderar alltså.

Inte så att den död som passerade och lämnade en påminnelse ändrat något i min livsföring. Nu har livet åter blivit helt vanligt. Ja, det har blivit lika vanligt som alltid fast dubbelt så levande. Jag har för tillfallet återfått den kropp jag hade som femtioåring och hänger undan mina extrastora sextioåringskläder i garderoben. Men om detta gör jag mig inga illusioner. Över sextio är jag och alltså tio år närmare slutet även om jag denna gång undkom just detta.

Läkarna säger mig att jag inte får röka. Men det har jag inte gjort sedan 1970. Jag skall promenera i skogen. Men jag har alltid gått långpromenader; man formulerar så bra då när man kan gå stigarna bortöver och ljuda orden mycket högt utan att någon finns i närheten och stör.

Jag skall ta en Alka-Selzer om dagen. Men det brukade jag ju göra var morgon ända sedan den vinter i Indien för snart trettio år sedan då jag grubblade och Bertil och jag delade en flaska whisky var kväll ty han var i internationell tjänst och hade whiskyleveranser. Stupfull kröp jag sedan var natt på knä med huvudet hängande uppför trappen till lyan där vi bodde i två rum ovanför vår hyresvärd som var subardar major ty detta var i Defence Colony. Var morgon gav Gun mig en Alka-Selzer så jag kom på benen och kunde börja arbeta. Fick

smak för det och blev acetylsalicyrist. Men whisky slutade jag med och full behöver jag numera sällan supa mig ty det grubblet om Indiens historia nådde till slut många år senare fram och blev en bok.

Vin till middag bör jag dock dricka, det är nyttigt.

Men det har jag gjort alla år även utan läkarordination. Min mor fick samma råd av sin läkare mot sitt hjärta för övrigt.

Jag bör undvika kofett och jag skall äta mycket fisk och mycket sallad och mycket grönsaker. Men så har vi alltid ätit. Jag bör äta havregrynsgröt mot det farliga LDL-kolesterolet och för att höja det nyttiga HDL-kolesterolet. Men gröt till lunch har jag ätit ända sedan jag var barn. Jag älskar gröt. Mina blodfettvärden har alltid varit bra. Precis i mitten mellan lägsta och högsta gränsvärde. Och vad avstressning beträffar har jag med yoga och andningsövningar och liknande sökt hålla rätt tonus i musklerna och rätt svängning spänning/avspänning ända sedan ungdomen då jag tänkte bli vegetoterapeut. Där är inte mycket nytt att komma med. De ärftliga faktorerna spelade nog relativt större roll för min sjukdom. Men dem råder jag inte över. De är givna som döden är given i generna.

Dock, jag mår så bra som jag inte mått sedan 1975 i Berlin när jag första gången på allvar började känna av hjärtat. Har ju också tappat de orörlighetens feta kilon jag lade på mig under de trötta åren också. Ty mellan 1975 och operationen sommaren 1988 tvangs jag hushålla med krafterna.

Allt som vanligt alltså. Men samtidigt inte.

Ty när jag vänder mig om funderar jag. Då, för ett år sedan, dog jag inte i Moskva. Fast så som jag kände mig månaderna därefter och så allt svårare och svårare det var att röra sig och så alltmer ont det gjorde att ens förflytta sig tror jag att jag nog skulle smällt av redan nu, eller strax i alla fall, om jag inte för ett halvår sedan

blivit reparerad och fatt fem nya kranskärl som leder blodet förbi de igenslammade. Fast frisk är jag inte och sjukdomen fortsätter. Om ett halvår, om ett år, om tio eller femton slår det till igen.

Naturligtvis styr detta medvetande mitt handlande och mitt val av arbete. Allt jag vill göra kommer jag inte att kunna utföra. Det har jag vetat ända sedan jag var sexton. Det gäller att välja i den väldiga menyn. Men när jag blev sjuk — och medveten om det — förändrades förutsättningarna. Chagrängskinnet hade plötsligt krympt. Det redovisade jag i förordet till Barndom. Det var mig nödvändigt att då omedelbart välja att börja skriva ut den berättelsen. Barndom, En annan värld, Tolv på det trettonde. Om jag skulle hinna alla tre visste jag inte. Det var ett slag av skrivande som tog tid. Öppna tiden, återskapa. Men jag kunde i alla fall inte vänta längre. När jag skulle opereras lämnade jag också den otryckta debutboken Pubertet till sättning.

Men om valmöjligheterna inskränkts hade friheten ökats. Vetskapen om livets korthet är — det menade jag sedan trettonårsåldern — en stor frihet. Just insikten att det bara finns ett enda liv för mig att utnyttja — och därtill när jag såg detta mitt liv mot hela historiens och världslitteraturens fond ett mycket kort och litet ett — gav mig möjligheten att göra vad jag ville. Jag begrep inte sådana som ville döma sig till att tillbringa sin tid i tro på senare evigt liv, på själavandring eller spöktillvaro. De får trängda liv menade jag för femtio år sedan. Erfarenheten senare under livet har givit mitt trettonårsjag rätt. Nu efteråt förstod jag att döden kunde vara en rätt omedelbar möjlighet. Det befriade mig. Jag har

alltid upplevt min anpasslighet som ett karaktärsfel och behövt kämpa mot en viss feg försynthet, en ovilja att ta konflikt, en läggning åt det taktiska. Nu, efter hemkomsten från Moskva kunde jag rycka på axlarna och allt detta gled då av mig. Nu när döden lämnat sitt visitkort i hjärtat kände jag att jag hade lättare att göra vad jag ville, skriva vad jag ville.

Hjärtkrisen var därtill det mest intressanta jag någonsin upplevt. Jag iakttog mig själv under hela dess skeende. Inte så mycket för att notera de fysiska upplevelserna. Flera kunniga läkare har ju gjort ordentliga anteckningar om hur det kändes för dem att dö på det sättet. Dem hade jag läst och antog att jag inte hade nog erfarenhet att kunna tillägga något. Men jag iakttog mina reaktioner och det sätt jag upplevde skeendet. Det är ju också mitt

yrke.

Irrationaliteten var påfallande. Jag vägrade omedelbart att söka vård. Hade Gun Kessle varit med i Moskva hade hon inte tillåtit mig att spela ut den; hon hade fört mig till sjukhus oavsett vad jag sade. Vilket varit bättre för mig. Det visste jag redan då. Men hon var inte med och det fanns ingen annan jag kunde tillåta mig ge sådan auktoritet över vad jag dock visste vara oförnuftigt handlande. Det är normalt att på detta sätt börja reagera som oskäligt djur i smärta. Jag har själv varit med om att tvinga henne till sjukhus mot hennes vilja. Hade jag inte gjort det hade hon varit död nu. Jag var helt medveten om mitt oförnuft.

– Så låg Stalin och dog för att ingen vågade bryta hans vilja och ge honom vård, tänkte jag och flinade trots att det gjorde så ont.

Mitt i känslan av att det kunde gå mot slutet fick jag så en överväldigande lust att föra släktet vidare. Jag använder just de orden, ty erotisk var lusten egentligen inte även om den mitt i smärtan klädde sig i kåthet. Så fungerar vi ju. Annars skulle släktet dö ut. När smärtan klingat av och rationaliteten återkom mindes jag tydligt att detta var onödigt då jag redan fört släktet vidare och hade både barn och barnbarn och samtidigt som jag tänkte det upplevde jag att den aktuella lusten avtog.

Frågade senare i Stockholm min läkare om denna plötsliga fortplantningsvilja mitt i krisen. Han menade att reaktionen var rätt normal i liknande situationer. Då styr livsdriften.

Jag förvånades dock inte över att jag inte kände ångest. Ångestreaktionen, paniken, har en funktion i vissa fall. Jag har upplevt den när jag oförberedd hamnat i strömt vatten utanför ett rev och dras ned. Då hjälpte den mig att mångdubbla krafterna och snabbt simma bort till räddning. Men nu skulle ångesten inte fylla någon funktion. Smärta gavs och allt från vemod till något intill förtvivlan fyllde mig vid tanken på att livet rann bort som sand mellan fingrarna. Men ingen ångest.

– För att vara uppriktig, tänkte jag där jag låg i hotellrummet och undrade om det var slut nu. Det är egentligen med ångest och rädsla för döden som med adertonhundratalets vapörer. De som trodde på vapörer led av det. Den som tror på vad som sagts om dödsångest kan komma att uppleva den och få en ohygglig död. Sådana har jag sett dö svårt. Den medvetne däremot kan känna sorg men upplever ingen ångest. Också

det har jag sett.

Ett år senare är jag mer tveksam när det gäller dödsångest. Nu menar jag nog att det verkligen kommer att förvåna mig om jag när den tiden är inne känner ångest. Om man inte stoppat i mig piller för att döva den fysiska smärta och den verkliga sorg jag borde uppleva förstås. Då — om man utsatt mig för det — då kommer nog den ohyggliga ångesten åter så som när jag halkade av revet. Men nu ohjälplig och förlamande.

Jag tror inte det blir vidare lustigt att dö.

Den 30 september 1988, två månader efter den hjärtoperation som gett mig ytterligare år att leva, hade jag skakat av mig konvalescensen. Då var jag inbokad att tala for studenter i Linköping. Inför de nya år jag fatt till skänks ville jag göra en positionsbedömning.

ORDET FJÄTTRAT I ÄMBETET

Visst kan man hävda att jag borde hylla Ordet. Jag försörjer mig sedan flera decennier på att sälja ord på marknaden. Detta kunde jag höja i färg. Göra till essay. Ni vet: Konst och Frihet och en Yttersta Värdegemenskap i den Humanistiska Tradition som är Vår i Europa. Ångest och Lidande skulle platsat i sammanhanget för några decennier sedan. Fred och Förståelse för par år sedan. Just nu är det tid för Mänskliga Rättigheter. (De av 1789 dock, de med privat äganderätt. Inte våra, de av 1793.) Skreve jag sådant då hörde jag hemma i Svenska Litteraturen. Kunde sträcka fram lilla handen och hoppas på utdelning från någon Akademiens

olika reptilfonder. För att därpå sätta mig som en annan Tåbb utan manifest i Svenska Institutets styrelse eller i Kulturrådet.

Men till den litteraturen vill jag inte höra även om jag säljer ord på svenska marknaden. Ty — som den

gamle alkoholisten sade — det finns ett högsta pris på konjak.

Jag förstår inte ens hur de till den officiella litteraturen anpassade fungerar som individer. Tag Horace Engdahl till exempel. Han är en firad kritiker. Lite tråkig att läsa, men det kan han inte hjälpa och för övrigt hör det till tidsandan och ger honom beröm på Dagens Nyheters väldiga kulturredaktion och annan liknande skrivarlycka. Nu fylls tidningarna med försvar för hans rätt att komma in i ordnad befordringsgång. Varför vill han dit? Mig tycks det perverst. Som när Eyvind Johnson förnedrade sig, kallade sig fil. dr och var stolt över ett delat nobelpris. Han som trots allt var författare och hade skrivit ett par böcker som skulle läsas långt efter hans egen död!

För hundrafemtio år sedan publicerade Palmaer här i Linköping Yttersta domen i Kråkvinkel. Visst skulle jag kunna tala om den. Henrik Bernhard Palmaer tillhör det fatal svenska författare som är värda att läsas mer än en gång. Nu är stycket klassiskt ty det har blivit ofarligt. Biskop Hedrén är glömd. Men att tala väl om den liberalism som för hundrafemtio år sedan frikände Palmaers politiska och hädiska stycke kan innebära ett tigande om annat.

Just nu det skamligt offentliga tigande om de tre små tidningar som hundrafemtio år efter åtalet mot Palmaer ställs inför rätta för att de publicerat en del av de informationer om namngivna politikers och polismäns agerande till skydd för Palmes mördare som journalister högt diskuterar sinsemellan (med alla namns nämnande) på Publicistklubben när publiken är utestängd.

Den ena handen tvättar den andra. Som justitiekanslern uttryckte denna svenska ämbetsmannased i sin stämningsansökan till Stockholms Tingsrätt mot Internationalen:

"När det gäller de uppgifter som lämnats under 1988 framstår brottet som grovt även med hänsyn till att den parlamentariska kommissionen med anledning av mordet på Olof Palme den 21 december 1987 funnit att det saknas grund för misstanke mot någon polisman."

Häpp!

Ros på Palmes grav!

Det fanns andra skäl att jag tvekade att tala här i universitetssammanhang. Jag delar August Strindbergs och Mao Zedongs åsikt om högre skolor, universitet och intellektuell befordringsgång. Det innebär inte att jag är antiintellektuell som en litteraturprofessor fick för sig häromåret. Tvärtom.

Vi behöver polyteknisk grundutbildning liksom vi så tidigt som möjligt bör lära läsa och skriva, lära oss använda bibliotek och — numera — databaser. Men senast vid sexton borde portarna öppnas och därefter skulle livet ligga öppet för ett lustfyllt äventyr av arbete, resor och studier där var dag blir ny.

Visst behövs institutioner. Men inte högre skolor. Inte professorer, docenter, amanuenser. Bibliotek behövs liksom fria databaser, laboratorier tillgängliga för

envar och öppna konferenser. Det i en värld utan gränser. Så borde det vara. Men så är det inte. Till och med biblioteksfriheten inskränks och databaserna är profitinrättningar.

Hade detta varit min teoretiska övertygelse hade jag kunnat lägga fram den som en spännande — som det heter — teori. Men jag förverkligade den för egen del. Och jag var inte ensam. Vi var en hel grupp sextonåringar — de flesta kom från intellektuella familjer — som tog teorierna om det fria och medvetet valda livet på allvar och bröt loss ur Bromma läroverk de sista krigsåren för att arbeta intellektuellt och konstnärligt. De flesta i den gruppen lyckades med frigörelsen och kan nu se tillbaka på decennier av skapande arbete. Vi kanske skämdes lite över individualismen vår. Samfällt skulle det ju stigas mot ljuset. Men vi slapp ut och kunde uppnå ett förnuftigt och

självreglerat intellektuellt arbetsliv.

Jag klarade mig alltså. Just därför tvekade jag att komma. Skulle en sådan framgångsrik individuell revolt nu längre vara möjlig? Kan en svensk gymnasist i dag välja sin frihet så som vi kunde det under avspärrningens fyrtiotal?

Den stat som låter var tionde elev lämna skolan dömd till ständig underklass och utslagning som analfabet ser också till att fångstnätet runt de möjligtvis upproriska och sökande ungdomarna blir alltmer finmaskigt. Den frihetsmöjlighet jag hade som sextonåring existerar nog inte längre. Vem kan nu lämna skolan vid sexton för att börja skriva; få arbete på nattredaktion? Sådant är inte längre tillåtet. Såväl stat och lagar som arbetsmarknadens parter förbjuder det. Och vid var flyktväg står nu en psykolog eller en kurator på vakt. För vart år blir det allt svårare att undkomma den reglementsenliga befordringsgången annat än genom att bli utslagen; bli klient. Ett vårdobjekt för socialfunktionärer.

Visst vore friheten möjlig för alla. Den värld av fria, nyfikna, arbetande människor i ständigt uppbrott — en tillvaro där ord som avkoppling, fritid, semester eller pension bleve lika tömda på mening som orden examen, lag, stat, demokrati eller diktatur — hade som Marx framhållit möjliggjorts redan av adertonhundratalets industriella revolution. Nu ger den Tredje tekniskt-vetenskapliga revolutionen frihetsmöjligheter vi inte förmådde ens drömma om för fyrtiofem år sedan. I längden slår sådana grundläggande möjligheter med nödvändighet om till verklighet.

Men längden kan bli mycket lång. När jag var sexton trodde jag möjligheten låg inom räckhåll för alla. Bara fascismen krossats. Nu har det gått fyrtiofem år, jag är sextioett och tvivlar på att ens mina barnbarn kommer ut ur tunneln. Och deras tunneltillvaro är inte ens en nödvändig tid.

Det kanske i Sverige finns smygvägar för individuell revolt som ännu står öppna fast jag inte känner dem. Men vägen ut till den stora och allmänna frihetsmöjligheten tycks mer stängd nu än för fyrtiofem år sedan. Med varje år — egentligen från nederlaget 1848 och framåt — har den möjligheten också gjorts alltmer otänkbar.

Hur går det till? Nyss trängdes rapportböcker med varandra på hyllorna. De gav publiken ett visst medvetande. Nu står där åter mest poesi och skönhet. Kritikerna skriver om rapporterna från uppror och världens fattigdom och imperialismens alla skändligheter som om det rört sig om ett mode bland västliga litteratörer på sextiotalet. En och annan bland de nyss rapporterande vittnar också om sitt nyupptäckta intresse för Konsten och Skönheten. Men den verkliga utsugningen är värre än för tjugo år sedan; det absoluta armodet tilltar. Skönandarna i små rovgirigt imperialistiska länder som Sverige lever också de på andras elände. Det som inträffat är att herrarna på Wall Street och i City stördes av rapporterna och beordrade mer skönhet. Förlag och gallerier effektuerade. Kritikerna förklarade skönhetens tid åter och de skönhetliga poeterna låtsades som om de kvad av egen drift och fri vilja.

Eller tag detta cocacoloniserade Sverige till exempel!

Här släppte politikerna marknadskrafterna verkligt fria inom kultursektorn. Så långt som i Sverige har EG aldrig vågat gå. Där vill man ju heller inte bli en anglosaxisk koloni. Tantsnusket blomstrar och på Statens Kulturråd sammanträder ämbetsmän för att avgöra vilka övriga titlar som skall få ges ut i Sverige.

I ett förbipasserande papper ser jag att handläggare Leif Sundkvist just meddelat att 1700-talets hemliga diplomati av en herr K. Marx inte borde ges ut på svenska. Det finns viktigare Marx-texter anser Kulturrådet. Dessutom är vi på Kulturrådet inte så förtjusta i urval, säger denne obildade Sundkvist. Ty det rör sig inte om något urval. Men att det statligt diplomatiska Kulturrådet finner det olämpligt att i Sverige ges ut vad Karl Marx skrivit om Karl XII är politiskt förståeligt med hänsyn till att vår store granne i Öster tycker illa om att texten ges spridning.

Med enkla marknadsanpassade åtgärder omöjliggjordes den tidigare möjliga tidskriftsutgivningen. För att hålla

tyst bland kulturarbetarna upprättades dock reservat där tidskrifter kunde läggas i social kuvös samtidigt som de fortsatte betala ut honorar. Där hibernerar nu tidskrifter som en gång var av central intellektuell betydelse: Arbetaren, BLM, Ord och Bild och allt vad de hette när de levde.

Om vad det medför att söka ställa sig utanför kan jag berätta mycket. Tag detta med Folket i Bild/Kulturfront och fogden. Vi betalar 20 000 i månaden enligt det avtal som upprättades i november förra året. Nu är skulden nere i 110 000. Vi betalar också det löpande till staten. Det är inte ens säkert att vi är skyldiga detta. Sedan mycket länge handlägger ämbetsmännen ärendet med vår moms. Vi är ju en politisk tidskrift. Men ämbetsmännen hävdar att blott partier är politiska. Det kan ta ytterligare sex år att avgöra detta, fnittrade vederbörande ämbetsman förtjust häromsistens. Och nu söker fogden få oss i konkurs trots att vi betalar. Samma myndighet som visat den största förståelse för porrbutiker på Söder i Stockholm. Men fogden ursäktar sig med att man är utsatt för påtryckningar.

Fogden har ju redan med kulturministerns välsignelse underhandlat med Kulturrådet om att få in tidningen under staten. Och kulturminister Göransson har själv sagt åt tidningens kassör att jag är oresonlig som obstruerar när fogden gjort upp det med Kulturrådet.

Men innan Göransson blev taburettinsutten talade han själv på vår stämma om FiB/K:s riktiga politik.

Nåja ämbetsmän och politiker är sig lika.

Men det finns skäl till denna statens vilja till kontroll över ordet. Här råder allmän rösträtt, lag och ordning; framsteg, folkstyre, välfärd och frisinne. För att inte tala om medmänsklighet. Det står i varje lärobok och varje statlig informationsskrift. Och Fan ta oss som inte är överens om det. Vi har — som olika politiker från olika partier med monoman envishet upprepat så länge jag kan minnas — ställt oss utanför den demokratiska gemenskapen och bör behandlas därefter.

Visserligen finns nu som på Karl Johans tid här i landet justitieämbetsmän som inte ens anser grundlagen värd att vara dasspapper, poliser och domstolar som mot betalning och befordran står till överhetens tjänst med lite av varje. Vi från Folket i Bild/Kulturfront vet av erfarenhet hur det går när material om överhetens brottslighet publiceras. De kriminella belönas och de hederliga fängslas med hjälp av fixade lagar och korrupta domare.

Det är så mycket vi alla vet men ingen talar om. Till exempel att här bland oss — också här i salen — finns angivare. Ty i Sverige råder personalkontroll. Mot de olika politiska poliskårer som ligger i fejd med varandra — men som står enade mot oliktänkande — har undersåtarna ingen rätt. En svensk kan inte som en västtysk kräva den formella rätten att försvara sig mot angiveriet; en svensk kan inte som en nordamerikan begära att se sin dossier med hänvisning till någon informationsfrihet. Den svenske undersåten tröstas dock med att

oliktänkande inte brukar sättas i arbetsläger annat än när landets högre intressen kräver det som 1941 och att svenskar enligt grundlag inte kan avrättas, torteras eller landsförvisas. Men som chefen för IB brukade säga till sina underlydande när de skulle begå sina brott i statsintressets namn: Det är skillnad på Guds lag och människors förordningar.

Detta Sverige är en stat där statsministern kan avlivas på öppen gata utan att polisen ens ordnar avspärrningar och den ansvariga undersökningsledaren sedan anstränger sig att inte finna brottslingen och i detta icke-undersökande först till det yttersta skyddas av den mördades efterträdare och sedan belönas för sina olagligheter med höga poster och privilegier. Och den som kan sina sagor undrar varför inga grisar grymtat i Palmes kull. Men överheten har väl sina skäl. För övrigt ingriper justitiekanslern om det skrivs om det i detalj.

Det jag nu sagt råkar vara sant. Det vet vi alla. Men som vi också väl vet skall vi inte skriva det. Då kan det gå oss som det redan gått de tre små utkantstidningarnas ansvariga utgivare. Och att ens tänka detta högt utgör ett symptom på störd personlighet. Sådant antecknas av angivarna och knappas in på de politiska poliskårernas datorer och sedan kan vederbörande inte bli museivaktmästare ens i deras stat.

I Sverige utgår all makt från folket och det måste för samhällets bestånd därför vara ordrätt otänkbart för

undersåten att undra vart den därefter tagit vägen.

Det är denna otänkbarhet som garanterar det bestående. Ty statens alla angivare och poliser, korrupta ämbetsmän och domare är ytterst av blott marginell

betydelse. Det är for att bevara otänkbarheten orden fjättras i ämbetet.

Detta gäller inte bara de öppet politiska orden.

Då och då uttalar sig författare, kritiker, litteraturvetare och liknande om konstens stora betydelse. Den vore i allmänhet revolutionär, nyskapande och befriande. Det är lika vackert som lögnaktigt. Det är tvärtom så att det allmänt varit med hjälp av konst och litteratur, religion och skådespel otänkbarheten kunnat bevaras och stabiliteten säkras.

Men vi som inte är överens söker naturligtvis utnyttja alla möjligheter, söker hitta de sprickor i fogarna där förnuftet kan användas och samhällskittet upplösas. Sådana perioder då de sociala motsättningarna skärps — kring 1830 och 1848, 1870 och 1918, 1945 och 1965 till exempel — har detta varit lättare. Andra perioder när restaurationstendenserna blir starkare — som i Europa nu — svårare.

ETT UTKAST TILL BARNDOM

I maj år 1977, när jag snart skulle fylla femtio, publicerade jag i VI en förtext till Barndom. Eller rättare sagt en text som till en del, i ett avgörande avsnitt, handlar om tiden efter den som skildras i Barndomsserien. Den ohyggligaste tiden i mitt liv alltså. Texten orsakade en hel del bråk. Olika personer skrev till tidningen och förklarade att jag visst varit ett lyckligt barn och att jag för övrigt alltid varit ett fä. Andra menade att jag skrev som jag gjorde för att jag hatade socialdemokratin. Åter andra att jag var motståndare till fred.

Nåja.

Det jag påpekade i denna text var inte att jag börjat hata socialdemokratin för att Gunnar och Alva var som de var utan det för mig betydligt svårare att Gunnar och Alva i familjen och gentemot mig och mitt liv var som de var men i det offentliga och officiella stod för mycket av sådant jag förnuftsmässigt fann riktigt. Hade de varit fascister eller antisemiter eller tyskvänner hade livet för mig varit mycket enkelt. Ta avstånd från hyckleriet! Avslöja! Bekämpa! Men i stort representerade de i det officiella ståndpunkter jag fann riktiga. Inte helt och inte i allt. Men i stort. Man kan säga att jag om Gunnars samhälleliga insats menade vad Mao menade

om Stalin. Till 70 procent var den riktig.

Detta var och har förblivit en svårighet. Den yttre offentliga lögnen — "Familjen Myrdal" — var offentlig lögn. En lögn med social funktion. Men det myrdalska innehållet; den sociala och politiska betydelsen av deras arbete var i stort positiv.

Alltså både-och. Det hade varit mycket lättare att lämna den intellektualiserade konflikten; antingen ansluta mig till deras officiella framtoning (som min syster Sissela Bok) eller bli nevrotiskt upprorisk och låta de personliga barndomsupplevelserna bestämma min världsbild. Jag valde den intellektualiserade vägen.

För deras sociala relationsnät var frågan en annan. Då man hade behov av den officiella myrdalsbilden var jag ett politiskt störmoment. Det var därför Per Albin bad Gunnar om att få tyst på mig 1944; det var därför Tor Bonnier 1949 skrev mig att mina manuskript borde underställas mina föräldrar innan de publicerades; det var därför det partiägda Tidens förlag 1952 skickade första utkastet av Hemkomst till Kanslihuset för statligt socialdemokratiskt ställningstagande. (Negativt.) Men också detta förmådde jag intellektuellt bearbeta. Så handlas det uppe i alla sociala styrsystem. Själv bör man förhålla sig förnuftigt avvaktande. (Förklarade detta på Sigtunastiftelsen 1954; den enda gång jag varit där på diskussion. Den förnuftige rör sig i denna värld bland ulvar. Alltså Matt. 10:16.)

Det fanns ett annat inslag i min text som många tycktes oförmögna att förstå. Jag skildrar också det ögonblick då jag som son visar mig starkare; då fadersauktoriteten krossas. Vad både Gunnar och jag visste då

— fast jag inte var klar nog att skriva det 1977 — var att vi uppträdde arketypiskt. Visst bar Gunnar bondeätten med sig. Han sade så och tänkte så. Några generationer tidigare hade jag visat att jag var beredd att sätta gubben på undantag och ta torpet.

Jag visste också då för snart femtio år sedan att det enda Gunnar respekterade var styrka. Den som föll undan var enbart värd förakt. Dög inte ens till fiende. Detta präglade även våra senare relationer.

Vad jag inte förklarade tydligt nog i VI var varför mina föräldrar avskydde mig. Att jag inte såg ut som jag borde bidrog till det men var inte huvudsaken. Jag borde visserligen inte blivit tjock i tioårsåldern. Det var skamligt av mig. De bekämpade också detta med alla medel. Piller, sprutor, dietföreskrifter. Men jag var inte finnig i alla fall, eller skevmynt. Då hade det gått mig riktigt illa.

Mina egenskaper var inte de myrdalskt önskvärda. Jag var inte musikalisk som Gunnar. (Gustaf Carlman som var musiker, tonsättare och musiklärare menade senare att de hade fel.) Jag var annorlunda, tänkte och kände annorlunda. Hade annorlunda funderingar.

— En bortbyting, som Gunnar sade.

Detta är normalt i alla familjer, det vet jag nu. Om inte annat för att jag har egna barn och barnbarn. Men de hade bestämt att det skulle bli en ny manlig Myrdal som skulle föra dem vidare. Det kunde jag inte vara. Det var grunden för en djup avsky under officiell familjekärleks mantel.

Min arma syster Kaj drabbades av detta senare. Då Alva inte fick någon mer son kallades Kaj "Lillebror"

och gavs ett mansnamn. Inte undra på att hon blev olycklig.

Mitt porträtt av mig.

Jan Myrdal:

Personligt alltså. Nu när jag skall fylla femtio år är alla de manliga släktingar i den äldre generationen som betydde något positivt for mig döda. De var hyggliga mot mig och tog hand om mig som barn och ung och de tyckte om mig. Jag är ledsen över att de är borta. Farfar och morfar dog för länge sedan på trettiotal och fyrtiotal. Nu sedan jag blivit vuxen har Gustaf Carlman, Gösta Gestad, Folke Reimer, Stig Reimer gått bort. Det är lite tomt.

Ty problemet i min barndom var att mina föräldrar tyckte illa om mig. De hade svårt att lägga band på sin avsky ens när andra var närvarande. Det var blott när journalister kom som jag skulle visas fram och vi skulle vara familj. Så fort jag kunde sökte jag dock hålla mig undan från sådant. Det var ju så falskt att det isade i tänderna. 1940 togs den sista familjebild för någon tidning där jag är med.

I likhet med andra barn som upptäcker att de är oönskade och illa tålda grubblade jag mycket om jag var ett hittebarn som mina föräldrar varit tvungna att legitimera av ett eller annat skäl.

Jag frågade faktiskt Gustaf Carlman om detta en gång. Men han sade att det nog bara var så att jag störde ritningarna för dem genom att födas. De höll

på med sina studier och tvangs lämna bort mig. Märkvärdigare var det inte.

Först växte jag upp hos farfar och farmor. Han hade Gesta gård vid Stallarholmen, hade lyckats svinga sig upp till godsägare genom allsköns affärer under Första världskriget men dog drabbad av jordbrukskrisen år 1934. Han var högerman och kommunalpolitiker. En bullrande storsvensk nationalist som drack ihjäl sig. Gesta-Pelle kallades han. I samband med att han hårdhänt drev igenom brobygget till Selaön skälldes han för att vara "Stallarholmsmussolini". (Vilket på den tiden inte innebar att han betraktades som fascist.) Jag tyckte om honom och han var mycket svag för mig. Farmor var mörk. Jag kan inte säga att hon var stillsamt envis för egentligen

var hon rätt gråtmild. Jag har aldrig träffat någon som kunnat sucka så uttrycksfullt. Jag tyckte mycket om henne.

Sedan bodde jag ibland hos mina föräldrar och ibland hos olika släktingar. Under krigsåren då mina föräldrar höll sig i Förenta staterna bodde farmor i huset. När mina föräldrar var hemma sökte jag mest hålla mig undan. Det blev bara bråk annars.

— Titta på honom, sade min far. Han ser ut som den fete pojken i Pickwickklubben.

Då gällde det att inte svara eller visa att jag hört. Han brukade tröttna och ge upp efter en stund om jag låtsades om ingenting. Men det var rätt påfrestande.

Jag hade inget lås på min dörr. Men dörren var ljudisolerad så jag inte skulle störa om jag lekte.

Rummet var mycket litet. En hopfallbar säng, en bokhylla, ett skrivbord. När sängen var nedfälld fanns ingen golvyta.

När jag var fjorton år lät jag sätta in ett ordentligt lås i min dörr. Farmor tyckte det var riktigt. Man borde kunna låsa om sig. Men mina föräldrar tyckte inte om det när de kom tillbaka.

Vi hade hembiträde och barnsköterska för mina systrar som var sju och tio år yngre än jag. Mina föräldrar åt i matsalen och vi barn åt i köket.

När mina föräldrar kommit hem från Förenta staterna var jag i tonåren och började svara tillbaka.

– Varför har just vi fatt en sådan här son? sade min far.

– Ja, fråga inte mig, sade jag.

– Din djävla sofist! sade han.

Så skulle han ha tag i mig för att spöa mig men jag hann undan och kunde komma in på rummet och slå igen dörren och låsa om mig. Han försökte slå ned dörren då. Han var ju stor och stark så han kunde slå in den. Men mitt rum låg på nedervåningen och jag tog mig ut genom fönstret och sov hos en kamrat till dess han lugnat sig. Situationen var rätt ohållbar.

Min skolgång hade blivit mycket förvirrad. Några år här och några år där. Jag hade dåliga betyg och blev kvarsittare. Jag var sexton år och det sista godkända betyg jag hade från en svensk skola var från fjärde klass i folkskolan. Men jag hade läst mycket.

Egentligen var jag road av hantverk, teknik och naturvetenskap. Det är jag fortfarande. Binder böcker, bygger modeller, skulle vilja ha tid att arbeta med

svarv och bygga stora ångmaskinsmodeller. (Dessa stora, tystgående och sköna maskiner.) Hade mina föräldrar inte känt sig tvungna att hämta tillbaka mig från farfar och farmor utan jag fått fortsätta bo hos dem och de släktingar som tyckte om mig hade jag nog nu varit ingenjör med konstnärliga och litterära intressen. Säkerligen politiskt och socialt intresserad. Men så blev det ju inte.

Till slut en dag jagade min far mig runt ett Bruno Mathssonbord som stod i övre våningen. Jag höll bordet mellan oss och sprang hela tiden undan runt det så han inte kunde komma år mig. Plötsligt märkte jag att jag stannat och lyft en stol och jag sade:

— Ett steg till gubbjävel och jag slår in skallen på dig!

Hans ansikte var helt vitt och han hade små salivbubblor i mungiporna. Men han stannade. Det var första gången jag fått honom att backa. Då förstod jag att jag måste hemifrån.

På hösten 1944 när jag var sjutton år började jag sedan som volontär på Värmlands Folkblad och sedan dess har jag skrivit.

Det är klart att jag grubblade som barn och ung om jag var tokig; om det var något verkligt fel på mig eftersom det var ett sådant helvete hemma. Men de släktingar jag bott hos — flera av dem var ju lärare — menade att det

inte var något fel på mig. Jag var snäll och rar och helt vanlig. Jag var inte odrägligare än vad ungar normalt brukar vara, sade de.

Jag är inte alls säker på att den här uppväxten var skadlig. Den tvang mig att bli författare i stället för

att bli ingenjör. Det tycker jag inte är någonting att ångra. Genom att jag hela tiden tvangs uppleva skillnaden mellan det yttre skenet (den journalistiska image som spreds) och den verklighet i vilken vi levde blev det senare mycket lättare för mig att förstå tillvaron. Den som får den skenbara tryggheten ordentligt krossad som barn far samtidigt vanligtvis någon flisa i ögat som gör det möjligt att se klarare på tillvaron.

Genom att jag som äldre barn och som ung var intellektuellt övertygad om att mycket av vad mina föräldrar stod för i politik och samhälle var riktigt samtidigt som jag själv tvangs genomlida min barndom blev det senare i livet betydligt lättare för mig att förstå att människor och skeenden inte är ja-ja och nej-nej.

Verkligt besvärligt var i stället att mina föräldrars vänner såg till att jag inte skulle skada dem genom att publicera böcker. Bonniers förlag refuserade mig uttryckligen — skriftligen — med att de inte ville göra min far så ont som det att publicera mig skulle göra. Tiden skickade mitt manus på remiss till kanslihuset varifrån jag fick brev om att jag inte borde publicera romaner för min fars skull. Sedan kom detta att prägla kritiken några år till dess min fars vänner pensionerades. Nu är det över sedan länge.

Föreställningen att man får det lättare i livet och får möjlighet till mer ostörda känslobindningar senare i livet om man haft en trygg familjesituation än om man haft en otrygg familjesituation som barn är förenklad och oriktig. Den som blir knäckt skadas, det

är sant. Men konflikterna är nyttiga. Genom dem utvecklas man. Mig gav de en stor frihet som jag kan utnyttja till arbete.

Men visst hade det varit roligare att ha haft en annan barndom.

Nu läser jag lite mer än femton år senare vad jag skrev till VI. Men varför i helvete skall jag vara så förstående. Så snällt och inåtvänt leende.

Hur var det innan jag lyfte stolen mot Gunnar och sade:

– Ett steg till gubbdjävel och jag slår in skallen på dig!

Skriv det än en gång. Skriv det rakare. Modern, den svalt leende Alva, hade nyss haft en period då hon trodde jag skulle bli mindre tjock och mer skolanpassad av att hypnotiseras. Hon hade sökt upp en radikal hypnositör. Det krävdes mycket motstånd av mig att klara att både ligga och se samarbetsvillig ut, komma med vänliga ord och läten mot den psykologiskt hypnotiserande läkaren och samtidigt inom mig hålla mot av alla krafter.

Hålla mot. Men hela tiden dock le vänligt mot terapeuten. När den kuren inte lyckades talade hon med en sprutdoktor. Hon liksom Gunnar trodde ju på sprutor. Alva talade med läkaren och Gunnar instämde.

De visste hur det var. Jag var tjock och slö. På fotografierna från den tiden ser jag inte särskilt tjock ut och slö var jag inte i det som intresserade mig.

– Numera botar man sådant med en spruta, sade Gunnar. Människan är som en maskin. Det gäller bara att hitta rätt skruv att dra åt.

Den läkaren var vän i familjen, de brukade ha kräftfest tillsammans. De dukade långbord också med reservborden från mitt rum och systrarnas rum. De satt sedan med små hattar på huvudet. Gunnar sjöng snapsvisor till luta.

Läkaren bara tittade på mig där jag stod vid dörren och teg. Han bad mig inte ens klä av mig. Han lyssnade på Alva och skrev ut recepten. Någon undersökning gjordes aldrig.

Jag var könsmogen. Det känns löjligt att behöva skriva ut det. Hade man frågat mig hade jag sagt som det var. Åtminstone om jag fått vara ensam med läkaren. Sedan förra sommaren när jag fyllde femton hade jag ejakulerat

när jag runkade. Men ingen frågade. Egentligen hade jag nog värjt mig mot frågor också. Märker nu hur ilskan stiger upp inom mig. Kränkningen nästan kväver mig ännu ett halvt sekel senare.

Var dag skulle jag äta tyreoideatabletter. Varannan dag skulle distriktssköterskan vid Höglandstorget ge mig en spruta testosteron. Det var som att hamna i ett berg-och-dalbanetåg. Allt snurrade till. Visst magrade jag. Men jag började darra också. Darra så mycket att rektorn, Erik Sandberg, kallade in mig på expeditionen. Han misstänkte att jag gjorde mig intressant. Jag sade ingenting till honom heller utom att jag tänkte skriva.

– Bli journalist? frågade han. Ja, så länge du inte vill bli kåsör. Du har ju lätt för att uttrycka dig.

Det var den värsta tid jag varit med om. Jag försökte

tala med Birgitta Settergren och hålla balansen i livet. Hon förstod. Andra var det ingen idé att tala med. Det var mitt i detta jag växlade händer på cykelstyret i backen, slog i, så småningom kom på sjukhus där jag visserligen opererades men slapp såväl tabletter som familjen.

Jag låg på allmän sal.

– Pojken skall inte ha några privilegier bara för att jag blivit minister, sade Gunnar.

Vi var fjorton stycken. Men alla var vänliga. När jag skulle upp ur narkosen mådde jag dåligt, kastade och vred. Sköterskorna försökte ta tempen på mig ändå men sänggrannen hindrade dem.

– Förstår ni inte att ni kan göra illa grabben, sade han.

En som opererats i magen låg och dog och en annan kunde spela flöjt med arslet. Han hade så mycket gas. Han klämde ihop baken med fingrarna och spelade. Man skrattade och sade att han kunnat uppträda på scen. En annan hade varit i Staterna. Han hade varit tvungen att luffa och söka ta sig fram som hobo på godstågen till dess han fick hjälp att ta sig hem strax före kriget. Han berättade om nattklubbar i Chicago där flickorna inte bara uppträdde helt nakna om publiken ropade och stampade tillräckligt mycket.

– Inte ens en G-sträng och rakade därtill.

De låg sedan med varandra också mitt på scenen.

– Och en av dem hade ihop det med en stor schäfer inför våra ögon.

– Håll käften och tänk på grabben, ropade man då mot honom och han teg.

Den tjocka gubben i sängen mitt emot var droskchaufför och sade att han blivit så tjock och måste tappas på vatten nu för att han druckit för mycket vichy-vatten i sina dar. Alla skrattade. De var alla hyggliga och jag var tacksam över att ingen hemifrån kom att besöka mig. Jag slapp både Alva och Gunnar.

Grannen i sängen bredvid som räddat mig från sköterskorna var sjöman. Han hade varit kommunist men gått med Kilbom men sedan blivit partilös när Kilbom gick till sossarna och Flyg gick till nassarna. Han berättade om sjömansklubben i Leningrad och gav mig böcker.

Sedan kom jag hem igen och allt var djävligt som förr till dess jag rymde från tabletterna, sprutorna och skolan. Först till Stockholms stadsbibliotek och sedan till radiofabriken vid Industrigatan (eller låg den vid Alströmergatan?) där jag bar lådor med material till flickorna som monterade. De tittade på mig och skämtade med mig så rått att jag rodnade upp i hårfästet redan när jag närmade mig deras bord. Men snygga var de. Fast äldre.

När Gunnar kom på mig att skolka jagade han mig runt bordet till dess jag lyfte stolen, såg att hans blick börja fladdra och blev fri.

OM TOLV PÅ DET TRETTONDE

Utdrag ur arbetsjournal. Nice 30-10-88:

I morgon bittida börjar jag skriva ut berättelsen. Som jag nu tänkt den blir den sju kapitel med en inledning och en avslutning. Det sjunde kapitlet kanske delas i två och jag låter i så fall åskvädret långt borta natten mellan 18-7-40 och 19-7-40 bli egen avdelning. På den tid jag arbetade med den gamla Haldan skulle jag nu lagt fram sju pappersbuntar i var sin pärm här på bordet. Strängt taget är arbetssättet nu detsamma. Jag kommer att arbeta i NOTA BENE och har där just skapat ett nytt bibliotek för boken: C:\NB\TOLV. Vart kapitel får sin fil: C:\NB\TOLV\ETT, C:\NB\TOLV\TU och så vidare. Jag kommer att öppna alla kapitel på en gång och ha dem i var sitt fönster för att hålla överblicken. Jag lägger därför inledningen först i C:\NB\TOLV\ ETT och avslutningen sist i C:\NB\TOLV\SJU. På så sätt kan jag ta in avstavningsordlistor och annat på de två extra fönstren.

Detta förberedande arbete är djupt lustfyllt.

*

Men innan jag börjar skriva ut boken vill jag i dag för egen del redovisa hur jag ser på arbetet:

Tolv på det trettonde skall fortsätta den diskuterande berättelse som inleds med Barndom, 1982, och förs vidare med En annan värld, 1984. Den kommer i berättelsens kronologi före Pubertet, 1946 (1989) och En illojal europé, 1967 (1985). De hör alla samman. Det skall jag skriva till läsaren redan från början.

Men dessa volymer hör inte ihop som samhällsvetenskap och heller inte som en självbiografi att inordnas under avdelningen litteraturvetenskap som några ämbetsmän på Kungliga Biblioteket trott. Det finns sanningar bortom de polisprotokollära nämligen. För att nå fram till dem valde jag i dessa böcker ett bestämt perspektiv; jagberättelsens. Det gav möjlighet till berättande insyn. Att jag skriver jag och inte han om huvudpersonen, att namnet inte blir John eller Petter utan förblir Jan bestäms av detta perspektiv. Något annat vore hyckleri. Men redan från början — i Pubertet — flyttade och blandade jag årtal och händelser för att komma närmare det verkliga skeende jag ville tydliggöra. Jag förklarade detta rätt utförligt i En illojal europé där jag höjde ett eget, ett privat leverelände i färg för att bättre komma åt att visa tidens ålder och göra det allmänna politiska ansvaret mer synligt.

I denna kommande berättelse har en tolvåring från sommaren 1939 till sommaren 1940 rört sig bort ur sin barndom just på gränsen till medvetande. Jag ger berättelsen Tolv på det trettonde också en andra titel "Morgondagens värld" ty han har då sökt sig till den world of tomorrow vilken byggts upp på Long Island och det är från dess framtid han tvångsförflyttats till ett Sverige instängt i Europas krig.

Detta ger mig möjlighet att inifrån två gånger öppna en tid. Den berättande själv söker sig i denna volym just till den morgondagens värld som projekterades under krisen för femtio år sedan; den som nu formerats kring oss.

Biografi är det inte och dikt smakar mig skämd fisk i munnen. Berättelse kallar jag det ty det mesta som kallas skönlitteratur tycks mig nu som förr dåligt påhittat; ointressant. Arty crafty, skulle jag sagt 1940. Tillgjort och tillkämpat. Intendentkonst! Insmilade böcker med kritikertycke! Därför sökte jag förra vintern i En Meccanopojkes berättelse visa hur man också kunde skriva. Att på ett lättillgängligt och allmänbegripligt sätt med hjälp av bilder och citat och exakthet och fabulering och kommentarer som nästan inte skulle uppfattas som om jag hade skrivit dem utan som om de var självskrivna (i ordets verkliga mening) med trettonårsmedvetenhet framställa den borgerliga teknikberusningens och framtidstrons dubbelhet. Publicera en bok om bourgeoisiens ideologi och teknisk fantasi som byggts så att den skulle fungera på alla nivåer. Nå fram med orden till den andra publiken. Kanske lyckades jag. Teknikerna nådde jag. De litterära — utom Björn Nilsson — var enbart förvirrade. De visste inte hur de skulle bete sig inför gestaltningen av Bjarne Nyrenius. Hans artikel "Planetariska maskiner" läste jag om i går. Den håller — trots något skrivfel — både som karaktärsteckning av figuren Bjarne och som självständig text.

Vårvintern 1988 när jag skulle resa till Sovjetunionen med författarförbundsdelegationen för att diskutera författarfrågor var det arbetet nästan slutfört och jag höll

åter på med utkasten till Tolv på det trettonde. Satt skrivande i 1988 men rörde mig i 1939 och 1940. Då vände det. I slutet av februari 1988 smällde det till.

Den nödvändighet med vilken jag skriver är överbestämd. Jag är ju inte en maskin, inget objektivt verkande skrivinstrument som givits uppgiften skildra en tid och en klass i ett visst perspektiv. Det finns andra, onämnda, krafter som driver. Nyfikenhet kan man säga. Den Jan vilken som barn inte kunde se en klocka utan att börja ta isär den för att se vad som fick den att ticka och vilken från tioårsåldern experimenterade med orden för att se vilken verkan det kunde få på andra människor när han genom att ändra på orden kunde bygga upp en sidoverklighet åt dem att tro på, den Jan kan ju inte som vuxen lämna det egna livet obetvivlat som en given enhet. Mer än nyfikenhet; en tvingande vilja att se efter vad som fanns därbakom, därinne och som blev bestämmande. Men nu från och med Barndom var nödvändigheten därtill dubbelt överbestämd.

Ty sådant som vill tvingas fram med nödvändighet hör till det som gärna skjuts upp till ett annat år, ett år då det finns gott om tid. Just nu, just i varje nu finns så mycket annat som måste skrivas ut. Uppgifter som ligger i travar på skrivbordet och ropar på att utföras och det nödvändiga kan ju vänta.

Till dess man inser att det inte går att vänta.

Nu är höstligt morgondis över Medelhavet och på radion hör jag att det är snöstorm i hemlandet. Balkongdörrarna står öppna och solen bryter fram just som jag skriver detta och jag funderar på att man i somras sagt mig att jag nu fått en tio år till att utnyttja. Så ser

genomsnittsmöjligheten ut i statistiken i alla fall. Tio oväntade arbetsår till skänks.

– Och jag kan operera honom en gång till om det behövs, hade kirurgen sagt till Gun.

För ett halvår sedan satt jag skrivande vid samma bord och såg ut över samma hav. Då tvivlade jag på att jag skulle leva året ut. Var morgon när jag rakade mig mötte jag mitt ansikte i badrumsspegeln och var morgon var denne sextioåring som mötte mig bakom glaset allt gråare i hyn och allt pussigare och den svullna kroppen kunde knappt ta mig till boulangeriet om morgnarna. Aset fungerade inte ens med hjälp av nitromex längre. Det hjälpte inte vad jag gjorde med det. Värken och smärtorna satte in redan när jag kommit fram till hissen för att ta mig ut ur huset. Förbannelse! Förbannelse!

Inte för att jag pratade ens med Gun om det. Varför skulle jag det? Vad fanns att säga? Delat elände är dubbelt elände. För övrigt visste hon ju hur det var men sade inget om det hon heller.

Om jag upplevde ångest för detta döende? Det har jag läst i tidningen att man trott om mig. Men det gjorde jag inte. Det var i barndomen jag gick genom ångesten. Sprang ur mitt eget rum in i den. Sjönk ner i den. Dränktes i den som en kattunge i eklut. Dog i den. Men kom så själv tvärs genom den levande ut på andra sidan. Sedan har jag aldrig mött den. Kanske garvades ångesten ur mig för livet i rätt tid. Om det hade jag skrivit i Barndom. Mig kunde man inte knäcka. Jag hade fått tvesyn som barn och kunde tänka i krok. Lära mig tidens ålder, som jag menade i puberteten. Därför

kunde jag leva fri och inte som de andra som anpassats.

Infor döden kunde jag inte uppleva ångest. Den vore oförnuft. Brist på insikt. Hur det än var visste jag dock att döden var starkare än jag. Förr eller senare var det slut för mig som för alla. Och nu tycktes det bli förr ty hjärtats kranskärl var igenslammade och kroppen därmed slut och jag med den.

Jag undrade om det skulle börja lukta kring mig mot slutet också. Balzac stank när han låg döende utan att ha kunnat fullborda sitt arbete. Kranskärlen hans var igenslammade, hjärtat skadat och kroppen rotade då när han kom tillbaka till Paris och äntligen skulle flytta in på allvar i det hem han skapat åt sig. Fast jag hade mina tänder kvar. Det hade inte han trots att han var tio år yngre då när det skulle till för honom. Förbannelse!

Inte är detta något ovanligt inte! Jag är en av många. Inte bara av många tiotusenden utan av de oräkneligt många. Och nog visste jag. 1974 när jag var fyrtiosju år gammal fick jag starka smärtor i bröstet när Gun och jag

skulle dokumentera romansk konst uppe i Pyrenéerna. Det var därför jag gick till läkare. Men han hittade ingenting. Två år senare fann jag att jag gick långsammare än förr.

Nog hade jag börjat förstå redan vid mitten av sjuttiotalet vad det innebar att jag gick långsammare och att mina skogsvandringar började bli kortare. Denna begynnande insikt styrde också inriktningen på mitt skrivande. Det blev nödvändigt att se efter. Detta förklarade jag i inledningen till Barndom. Men insikten om att det nu var min tur styrde inte bara på så sätt att

jag började skriva ut den berättelse jag länge förarbetat och funnit nödvändig utan styrde också så att jag verkligen bestämde mig för att skriva ut och även publicera.

Det bör förklaras.

Ända sedan Tor Bonnier refuserade Pubertet den första februari 1947 med hänvisning till mina föräldrars politiska karriär hade jag vetat att varje publicering av texter där jag hämtat material ur erfarenheter som rörde min uppväxt skulle utlösa motåtgärder. Bara det att jag i veckotidningen VI år 1980 nämnde något om konflikterna i hemmet medförde omedelbara ingripanden och organiserade motinlägg. Jag menade att dessa olika aktioner störde läsandet.

Jag hade tid på mig.

Men 1981 insåg jag att den tiden kanske inte fanns. Dum är jag ju inte. Nog kände jag igen symptomen när jag gick i skogen med min hund. Så hade det varit för min morbror Folke och så hade det känts för min morbror Stig. Nu var jag i den åldern. Det fanns kanske inte längre något som talade för att jag kunde vänta.

Barndom skulle handla om en pojke som blev tvesynt genom att vara barn i dubbelroll. Kluvenhetens fördel. Jag hade två barndomshem och två föräldrauppsättningar. Farmor/farfar — Alva/Gunnar. Det som var sanning på Gesta var lögn på Kungsholmsstrand och det som var tillåtet i Stockholm var förbjudet i Mariefred. Svart blev vitt när båten från Stockholm lade till vid Stallarholmen där farfar väntade med sin Buick och vitt blev svart när tåget från Läggesta kom till Stockholms Central där hembiträdet Mary väntade. Två ideologiska världar alltså, två normsystem. Jag var

pojken som genom detta befriade sig. Tvärtemot vad de alla sade och skrev om att trygghet och säkerhet gav frihet var det just tvetydigheten — och ekluten! — som gav frihetsmöjlighet. Om det skulle jag skriva i Barndom.

Trots att jag visste att mina föräldrar och deras rådgivare skulle organisera sina kontakter till att ingripa om jag skrev något med utgångspunkt i denna min uppväxt — oavsett vad jag skrev — hade jag nu när jag börjat få känning av hjärtat kanske att välja mellan att alls ingenting skriva — aldrig alltså! — eller att ta det obehaget. Nu var det heller inte fyrtiotal längre. Nu skulle det jag skrev få förläggare.

Jag försökte skydda mig. Se till att mina ord skulle nå fram till publik innan de stämplats. Obehaget blev dock värre än jag kunnat tänka mig. Anmälningar och hotelser. Advokater som sprang till förlag och till TV för att söka stoppa. Organiserade inlägg i svensk och utländsk press. Stora intervjuer med Gunnar om hur jag i Barndom drevs av sanslöst hat mot socialdemokrati och arbetarrörelse. Detta hade inte mycket med mina böcker att göra. Heller inte med mig. Så var det ju inte. Nu är de båda döda.

Hade jag varit i Gunnars ställe och förmått se bortom hörnet och kunnat funderat ut nekrologerna i förväg skulle jag både tänkt mig för i utfallen mot sonen Jan och varit försiktigare med älsklingsdottern Sissela. Hon hade visserligen gjort rätt karriär och även vittnat för dem mot Barndom men nu när han låg döende satt hon och läste korrektur på en biografi över Alva som var just så oblyg, så avslöjande personlig och just så

nedvärderande mot Gunnar som mina böcker inte varit.

Jag tänkte på detta den dag han skulle begravas. Jag hade aldrig skrivit något om honom där han var huvudperson. I Barndom liksom i En annan värld eller här i Tolv på det trettonde är han bifigur. Om än

betydelsefull. Därför valde jag då den dagen att i stället för att gå på begravningskalas skriva nekrologen över honom. Publicerade den texten nästa dag innan hans bortgång hunnit glömmas. Det blev den enda verkliga minnesruna han fick, en sådan som han velat ha som hans systrar menade när de läste den. Men lika litet som någon av oss kunde han inför döden vända sig om och se framtiden i nacken.

Antecknat i början av november 1988:

Jo, nog kände jag igen symptomen. Visst betydde detta mycket. På hösten det året när jag fyllt femtiosex, 1983, upptäcktes en liten förändring när jag kontrollerades med ett EKG och jag började då medicinera. Blev tröttare; kroppen blev orörligare, svullnade alltmer i pussighet och grå fetma. Och jag märkte att jag blev latare i arbetet. Upplevde bristen på tid. Jag kunde heller inte simma tvärs över viken längre. När vi var i Saudi-Arabien och jag skulle snorkla i Röda Havet höll jag på att dränkas. Panisk skräck.

Nog har detta bestämt mig.

Antecknat i arbetsjournalen 20-12-88 inför avresan från Nice:

I natt insåg jag att jag borde stryka hela slutkapitlet. Det som började:

Han knackar med knogarna mot rutan, tänkte jag. Och jag låg på rygg i min säng vid kortväggen uppe i vindskuperummet på tredje våningen i herrgården Marieborg vid Bråvikens strand utanför staden Norrköping i landet Sverige i världsdelen Europa på planeten Tellus i galaxen Vintergatan i de Tre Dimensionernas Universum. Det var radium på klockans visare så jag kunde trots mörkret se att här i Sverige var tiden tolv och trettiofem. Detta var natten mellan den adertonde och den nittonde juli år nittonhundrafyrtio och jag vaknade just som den hängde knackade på rutan och såg på mig genom fönstret och där bortom honom var Bråviken och redan tidig gryning. Så inramad hade jag sett honom i sömnen och det var i det seendet jag hört honom knacka och vaknat och då fortsatte jag se honom. Tungan svullen och blå lipade mot mig. Ögonen var blodsprängda och stod ut ur ansiktet som stora hönsägg med ådror på. Och jag visste att han hade hängt sig där för att ses av mig just som min födelsedag hade börjat.

Det var violett. Det behövdes heller inte. Fast hade kunnat bli snyggt. I går strök jag hela avsnittet om Världsutställningen. När jag kommer till Sverige skall jag köra texten ytterligare några gånger. Skär bort!

Öppna inåt! Denna volym skall för övrigt inte ha undertiteln "Morgondagens värld" nu när världsutställningen är borta utan bara heta "Tolv på det trettonde. En berättelse."

Den jag som denna vinterdag sitter vid bordet och skriver med ett ljust Medelhav utanför rutan är en sextioettårig författare som skall fylla sextiotvå. Den röda vintersolen har just sakta stigit ur havsvidden därute vid synranden. Den personage som är "jag" i denna bok och som står vid relingen i morgondimman på andra sidan jordklotet är tolv och skal ljust fylla tretton. Och jag har valt att inte berätta OM honom utan UR honom. Detta är alltså en berättelse skriven år 1988 men berättandets fokus rör sig från början av maj det året 1940 fram till slutet av juni. Ännu i går fortsatte rörelsen ytterligare en månad.

Jag förvånas när jag läser skönlitteratur om prepubertala pojkar. De pojkar jag då kände för snart femtio år sedan, de pojkar vi var, de var på en gång kunnigare, mer läsande, mer funderande och barnsligt klumpigare. Den tolvårige Jan läste Mark Twain och trivdes med Tom och Huck. Men inte så som föräldrar och vuxna trodde han läste ty han visste att Mark Twain censurerats av sin hustru — också det hade han ju läst — och sökte därför fundera ut om han kunde fylla i det som Mark Twain tvungits stryka. Det otryckbara som kunde fantiseras.

Det fanns de åren vissa lärare — i Lincoln School i New York men alls inte i Bromma senare — som det varit möjligt att tala något med om teknik, om historia. Men inte om sådant som det Mark Twains hustru

censurerat. Och inte om andra fantasier heller.

Med Karna Gip talade han 1938, 1939. Men ur den skrivande sextioåringens perspektiv sett är hon — då just fyllda tjugo — knappast en av de vuxna. Föräldrarna misstänkte alltid att de fnissade samman. Och hade rätt.

Senare under puberteten skulle jag och Birgitta Settergren som var min vän formulera det som att ungdomen var den tid då de råa drömmarna revs blodiga av den skira verkligheten.

Tag två steg tillbaka!

Det finns allmänna skäl till att jag valt att på detta sätt ställa berättelsen inne i 1940 och låta dess fokus röra sig framåt genom sju veckor. Det gör det mig möjligt att vrida fram och visa upp en tid som ligger ett halvsekel tillbaka men som ännu är bestämmande. Då formades i Nordamerika även den morgondagens värld — såväl dess motorvägar och dess estetik som dess ideologier — som nu blivit vår europeiska vardag.

Genom att gå in i honom en, två, tre, fyra, fem gånger blir det möjligt belysa tiden. Ty då, i åren just före puberteten, var berättelsens jag också redan vänd mot vuxenvärlden; hans perspektiv började vidgas ut mot såväl litteratur och bildvärld som politik. Han började få tvesyn och runt honom framträdde olika kultursystem; vart och ett med sina systematiska regler och sanningar. Han upptäckte ett samhälle och han började urskilja den klass i vilken han fötts och till vars tjänst de ville fostra honom. Det kan synliggöras.

Här i tolvåringen på det trettonde tar tidens fantasier form och då blir bestämmande bilder tydligt synliga. Ännu har dess råmaterial, de kantiga och nyss

framsprängda föreställningarna, inte hunnit slipas och bli till förrädiskt rundade och vuxennormala tankar. Jag undviker medvetet vuxenhetens censur. Men inte genom att bli vuxet ohämmad; tabubrytande, som det heter. Det osynliggör! Censuren finns hos tolvåringen. Genom att låta den märkas där blir även det censurerade möjligt att urskilja under texten! Den insikten hjälper.

Genom att arbeta på detta sätt blir det möjligt att få tidsskeendet i fokus. Linjerna blir klarare, färgerna distinktare och orden låter så som de en gång lät och inte som vi nu kan vilja att de skall ha låtit. Berättaren vrider sig medvetet om så att han inte som en sextioettåring från vår nutid ser bakåt mot ett känt 1940 utan står som en tolvåring vilken brådmognats och just skall fylla tretton och ser framåt genom och ur 1940 in i en okänd tid dit han nu kastas. Öppna dåtiden för att känna tidens ålder!

Det är det allmänna uppdraget.

Men för mig här och nu är det inte fullt så enkelt. Det finns en personlig drivkraft bakom detta val, en annan nödvändighet att bevara medveten. Nu mot mitten och slutet av åttiotalet har jag märkt att jag återkommit till våren 1940. Ty den våren blev jag tvunget till den person jag är; puberteten blott fullbordade processen. Därför nödvändigheten öppna 1940. Och det känns lite som att med tungspetsen undersöka hålet efter en tappad plomb.

Vid sextio års ålder small det till. Då verkade det som det var över det hela. Slutstrecket hade nog dragits.

Jag hade redan börjat skriva ut 1940 men de första utkasten till den här volymen Tolv på det trettonde blev

liggande ofullbordade. Tråkigt men ohjälpligt. Man får ju bara ett liv att begagna. Dörren fick lämnas på glänt efter mig.

När jag sedan fick en andra livschans med ytterligare år att utnyttja visste jag att den måste utnyttjas. Så snart jag kom upp ur narkosen började jag därför att på allvar hämta upp den sommaren 1940, ty just denna tolvåring som skulle fylla tretton hade kommit att bestämma mig. Jag ville veta mer om honom för att bättre ta vara på den tid jag fått.

Men denna personliga nödvändighet att hämta upp 1940 hade i och för sig inte med skrivandet att göra. Till återtagande behövs varken skrivbord eller ordbehandlare. Jag kan göra det i en sjukhussäng om så är. Jag kan öppna tiden och se det hela igen. Med färger och allt. Det hade jag lärt mig redan då som tolvåring. Lägga mig på golvet, eller soffan och stänga av det hela runt mig och vara helt tyst, börja bolla med en kniv eller tomflaska eller nyckelknippa för att komma igång och så börja se det hela; fantisera, som jag då kallade det. Så gör jag ju. Gun bryr sig inte om det när jag ligger med öppna ögon och tänker — som det nu heter — någon dag och låter allting rullas upp framför mig och scener tas om och om igen; andra kvinnor jag levt samman med har retat sig

på det. Visst tvangs jag nu hämta upp 1940 men någon personlig nödvändighet att stiga upp ur sjuksängen och sedan sitta knappande vid tangentbordet fanns inte.

De personliga känslorna angår mig men inte publiken. Fast jag utnyttjar dem nu när jag skriver och låter så det privata tjäna det allmänna. De driver. Jag

använder mig av denna trettonåring som en gång var jag och till vilken dörrarna står öppna för att komma åt tidens ålder. Genom att gå in i honom år 1940 öppnar sig tiden runt mig; blir synlig, blir hörbar, känns på lukten. Men jag vet att det inte är trettonåringen som skriver sig; hans erfarenheter och upplevelser når mig tvärs genom nästan ett halvt århundrade av disiga och fördunklande skeenden. Jag är därtill inte naiv nog att tro att det bara gäller att vända sig om, öppna dörrarna bakåt i tiden och se tvärs genom tidsdiset. Jag vet att de bilder jag ser samtidigt retuscherar sig. Tiden bakom mig lever och förändras och även om jag inte — annat än i den grå och abstrakta teorin — kan bestämma exakt hur det sker vet jag att någonstans under berättelseytan är det jag som förändrar den bakom mig med själva seendet. Iakttagelseögonblicket förändrar det iakttagna.

Visst vet jag att det går mal i minnet, att minnet omvandlas och förändras. Där uppstår tomrum, håligheter vilka börjar fyllas med täckminnen om man anstränger sig att dra sig till minnes. Men man får inte anstränga sig ty då konstruerar man. Jag vet detta så väl att om jag märker att jag skriver fel då antar jag att felet är början till en brygga över sådana djup; en brygga från vilken man ser ner i dem mot bilderna som kommer. Jag använder mig av felskrivningen, låter den utveckla sig utan tvång för att osökt hämta upp bilden. Så gör de flesta skrivande. Men inte alltid medvetet. Också detta styrs av uppdraget. Det avgörande med detta arbetssätt blir just att jag berättar och inte konstruerar en trettonåring ur teorin.

PÅ FOREKOMMEN ANLEDNING

Jag får brev från en professor i Förenta staterna. Jackson heter han. Han skall till Sverige för att forska och vill träffa mig ty han skriver avhandling om Gunnar Myrdals trettiotal och då Barndom och En annan värld i de svenska register han haft tillgång till i sitt arbete står klassade som litteraturvetenskap, svensk författarbiografi, har han använt dem som källmaterial för sin avhandling.

Han lockar mig med att han också tagit fram FBI:s register över Alva och Gunnar Myrdal och funnit att jag där av någon angivare står rapporterad som kommunist redan för fyrtio år sedan.

Jag svarar att det senare intresserar mig och att jag gärna vill ta kopior på den FBI-rapporten.

De rapporterna har jag ändå tänkt ta itu med. Kanske. Det hör till förarbeten för femtiotalsberättelsen att också ta fram vilka svenska ämbetsmän som — på eller utan tjänsteuppdrag — då arbetade mot svenska medborgare åt Förenta staternas underrättelsetjänst. Tar han med sig materialet kan jag själv slå kopior på det. Fast jag vet inte. Jag har ju inte brytt mig om att ta fram något sådant.

Men vad Barndom och En annan värld beträffar

påpekade jag för honom att de böckerna icke var litteraturvetenskap, icke var biografi och därmed inte var användbara som källmaterial i hans avhandling.

Däremot kunde han använda det jag skrev som eftermäle vid Gunnar Myrdals begravning. Det har jag senare publicerat i En annan ordning. Visst finge han komma till Fagervik för att resonera om tjugotal och trettiotal utifrån den och andra texter. Bilfärden hit från Arbetarrörelsens arkiv där han satt och forskade skulle ta en timme.

Sedan hör jag ingenting från professor Jackson. När han inte kunde använda berättelserna ville han ingenting veta. Eller också var han rädd om FBI-materialet. Eller hade han träffat folkhemska ämbetsmän som varnat för mig och det material jag har i mitt arkiv.

Men att denne amerikanske professor på detta sätt höll på att skriva in sig på fel spår i sin avhandling är ju inte hans fel. De ansvariga för detta sitter på Kungliga Biblioteket i Stockholm och Bibliotekstjänst i Lund.

När jag för några år sedan upptäckte att Barndom och därefter En annan värld av dem klassades under beteckningen Gcz och i de svenska biblioteken placerades på hyllorna för litteraturvetenskap — alternativt i avdelningen biografier allmänt — under det att Skriftställning placerades på Hc, skönlitteratur, då protesterade jag.

Först var jag naiv och trodde att det gick att rätta till. Det hela var ju bara ett misstag. Jag visste ju vad jag skrivit i det ena fallet som i det andra. Jag hade också noga redogjort för det. Men ämbetsmännen visste bättre. Att tala till dem var som att tala till väggen. De hade

ju vanan inne. Andra författare hade bråkat förr. Författarförbundet hade bråkat. Ämbetsmännen visste hur man skulle tas med sådana som sade emot, som trodde de visste något om sina arbeten.

Barndom var litteraturvetenskap, författarbiografi, svensk. Skriftställning däremot var skönlitteratur. Punkt slut.

Misstag är det inte. Nog är det ond vilja och knappast omedveten sådan; så dumma är ämbetsmännen inte att de inte kan läsa text. Men de ställer till det så att läsarna får det lite svårare att hitta mina böcker i hyllorna. Vad skulle man annars ha ämbetsmän till?

Jag tänker på detta i Piteå när en bibliotekarie ger mig en kopia på Bibliotekstjänsts förhandsanmälan av höstens berättelse: Tolv på det trettonde.

Att Bibliotekstjänst inte tycker om mitt språk och rättar min titel till den mer svensklärartillvända: Tolv år på det trettonde, förvånar mig inte. Naturligtvis är också den volymen klassad som litteraturvetenskap, författarbiografi, svensk. Gcz.

Den ämbetsman, Lennart Enge på Bibliotekstjänst, som klassat boken hade gjort det utan att ens invänta beslutet från Kungliga Bibliotekets ämbetsmän.

Jag borde inse, menar Enge, att när den ansvariga myndigheten en gång tagit ett beslut som det vilket ämbetsmännen i tjänsten tagit om Barndom då gällde det beslutet för mina ord i all framtid oavsett vad jag och andra sade och skrev.

Jag hade ju helt lönlöst redan protesterat den gången. Hade jag glömt det? Varför envisades jag? Jag borde

förstå att beslutet aldrig skulle ändras.

Jo, nog inser jag, nog förstår jag.

Just därför protesterar jag.

Jag bråkar inte därför att jag tror att det är finare att skriva skönlitteratur än att skriva litteraturvetenskap, som ämbetsmännen menar. Inte heller bråkar jag för att jag på så sätt söker kapa åt mig bättre inkomster, som Enge lite fnissande säger till förlaget om bråkande författare.

Jag bråkar för att mina läsare skall kunna hitta rätt bok på rätt hylla. Jag bråkar för att inte stackars amerikanska professorer skall vilseledas.

Jag bråkar alltså för att rätt skall vara rätt.

Vi är flera svenska författare som på detta sätt då och då drabbas av ämbetsmännen. Den litterära kritiken och den offentliga debatten spelar ingen roll för dessa ämbetsmän. Författarförbundet har många gånger haft frågan uppe — senast, i ett annat ärende än mitt, på sitt styrelsemöte den 19 maj — men ämbetsmännen är orubbliga. De vet sin makt. De bestämmer. Det finns inga argument och ingen litteraturkritik, och inga överklaganden från någon som kan få myndigheten att ändra sig.

Mot dessa svenska ämbetsmän kan man aldrig få rätt. Författarförbundet har ju försökt. Förgäves!

Och vad kan man då göra?

Att slå ihjäl ämbetsmännen en efter en vore kanske tillfredsställande men meningslöst. De är som maskrosor. Det kommer alltid nya i deras ställe. Att släppa in datavirus i deras system är inte svårt för den som är road av uppgiften och har modem men det skulle bara

hjälpa för stunden. De tar till kortregister om så behövs. Myrdal? Gcz om det är berättelse. Hc om det är politik. Sedan kan läsarna leta bäst de gitter!

MÄLARSOMMAR 1989

I väntan på jubileet

Det är svensk försommar 1989. Jag skriver om 1789. Då folket i Frankrike svalt och de onyttiga lekte herdelekar till dess deras lekande tog en ända med förskräckelse och bilan föll.

När jag nu i kvällningen lyfter ögonen från datorskärmen på skrivbordet och ser ut genom fönstret framför mig då är himlen över Mälaren blå och grönskan försommarfrisk.

När jag vänder mig och ser ut över gården mot vägen och skogen ser jag kattorna. De kommer uppifrån slänten. De slinker över grusvägen. Den lilla svarta som är dräktig för första gången kommer fram mot arbetsrummets fönster. Hon är som en liten svart kolsäck nu. Det är snart tid för henne. Hon är otålig, hon reser sig upp, stirrar på mig, krafsar mot rutan och talar högt och uppfordrande till mig. Hon är ung och rastlös ännu. Missan som är äldre och klokare än sin dotter och som är förstadjur i huset nu när Florry, hennes stora hund, är död, hon ligger lugnt väntande på lådan bredvid trappen. Hon behöver inte ropa, hon vet att jag sett henne. Hon bryr sig därför inte. Men likgiltig är hon

inte, jag ser henne iaktta mig trots nästan slutna ögon. Hon håller huset fritt från möss, går egna vägar och vill ogärna fångas men brukar komma upp i min säng när hon själv vill för att trampa på mig och spänna klor helt försiktigt om jag drar mig för länge om morgnarna. Jag reser mig från arbetsbordet. När jag öppnar ytterdörren för att släppa in kattorna som nu stryker sig kelet kring benen på mig då känner jag den starka doften från jasminbusken. Det är sommar och blomstertid här i Mälardalen och trots kvällningen kommer ingen riktig natt. Himlen djupnar i grönt.

Överst i boktravarna ligger de böcker jag måste läsa till i morgon. Tre volymer tryckta förra århundradet om revolutionen för tvåhundra år sedan. Jag tar den första. Öppnar den vid bokmärket. Men bokstäverna flimrar och jag dåsar i den varma sommarkvällen. Ute från viken hörs en utombordare.

TV-rutan är svart däruppe i övervåningen. Telefonen är avstängd. Världen når mig inte. Jag kan nästan höra mig sjunga i barndomens skolavslutningar för femtio år sedan och mer. Allt är sig likt. Ljuden, dofterna, de långa kvällarna.

Och nu vaknar jag till av att Missan hoppar upp till mig i stolen. Hon föser undan boken med tassen. Jag hör den falla mot golvet. Hon trampar, spinner, stryker sedan nosen mot ansiktet på mig och ser stint på mig med gröna ögon och spänner klor.

Det är en stor väntande lycka i mig. Det är som om jag kunnat öppna en tapetdörr i tillvaron och åter gått in i en tid då det var hallonsaft i det höga glaset på det vita bordet i bersån hos farmor härbredvid. Då regnet

sedan trummade mot takpannorna när jag låg på magen uppe på vinden och läste Jules Verne hos morfar därborta. Det är knappt jag kan hålla ögonen öppna för att se på Missan som trampar på mig. Men Träff kommer inte för att stöta med nosen mot min hand. Den stövåren är död sedan femtio år. Med ett ryck blir jag klarvaken. Alla mina hundar är borta och döda.

Dock denna kvällens lycka är verklig. Sommarens skönhet är verklig. Den är verklig nu liksom den var verklig också efter barndomen under de sköna krigssomrarna. Men nu liksom då när jag slungades ur barndomen ut i ungdomen vet jag att denna sköna verklighet vilar inom en annan, en större och ohygglig verklighet. En mot vilken det inte hjälper att stänga av telefonen.

Skönheten är både verklig skönhet och en bedrägligt glittrande hinna över det mest ohyggliga. Man bör vara naiv nog att säga det även när man är över de sextio och inte tonåring längre.

Massakrerna nu i Beijing, nyss i Rangoon och i Caracas är ohyggliga; men de är inte det mest ohyggliga. Det är vardagen, den då ingen nyhetsbyrå rapporterar om någon massaker som är den verkliga ohyggligheten. Ty denna sköna sommardag svälter 40 000 barn till döds. Eller 50 000. Eller kanske bara 35 000. Och de dör i plågor och de dör helt i onödan.

År för år blir de svältande fler under det att diplomater försörjer sig på konferenser för de hungrandes väl. År för år tilltar lidandet under det diktare, politiker och ledarskribenter försörjer sig på att skriva om frihet och demokrati. Prosper in progress! Vore jag religiös

skulle jag hävda att den existerande världen är tillvarons helvete. En de fördömdas straffkoloni. Jag skulle då förklara den flugsurrande sommarskönhet jag upplever med att jag är salig. Det tillhör de paradisiska fröjderna att kunna öppna en lucka ner mot underjorden och beskåda de lidande.

Men jag är inte religiös. De lidande lider i onödan men de lider av en helt följdriktig och lönsam onöda. De lider av marknadsekonomi och världsbank. Och det är inte min andliga salighet som gör det möjligt för mig att njutningsfullt stirra genom luckan ner på de fördömda i deras helvete och lidande. Det är den ekonomiska världsordningen som ordnat det så vist att jag kan sitta i den flugsurrande Mälarsommarlyckan och roa mig med att på min TV-skärm titta på de mångas växande elände. Med rätt inställning blir blodet också estetiskt; rött nästan på riktigt.

För tvåhundra år sedan slutade det med att de som lekte herdelekar mitt i eländet hamnade under fallbilan. Med rätta, menade morfar när vi talade om detta sommaren för trettioåtta år sedan.

En morgon i juli

Klokare blir man nog inte med åren. Men man vaknar en morgon när barnbarnen tisslar och fnittrar till nere i köket och kommer ihåg att denna dag fyller man sextiotvå. Man är ensam i rummet. Det är fyllt av en märklig skymning ty den blå rullgardinen håller ute morgonsolen men ljuset silar dock in och klockan är snart sju.

Man känner lukt av kaffe och man hör gräddvispen och man bör ligga blundande när de kommer uppför trappen. Och det är nog jordgubbar i grädden. Fast inga ljus; det brukas inte hos oss. Sjunger gör de nog när de kommer och då bör man vakna till och vara överraskad. Så brukar vi ju göra.

Det är rullgardinsskymning runt mig där jag ligger och koar denna sommarmorgon. För femtio år sedan och mer hade jag inte legat stilla. Då hade jag gått upp redan för två timmar sedan. Då hade Rosina gjort i ordning ett födelsedagsbord kvällen innan. Ett svart serveringsbord med vit duk och ängsblommor i den blå glasvasen. Bordet stod mitt på salsgolvet med sol över sig. Där var presenter från mormor och morfar och Folke och Stig, lite böcker och sådant. Och på ett vitt fat låg kakor, drömmar mest och i en blå kanna med lock över mot flugor var saft, hallonsaft. Ty så brukades då.

Då och då tar vi vägen därförbi när vi skall mot Stallarholmen. De har dragit vägen tvärs över fälten nu för att slippa trafik över gårdsplan. Men huset vilar i solen därnere när man kommer i backen. Jag ser fönstren i väggen. Därbakom levde jag en gång. Men jag har inte varit inne i huset sedan morfar sålde under kriget när både Folke och Stig var inkallade och han inte orkade sköta gården. Inte för att man inte bjudit mig. Det har man. Men det går inte för mig att plötsligt öppna en dörr i verkligheten och kliva tillbaka in i en dåtid. Så känns det i alla fall. Jag kan i stället göra det här när jag ligger och funderar i morgonskymningen. Då kan jag öppna den stora dörren och ta steget över tröskeln in i

huset. Där är allting som då. Vartenda kvistmärke i golvet kan jag se, varenda stol, varenda tavla. Också Träff lever och kommer mot mig. Jag känner hans nos mot min handflata. Om jag vill kan det vara tidig morgon och jag öppnar dörren till salen. Sol över golvtiljorna. På födelsedagsbordet ligger Den hemlighetsfulla ön. Så var det.

Men att jag ligger här och ser allt detta ända in i minsta detalj har inte med någon sextioårighet, någon ålder att göra. Sett har jag alltid gjort. Just den salen tog jag nog fram att gå in i när jag ville redan åren därpå när jag bodde i New York och blivit amerikan och tänkte på Sverige ibland.

Nej, nu denna morgon när jag vaknar och är sextiotvå vet jag att om jag plötsligt ser mig om då sluttar brant därbakom mig nu ner mot 1927 en så lång följd av befolkade år att perspektivet får mig att hissna.

Själva tiden har blivit så lång att om jag lägger ett gångjärn mitt i den vid min födelse och vänder åren bakåt i stället för att låta dem peka framåt då skulle jag kastas tillbaka till året 1865. Med Napoleon III och Karl XV. Slaveriet hade just avskaffats i Förenta staterna, Lincoln skulle mördas och det skulle dröja ännu några år till Pariskommunen. Så gammal är jag alltså!

Visst kunde jag ha verkat också i den tiden på det sextiotalet. Jag har ju de gamla läggen. Sådant roar mig och jag kan läsa dagens händelser i dagens tidningar från 1832 och framåt. Mer än roar mig. Också det sextiotalets debatter är levande just så som det nyss försvunna sextiotalets. Rörde verkliga frågor som det ena åttiotalets eller det andra.

Och plötsligt inser jag att jag på detta sätt både talat om för mig själv att det nog inte är så lång tid kvar för mig att verka på och att detta betyder mindre. Jag är väl inte klokare än förr men har heller inte blivit så dum att jag kammar hypotek över flinten. Tio arbetsår till sade läkaren. Men denna morgon misstänker jag att det kanske inte betyder något alls ena vägen eller andra. Orden blir skrift i vatten nu som 1865.

Men det var ju det man tänkte då för femtio år sedan och mer när de skällde i skolan. Vad gör detta om hundra år? tänkte man. Då är vi alla borta. Klassföreståndaren, kamraterna och jag. Och man flinade för man såg plötsligt hur hela skolsalen var som en enda granrismajad dödssal varifrån små begravningsföljen drog bort från pulpet och bänkar. Det var helt små och mycket detaljerade följen som drog bort.

– Flina inte också! ropade adjunkt Lindmarker då. Och man såg hur han blev alldeles röd om kinderna.

– Flina åtminstone inte Myrdal! och så fick man ny anmärkning.

Och nu har halva den hundraårstiden gått och redan är de flesta borta och snart också vi som ännu är kvar och var den liggaren med närvaroanteckningar och anmärkningar finns vet jag inte och i vart fall betydde den ingenting för mitt liv.

Och det hade jag ju vetat redan när jag hörde stålpennan raspa mot papperet.

Nej, klokare blir man inte med åren. Det trampar i trappen. Tårtan är på väg.

– Då skall han skjutas, ropar barnbarnen därute i övre hallen,

– ja, då skall han skjutas, sjunger Jon.

– på en skottkärra fram, faller Anna in.

Jag ligger blundande när de kommer.

Konsumentdemokrati alltså

Nu talar statsministern om vår medborgerliga konsumentdemokrati. Det låter! Men på tal om sådan demokrati minns jag hur vi här vid Gripsholmsviken på södra sidan av Mälaren ibland tog bräckkorv till lunch ända in mot slutet av nittonhundrasjuttiotalet.

Dock inte utan vidare. Det krävdes strid. Den grovhackade bräckkorven som varit billig mat fram till på femtiotalet hade blivit dyrare och dyrare och tillslut började den tas bort ur de ordinarie sortimenten under

rekordåren. Det kämpade vi om. Bräckkorven var ju den utmärkta vardagskorven. Den kändes inte banansmet i munnen.

Försvinnandet hade sina samhälleliga skäl. Bräckkorv görs på lika delar oxkött, magert fläskkött, späck och kall kokt potatis. Köttet skall vara grovmalet och späcket skuret i små tärningar. Den smeten bör man arbeta med som en deg en stund till dess man känner att den håller samman innan man kryddar med salt, vitpeppar och ingefara. Sedan häller man i kall mjölk till dess konsistensen känns bra mellan fingrarna. Riktigt korvskinn bör det vara till bräckkorv. Fjälster. Annars sköter den sig inte rätt i stekpannan.

Rökt är den och den håller sig. När vi flyttade hem till Sverige 1963 brukade vi då och då köpa några ringar

bräckkorv som vi hade hängande nere i matkällaren. Jag skar tunna skivor av den och lade på smörat knäckebröd till frukostkaffet också. Fast bara när jag var ensam ty det är tvesovel och Gun finner det orätt.

Men bräckkorven försvann eftersom livsmedelsindustrins höga direktörer — privatkapitalistiska, bondekooperativa eller konsumentkooperativa, det kvittar — i enlighet med sin samhällsekonomiska funktion tvangs avsky denna korv. Den var otidsenlig i en marknadsekonomi. Inte på grund av knådandet. Rätt handaknådad korvsmet ger visserligen i munnen smakligare korv liksom rätt knådad deg ger bättre bröd. Men skillnaden är inte alltför stor och det går att knåda maskinellt. Inte heller avskyddes bräckkorv på grund av att den krävde fjälster. En inhyrd reklamare hade kunnat anställas för att kalla bräckkorv med äkta korvskinn lyxkorv och så motivera ännu en prishöjning.

Nej, bräckkorven var under rekordåren i försvinnande i enlighet med den allmänna princip för modern samhällsutveckling som bär Thomas Greshams namn.

Thomas Gresham föddes år 1519 som ende son till mäklaren Richard Gresham vilken adlats för att ha fixat utländska lån åt Henrik VIII. Men kungen fortsatte att låna på Antwerpens börs till dess England vid hans död stod inför statsbankrutt. Thomas Gresham blev då Edvard VI:s ekonomiske rådgivare. Han trollade med pundets värde, manipulerade växelkurserna i Antwerpen och flyttade lån från utländska till inhemska ockrare. Utlandsskulden försvann ur böckerna och Gresham lade så grunden till en modern penningpolitik. För detta blev han inte bara rik och mycket hedrad

utan fick även drottning Elisabets tillstånd att berika sig än mer genom att grunda Londons Börs år 1569.

Året därpå hedrade hon själv öppningen med sin närvaro, trumpetarna hennes tutade och hennes härolder proklamerade inför världen att huset nu hette "The Royal Exchange".

Bräckkorven försvann från Mälardalen i enlighet med det förhållande Thomas Gresham utnyttjade och beskrev år 1558 och som ekonomen Macleod för hundra år sedan gav namnet "Greshams lag": Dåligt mynt slår ut gott. I valet mellan fullödigt och icke fullödigt förlorar alltid det fullödiga. Förfalskat värde segrar. Den sämsta existerande kvalitet av visst slag blir alltid den bestämmande i en marknadsekonomi.

Bräckkorv och falukorv var visserligen två korvsorter men båda också vardagsmat. De fanns inom samma slag. Falukorven är dock finmalen. Den kunde alltså förfalskas och bli till den motbjudande — om än enligt myndigheterna inte hälsovådliga — produkt den nu är. Alltså slog falukorv ut bräckkorv. I enlighet med den under kapitalismen grundläggande Greshams lag. Och då hjälper det inte mycket hur man än stretar emot.

Ty i det längsta stretade vi medborgare och bräckkorvskonsumenter i Mariefred emot den lagbundna utvecklingen. Vi tvingade med hot om köpstrejk ICA-butiken att en tid bryta det uppifrån påbjudna sortimentet och leta fram bräckkorv. När Gun Kessle 1984 utsågs till Arets Sörmlandskonstnär av Konsum Sörmland talade hon på stämman i Hällefors inte om de höga idealen utan om korv åt folket. Hon manade till vakthållning kring bräckkorven.

Men ingenting hjälpte. Ty vem kan stå kapitalismens lagar emot? Försök bara! Klös dig med naglarna genom cellens betongvägg! Den siste bräckkorvsfabrikanten i området, en småskutt, tvangs sälja. Livsmedelsindustrins ohjälpeligen greshamskt drivna direktörer tog över även denna restmarknad och bräckkorven försvann.

Dock; högt upp på Torsgatan i Stockholm har en slaktare från Polen öppnat butik. Han tillverkar och säljer riktig korv till invandrare. Det är småskutteri som myndigheterna ännu tvingas tillåta. Ty annars skulle svartskallarna utvandra igen och vem skötte då skitjobben i det svenska samhället?

I vintras handlade jag hans blodkorv och vi diskuterade den från oss i Mälardalen försvunna svenska bräckkorven.

– Jag känner den inte, säger han. Man bör få smaken i munnen för att veta hur man gör den. Men skaffa mig en riktig sådan korv att smaka av så skall jag nog göra bräckkorv åt svenskarna.

Kanske det. Men även om den polske slaktaren lyckas och vår ungdoms vardagliga bräckkorv blir en njutning för utvalda finsmakare i Stockholm vet jag dock att vi i Mariefred varken kommer att kunna få tag i den på Konsum eller på ICA. Så långt som till allmän bräckkorvsmöjlighet sträcker sig det omskrutna demokratiska medbestämmandet inte.

Falukorv på er medborgare!

Ett annat liv

Visst vet jag vem jag är. Jag kan se mig själv ända in i porerna i rakspegeln var morgon. Jag kan väga mig och mäta mig och begära utdrag om mig ur register och längder av alla de slag. Vid sextiotvå års ålder är loppet snart kört. Stort annorlunda än så som jag nu är blir jag inte. Men för fyrtio, femtio år sedan när jag tog klivet ut i det medvetna livet fanns ett helt väldigt och solfjäderformat spektrum av olika möjliga jag. Och vilka jag jag nu kunnat vara bland alla dessa är något jag ibland funderar på när jag ser ansiktet som blivit mitt i spegeln om morgnarna.

Arkivet växer, vi behöver plats för fler bokhyllor och för att få plats med tjugo hyllmeter till flyttar vi ut Guns stora tryckpress ur källaren. Den är från slutet av adertonhundratalet. En rejäl doning och den har stått därnere i tjugofem år. Anda sedan vi byggde om. Men hon har använt den allt mer och mer sällan och de senaste åren inte alls. Den är mycket tungarbetad och fordrar alltför stora kroppskrafter.

Då visade det sig att där bakom den svarta tryckpressen låg några mappar travade på en liten hylla. De hade legat där en generation nu. Jag tog fram dem, dammade av dem och när jag slog upp den första öppnade den sig mitt i och jag började läsa ett fyrtiofem år gammalt brev från the export manager i Harley-Davidson Motor Company, Milwaukee, Wisconsin i Förenta staterna till Mr. Jan G. Myrdal i Karlstad, Sweden och nu steg ett helt annat möjligt jag fram mot mig.

Han var sjutton och hette Jan G. Myrdal. Han hade

mellaninitial i namnet ty han var en amerikan egentligen som kommit på tillfälligt besök i det gamla landet för ett par år sedan. Due to the war hade han råkat bli kvar. Men for the duration bara. Så fort lejdtrafiken kom i gång igen skulle han hem till Förenta staterna där han skulle study journalism at the University of Californa i Berkeley så småningom. I väntan på båtplats arbetade han på Värmlands Folkblad i Karlstad som volontär. Han kunde ju svenska också.

Dessutom var Värmlands Folkblad en socialdemokratisk tidning där journalistvolontärerna fick betalt. 25 kronor i veckan. Det innebar att han kunde klara sig nästan själv. Behövde bara försöka få lite tillskott från släkten. Han arbetade nattskift, läste mycket och skrev en del. Kvinnor intresserade honom naturligtvis. Det var en flicka på tidningen som var trevlig. De brukade vara tillsammans. Han hade ju rum med egen ingång. Om de var kära i varandra vet jag inte. I den åldern är alla pojkar som hankatter i mars. Flickorna inte stort annorlunda såvitt jag minns. Spriten experimenterade han med. Men för övrigt hade han två stora intressen. Politik och teknik. Sedan ett par år var det motorcyklar som fängslade honom.

Han läste New Masses. Den kom rätt regelbundet med flyg. Han läste svenska radikala tidningar också förstås och deltog i den verksamheten här i landet då han ju var i Sverige. Och så var det motorcyklar. Han hade sedan ett par år skaffat in mängder med material om motorcyklar. Kataloger, broschyrer, tidningar. Nazityskland var ett

fiendeland men eftersom han läste också tyska hade han även den tyska

motorcykeltidningen. Den innehöll inte bara propaganda; där fanns en hel del teknik. Men även om BMW:s kardandrift var en flott lösning tyckte han mer om de klassiska brittiska A.J.S. och Royal Enfield. Husqvarna med för den delen.

Det var dock inte bara en fråga om teknik. Det var också en livshållning. Motorcykeln var smidigare än bilen. Med motorcykel kunde man ta sig fram överallt. Han hade skrivit till John Nerén för att diskutera detta. Nerén var den främste motorspecialisten i Sverige. Men John Nerén hade svarat och menat att motorcykeln nog inte skulle bli någon verklig lösning i framtiden. Den var alltför farlig. Det var ett vänligt och intresserat svar som tog upp många av de frågor han ställt. Fast John Nerén var gammal. Över sjuttio år. Han kunde inte förstå det unga i motorcykeln längre. Och inte heller förstod Nerén att just motorcykeln tillsammans med ett nytt kollektivt transportnät kunde innebära kommunikationsteknikens språng från paleoteknik till neoteknisk kultur.

På senhösten 1944 satt därför denne Jan G. om nätterna på redaktionen när det sista korrekturet var klart och arbetade på sin bok om motorcykeln. Nerén var föråldrad liksom Stenström. Och någon riktig bok som handlade om såväl historia som teknik och teknisk livshållning och hur motorcykeln på ett mumfordskt sätt kunde innebära ett språng till en ny frihet den fanns inte. Och han skrev till Harley Davidson för att få material från 1920 och framåt. Ty hur det än var så var HD den verkliga motorcykeln. Stark. The open road!

Man blev vänligt intresserad av hans bokprojekt på

Harley Davidson. Men man hade ett krig att sköta, det var ont om folk i företaget och just nu kunde man inte mer än skicka lite trycksaker, skrev man till svar.

Fast då när svaret nådde honom hade det gått mer än ett halvt år sedan han satt på redaktionen i Karlstad. Kriget i Europa var över. En växel hade lagts om för honom och hans liv kommit in på annat spår. Förenta staterna hade nämligen stängts för honom. Han hade tagit allt det där med antifascism och how new the better world should be alltför ordrätt. Han var sjutton och snart aderton och alltför mycket av a radical för att få komma tillbaka. Subversiv var ordet. Han skulle bara få kort besöksvisum. Det gav man honom i alla fall då hans far trots allt var minister i den svenska regeringen. Men till något sådant besök hade han inte råd. Han flyttade till Göteborg och började på Arbetartidningen. Den var kommunistisk och därför var volontärlönen 0 kronor i veckan. På det gick det att hanka sig fram då kamraten Dag Lindberg var volontär på Handelstidningen som visserligen inte gav någon lön alls då den var borgerlig men gav matkuponger på hushållsskolan. Han och Dag åt därför varannan dag på dessa kuponger och stoppade fickorna fulla med bröd till den matlösa dagen.

Han köpte närapå en motorcykel den sommaren just som han fyllde aderton. Men kunde aldrig få ihop pengar att betala den. Två år därefter var han inte journalist längre utan helt fri skriftställare. Fri också i den meningen att han inte fick något tryckt. Han bodde den hösten på Urshults pensionat. Då köpte han nästan en bil, en Adler. Men han klarade inte betalningen. Han

klarade inte ens hotellräkningen och blev kvar på rummet som pant för skulden även när hotellet stängt för året. Han drack öl, hade äspingar i byrålådan och skrev dikter och han tog så form som detta jag vilket än stirrar på mig i rakspegeln om morgnarna.

Dag blev journalist, fick lön när volontärtiden var över och köpte en BMW från 1936. Själv kunde jag som fri författare inte få råd att köpa bil förrän tio år senare när jag fyllt trettio. Då var det för sent för motorcyklar och sportbilar. Det blev en 2CV och den var mig kär.

Nu sitter jag två generationer senare med Harley Davidson Motor Companys brev i handen och undrar vilket jag som utvecklats om växeln inte lagts om för Jan G. våren 1945 när Förenta staterna vägrade ta honom åter.

Han hade då hamnat i Californien som var avsett. Och vad vore han nu? Left wing naturligtvis. Sådant går inte ur. Läst journalistik. Det var ju det han skulle plugga i Berkeley. Writer alltså. Eller editor kanske. Men av vad? Först någonting i stil med Popular Science eller Popular Mechanics antagligen. Nu mot nittiotalet säkerligen

något som har med databearbetning att göra.

Jag skulle vilja träffa honom.

Apropå kön och karaktär

Jag sitter och ser på kattungarna när jag dricker morgonkaffe. De brottas och rullar runt. De springer skuttande men är ännu stultigt klumpiga; tassarna halkar

på köksgolvet och de skyndar sig upp på trasmattan. Men det har blivit katt av dem redan. De har börjat smaka på de stora katternas filmjölk. De går i lådan om de hinner. De pratar när man kommer in i rummet. Skyndar sig fram. Klänger kring benen och de lystrar när man lockar på dem. De är människopräglade ty vi tog upp dem och gullade med dem från det de just var födda. Det brukar vi göra med varje kull ty så fäster man katter och hundar. Barn med för den delen.

Individer var de från det de föddes. Märkbart blev det redan efter någon dag. Blinda och hjälplösa små kryp men med egen individualitet och karaktär. Den katt som piper mycket som unge blir pratsam som stor. Och alla är de olika till lynnet. Jag minns Kurremurr I. Han var en tystlåten men viljestark katt av sörmländsk bondtyp. När vi var på resor brukade vi ha honom hos Maj, den hustru jag varit gift med i början på femtiotalet. Där tog han makten från första timmen. Han blev mästerkatt.

Kurremurr II såg likadan ut. Alla de av mina katter som hetat Kurremurr och varit hanar har sett likadana ut. Han blev arton år. Men hans personlighet var en annan från det han var så liten att han rymdes i min handflata. Det var en trivsam och människovänlig katt. Han jagade möss. Kom var morgon med nattens skörd till mig. Kurremurr III fick inte leva så länge. Han blev bara sju år. Han dödades av en katthatare på bygden. Han var nämligen stolt och högdragen. Och han visade det tydligt. Han föraktade dumt folk. Gick heller inte ur vägen för någon i onödan. Men höll sig undan bilar och tåg.

Mig tyckte han om, Gun likaså men i övrigt kvittade det med folk. Om barn inte visade respekt för honom lärde han dem bättre. Människor var ju till för att passa upp och ge honom föda. Kurremurr III tyckte särskilt illa om folk som drack. Gäster i huset han inte uppskattade gick han fram till och bet för att de skulle ge sig iväg. Till det uppmuntrade jag honom i tysthet. Ty det var utmärkt. Jag slapp göra bort mig genom att själv köra iväg dem. Han hoppade upp på min axel när jag gick upp i skogen. Satt där tung och lättjefull. Spände med klorna och buffsade med nosen mot mitt öra och sade: Vårt är ett kamratskap mellan män.

Någon betydelse för fågelbestånd och vilt hade han inte. Sådant angick honom inte. När han härskade i huset rörde han blott öronen något men öppnade knappt ögonen när mössen hördes i väggarna. Jakt intresserade honom överhuvudtaget inte. Kattor var hans enda stora intresse. Kattor och slagsmål. Stor och ärrad vandrade han fram på tunga tassar; de unga katthanarna flydde och kattorna sjönk samman framför honom. Var katta lade svansen åt sidan och kurrade djupt ner i halsen när han bevärdigade dem med en blick. Han blev distriktsbetäckare. Vilket mankön kände sig inte som slappsvans i hans närhet? Jag tror katthataren sköt honom i bittert hemlig avund. I varje fall var det inte för viltvårdens skull han sköts. Han var ju känd i bygden.

Men den tigrerade Missan som är mormor till denna kull, hon är en musare. Hon kan ligga stilla och vänta med spänd blick till dess offret kommer inom räckhåll. Då slår hon. Inte ens om hösten när skogsmössen söker

sig in har jag hört ett enda pip från dem sedan hon vuxnade till sig. Men hon umgås inte med andra människor än oss. Hon håller sig alltid osynlig när det kommer folk i huset.

Hennes dotter Negresco är namngiven efter hotellet i Nice. Där har vi lunchat någon gång och Negresco har något lojt och lyxigt i karaktären. Därtill är hon typiskt svart med vita strumpor. Det är en vacker och lite karaktärslöst vänlig katta. Stryker sig urskillningslöst mot första bästa människoben. Hon är ganska rar men jag har ingen vidare respekt för henne.

Jag sitter och ser på kattungarna. Den stora ludna grå går med bestämda kliv mot trappen. Han kan snart ta sig uppför den trappan till övervåningen. Hela gårdagen kämpade han var gång han var vaken. Kom nästan uppför

trappsteget, men klorna höll inte och han hade inte tillräcklig styrka i frambenen, han slant, ramlade, pratade med oss om det och kastade sig upp mot trappen igen. Han är den ihärdigaste och i dag kommer han nog att klara det första steget. Om två dagar klarar han hela trappan. Då får vi stänga av den så som vi stängt av till huset från hallen där de får hållas.

Den tigrerade pojken är äventyrligast. Han brukar ge sig ut på gården. Men då blir modern, Negresco, orolig. Vi har ju fiskgjusebo här och fiskgjusen äter kattungar. Sägs det. Eller i varje fall tror kattan det. Men hon orkar inte bära honom i nackskinnet. Hon är en späd ungkatta ännu trots att hon just fått fem ungar. Hon ber mig hämta in honom. Jag gör det. Han sprattlar. När jag släpper ner honom i hallen skyndar han sig ut igen.

Den sörmländskt svarta med vita tassar finns inne i

städskrubben någonstans. Jag hör honom välta tomflaskor. Det roar honom.

Dessa tre är små hankatter. Det finns två små honkattor också. Den ena var förstfödd och helt svart, den andra kom mot slutet av kullen och är tigrerad som sin bror. De ligger och leker helt stillsamt med varandra. Rullar kring.

Jag ser på de lekande kattungarna och funderar på detta med könets betydelse för den individuella karaktären. Det är två fäder till denna kull. En ung luden gul hankatt och en stor och gammal tigrerad kämpe. De började stryka här när Kurremurr III vart död. Båda hade ihop det med Negresco. Hon såg på dem och släppte till. Hon kom upp till mig och ville föda i min säng sedan när det blev tid. Kattor som bundits till en gör så. Men vi gav henne en korg. Den i vilken hon själv hade fötts. Hon är frisk och födde lätt. Det är en bra kull. Det blir ju bättre avkomma med vild parning och fritt val än med planerad befrukning. Se på de arma mänskliga aristokrater eller rasrena katter som är fallna efter utvalda exemplar! Tunt blod och trånga bäcken och allmänt nervklena.

Fem personligheter med två slags klangfärg. De stillsamma är dock halvsystrar och de vildare är halvbröder. Det är med dem som med oss. Individer är de katterna och alla har de karaktärer olika ända från födseln. Men karaktärens klangfärg bestäms mer av könet än av arvet.

Om tid och extra tid

Då jag har alltför mycket att göra denna sommar, då det finns arbeten som pockar på att slutföras och då det som alltid är ont om tid — dagarna har bara sitt fastställda antal timmar och veckorna bara sina ynka sju vanliga dagar — får jag nu svårt att sova om nätterna. Det är inte konstigt. Jag är inte stort annorlunda än min gamla motorgräsklippare. När jag skall strypa den vill den inte komma till ro. Den fortsätter in i det sista att hacka sig fram. Likadant är det med mig. Med andra också för den delen. Man är gnidig om tiden. Man arbetar från tidig morgon till sen kväll och sedan kan man inte bara stänga av. Tankarna formerar sig till ord och om man är skrivande då ligger man i mörkret och knappar vidare. Det är oförnuftigt. Men tyvärr rätt ohjälpligt.

Så har det också varit så länge jag kan minnas. Tiden räcker inte. Man borde hitta mer tid någonstans. När jag var barn fantiserade jag om dörren i väggen. Därbakom fanns det Andra. Man kunde öppna den hemliga dörren och gå genom väggen och komma ut på andra sidan. Och när man gick tillbaka genom dörren igen efter allt man gjort och varit med om där på andra sidan då hade alls ingen tid förflutit i den vanliga verkligheten. Som för honom som i sägnen besökte vännen bland de döda fast tvärtom. Om man reste sig från bordet och gick mot väggen när de vuxna blivit alldeles blåröda i ansiktet och kippade efter andan för något man sagt och gick in genom dörren i väggen — den öppnade sig när man gjorde det hemliga tecknet och

slöt sig sedan så tätt att ingen kunde se skarven i verkligheten — då kunde man sedan leva ett helt spännande år däröver. När man sedan klev tillbaka igen var allt som det varit när man lämnade. De vuxna var fortfarande lika blåröda i ansiktet men alldeles stela som dockor och började leva igen först när man satt sig på stolen och när de så kippat färdigt bröt det loss:

– Vräng inte ord unge!

– Se så ledsen du gör din mor!

– Vet hut!

– Skäms!

Men det betydde inte något då för det hade ju gått ett helt år mitt i. Ett år de inte visste något om. Man kunde därför rycka på axlarna åt dem. Men bara rycka på axlarna inuti så de inte såg det annars skulle de gå igång igen.

Senare när jag blev äldre roade jag mig med att tänka på hur det kunde vara om man kom till ett vandrarhem när man cyklade i Bergslagen och gick in i garderoben och där på golvet hittade en skokartong ombunden med blått garn. När man knöt upp knuten låg där fyra paket i rött silkepapper med fem påsar extra fina veckor i vart paket. När man behövde en vecka tog man en av påsarna, öppnade den och rörde ut innehållet i vatten. Det fräste och sjöd och när man drack upp det då smakade det som Samarin ungefar. Fast lite beskt också. Då öppnades tiden och töjde sig. Därefter hade man sin extra vecka att göra vad man ville på. I fjorton, femtonårsåldern ändrade jag fantasin bort från detaljerna. Då funderade jag i stället mycket på vad som inträffade med allt det man gjort och alla dessa man träffat när man

kom tillbaka. Om man träffade en flicka på den där extra veckan, kunde man sedan ringa upp henne när man var tillbaka? Vad kom hon ihåg? Vad hände med orsak/verkan om tiden kunde tänjas och krympas?

Men det var bara fantasi förstås. Men inte var jag ensam om den inte. Att man är ensam om sina fantasier tror man bara innan man börjat läsa.

När mina barn var i den åldern och jag fick syn på min dotter där hon satt uppflugen i äppelträdet eller min son där han låg på den blå soffan och bollade med en tom Pommacflaska undrade jag om de inte just då fantiserade på detta sätt. Men sådant kan man inte fråga om. Jag avskydde själv vuxna som gick lös på mig med burköppnare för att se hur jag såg ut inuti. Och fantasierna berättade jag aldrig för någon. Aldrig!

Men tiden var alltid knapp. Någon restpost tid fanns inte att beställa. Inga lådor med extra tid i något lager. Inga dörrar i väggen. Då det inte fanns mer tid att hitta blev man tvungen att välja. Det insåg jag. Skolan slutade jag därför att gå till när jag var sexton för mer än fyrtiofem år sedan eftersom den tog tid från studierna. Jag hade att välja mellan att träla fram genom tråkiga timmar där de få glittrande informationskornen var sällsynta, ett par små blänk var skoldag på sin höjd, och att sitta på biblioteket med hela rikedomen kring mig. Det har jag aldrig ångrat även om lärare och föräldrar och myndighetspersoner hoppade upp och ner runt mig i något slags krigsdans när de upptäckte det. Jag hade ju inte sagt något till någon. Det behövde man inte om man bara gjorde det man beslutat.

De hotade mig med de hemskaste framtider. Det

skulle gå mig illa. Jag hade ju inte ens fullgjort min skolplikt. De senaste åren hade jag ju inte varit mer än kroppsligen på plats i skolbänken. Jag hade stängt av tråkigheten och funderat på mitt. Man hade skickat psykologer på mig som skulle tala mig tillrätta. Man hade försökt med hypnos och allt. Kuratorer med. Men jag visste hur man klarade sådana och slog dövörat till.

När jag funderat färdigt visste jag vad jag skulle göra och gick till biblioteket inne i staden om morgnarna när alla trodde jag gick till skolan. Och jag gjorde rätt som satt på biblioteket och läste. De hade alla fel. Det visste jag. Och jag fick rätt. Men det kan jag inte säga dem. De är alla döda. De gick ut genom dörren på riktigt för att aldrig återvända.

Men även om det gått fyrtiofem år har jag inte lärt mig mer om hur tiden skall töjas än jag kunde när jag var barn och fantiserade om extra tid. Dagarna är korta. I natt funderade jag på Christer Pettersson, han som stod åtalad för Palmemordet, om vilken det sades att han var konstig som läste Jobs bok. Nåja, Jobs bok är inte min favoritläsning men tre böcker vidare fram brukade jag läsa som barn och jag vet nog numera blott alltför väl att the onde dagar komma, och åren nalkas då jag warder sägande the behaga mig intet utan att därför vara vare sig religiös eller konstig. I fantasin knappar jag i mörkret ut detta. Jag kan känna fingrarna flyga över tangenterna. Sedan var det åter en massa resonemang kring Code Napoleon. Jag märkte hur jag bläddrade, läste, strök för utan

att kunna somna från det. Så där arbetas det om nätterna.

Det är inte vidare förnuftigt att ligga vaken i mörkret;

knappa in, läsa, anteckna och skriva rent i fantasin. Man blir onödigt trött. Man skall inte behöva vara vaken när det arbetet pågår. Det oförnuftet är ett tecken på att arbetet tornat upp sig alltför mycket. Maskineriet gått upp i varv. Det stampar och hostar och hackar därinne som vore jag min gamla motorgräsklippare alltså.

När jag har dragit på mig lagom mycket arbete och därför inte gått upp i alltför högt varv kan jag på kvällen ta fram det som lagts till utskrift. Vrida och vända på det och sedan stoppa in det just innan jag somnar och under natten bearbetas det och på morgonen är det färdigt och bara att skriva ut.

Fast nu när natten är över och jag sitter vid tangentbordet och skall skriva färdigt introduktionskapitlet om den revolutionäre tecknaren Prieur som avrättades när Robespierre föll känner jag åter denna stora lycka. Egentligen finns ju ingenting — familj, kärlek, katter, resor, eller vad man vill — som ger samma lycka som arbete.

NU DEFRAGGAR JAG LIVET!

Boken är klar. Diskett och papperskopia har gått till sätteriet. Nå, klar och klar. Korrekturet skall hit. Jag skall också låta maskinen göra index så fort jag fått veta sidindelning. Men i princip är boken klar. Det skulle den varit för ett halvår sedan. Jag skulle bara ta den med mig till Paris i september och putsa lite innan jag började med det andra, det jag lovat leverera i december. Så gick det inte. Och det borde jag vetat.

I går drack vi champagne. Nu rensar jag arbetsrummet. Bär ner boktravar i källararkivet. Där skall jag sedan sortera in böckerna på rätt hyllor så småningom. Också arbetsbordet rensas. Huj, vad det går! Begagnade utkast, anteckningar, brev som legat till sig och förlorat aktualitet körs rakt ned i papperstuggaren. Klipp och brukbara excerpter, referenskopior och liknande stoppas i sina kuvert och sätts in i skåpen. För första gången på ett år kan jag se golvet och bordsytan!

Så tar jag itu med Toshiban. Den hade jag med i Paris och på den skrev jag boken. Ty den är bärbar, en T5100 med 8086 processor och 40 mb hårddisk och till den har jag en liten Diconix-skrivare. Det finns nyare men detta duger länge än. När jag arbetar här hemma har jag färgskärm, extra tangentbord, expansionsbox

för scanner, mus och tape back-up samt drive för 5 ¼ tumsdisketter inkopplade. Jag har då maskinen hopkopplad med min stationära IBM serie 80 med stor skärm och dubbel diskettstation. Jag har ett par andra Serie 80 i garaget. IBM lurade företagen att tro att man måste köpa nytt när det blev PC. Även Vattenfall gick på det! De kastade ett trettiotal maskiner. Storföretagen kastade nästan nya maskiner hej vilt. Alla vi kloka amatörer har kunnat schoksa! Ty serie 80 är en bra ordbehandlarmaskin som arbetar i utvidgad ASCII. Man ordbehandlar varken bättre eller snabbare på en aldrig så modern PC. Har man modem på sin PC och ett kommunikationsprogram för Serie 80 behövs bara en sladd så kör man dokumenten fram och åter som man vill. Fast det begrep inte företagens datafolk. Eller också hade de sitt ihop med IBM. Händer som tryckte varandra under bordet. Men sånt förekommer ju inte hos oss. Blott i Hintre Indien.

Nå, på tejp har jag kopierat allteftersom; det är säkrast. Varje hårddisk pajar ibland. Det kan jag rensa i sommar när jag ändå rensar arkiv. Nu gäller det hårddisken. Den har blivit full av onödigheter. Jag har Word Perfect inlagd men skriver på Nota Bene som inte är ett kontorsprogram utan ett program speciellt för intellektuellt arbete; skräddarsytt för skriftställare, forskare och liknande. Jag kan ha 16 skärmar med olika dokument tillgängliga hela tiden och dess bibliografiska program Ibid är fullkomligt oöverträffat. Men Nota Bene skapar kopiedokument på allt jag skriver. Alltså bort med .BAK! Också annat konstigt har kommit in när jag skrivit ut någon sida mitt under arbetet.

Hjälpdokument bort! Sedan börjar det roliga. Öppna och titta på dokument efter dokument. Behövs? Bort! Är jag

säker? Ja! Alla varianter försvinner. Fast själva bokdokumentet behåller jag till dess boken är tryckt.

Nu är dock hårddisken som en sönderhackad Emmenthalerost. Hål vid hål. Redan förut låg dokumenten upphackat utspridda. Och med boken har jag arbetat sedan i somras. Dess text finns här och där på tusen ställen med hål emellan. Allt är uppsplittrat; fragmenterat.

Alltså defraggar jag. Ett ord lika skönt som undelete. Inte återställa alltså utan ouppsplittra i ena fallet och oradera i andra. Ord tidigare ordrätt otänkbara. Jag gör det med ett Nortonprogram och på färgskärmen ser jag hur upphackad hårddisken blivit. Nästan helt full men med hål och åter hål av oanvända block. Så sätter jag igång. Maskinen varnar mig som hon skall. Sedan när jag säger till då börjar hon uppdatera dokumenthanteringen, läsa, skriva och bekräfta block efter block. Hela tiden berättar hon för mig vad hon gör. Hon låter det dansa, flytta och skriva på skärmen och allteftersom hon ouppsplittrar drar hon en lysande gul färg över de använda blocken. Så blir hon klar. Maskinen spelar en trudelutt för mig. Nu har jag 29 procent av hårddisken fri.

Men de är oskärade de fria blocken och jag är en misstänksam person. Ingenting raderas ju på riktigt i DOS. Det är bara som folk tror. Endast första tecknet kommer bort. Man kan gå in och se det bortraderade om man vet hur man gör. Hämta upp det. Och även om det mesta kommit att skrivas över finns alltid några

bitar här eller där som kan tas rätt på; aborterade tankefragment. Alltså skall jag utplåna alla raderade dokument. Ber därför maskinen skriva över dem med 0 1 0 1 0 1 tre gånger. Inte ens CIA kan sedan lista ut vad där funnits.

Nu är maskinen oroad. Hon varnar mig. Vet jag vad jag gör? Jo, det vet jag. Men det räcker inte att bara trycka på tangenten. Då svarar hon: Nej! Jag måste skriva ut att jag vet vad jag gör. Y alltså, Yes ty hon talar engelska med mig. Nu utplånas allt raderat. Maskinen berättar dock hela tiden vad hon gör och hur jag kan avbryta skeendet. Men jag går ut ur rummet och äter lunch i köket under det hon arbetar.

När jag nu kommit tillbaka säger maskinen att hon gjort som jag begärt. Milt surrande säger hon att jag nu har jungfruliga 12 mb att arbeta på.

Här sitter jag nu och skall börja de nya arbetena. Motvilligt inser jag att jag fyller 64. Tiden räcker inte! Inte för allt det planerade. Jag svär över tillvaron och ödet och den eländigt korta livstid vi har att arbeta på. Och jag funderar på hur det vore om jag kunde defragga livet mitt. Tänk på alla onödiga håltimmar i tillvaron! Det långa öde väntandet på flygplatser och stationer. Spilltider. Tag bort! En del död skoltid finns i början på fyrtiotalet. Lukt av sura kläder. Sitta oseende med öppna ögon och inte ens gitta dagdrömma. Sök! Skriv: delete. Svara Yes när hon frågar om det är överlagt. Senare lämnade jag skolan för att fa tid att sitta på bibliotek och läsa. Jag har där i ungdomen alltså mindre spilltid än de flesta. Men jag är rädd om de viktiga dokumenten från den tiden. Diskussionerna.

Vänskapen med för den delen. Och kärlekar. Man måste vara försiktig så man inte skär i kvicken sin.

Jag öppnar dock åren och livet och kör igenom dem. Anställningar och fast arbete har jag ju undvikit. Jag har därför inte kopplats av, slagit ihjäl tid på de spillda veckor de svage kalla semester, säger jag åt henne. Men hon tycker inte det är lustigt. Visar mig dock oredig tid att radera. Jag sitter vid skärmen och tar bibliotek efter bibliotek. Sätter dit markören och trycker till och upp kommer livsdokument efter livsdokument. Radera? Behåll?

Det är djupt lustfyllt.

Nu förtätar jag. För att inget störande tankeslams skall komma upp ur onödorna till medvetandet skriver jag över det fria med 1 0 1 0 1 0 1 och så ligger nu framför mig 29 procent jungfrulig och möjlig arbetstid. Vad är nu det? Det blir nog lika mycket spilltid framöver som det redan varit. Får förtäta då och då bara. Vid 1 började jag skriva för livet. 4 normalarbetsår har alltså gått. Om de utgör 61 procent av den utmätta tiden bör jag ha — låt mig se — 22 år och 4 månader kvar ungefar. Smäller av någon gång på sommaren år 2013. Jag skrattar lyckligt. Oceaner av tid!

Men det finns ju sådant jag ville ha ogjort. Jag kan söka hela livsdisketten efter blamagerna. Hur var det när jag inte fick stånd med flickan jag träffat på Skansens dansbana och hon sedan skrattande talade om det för Leo som senare blev chef på Luftfartsverket och som roade sig med att berätta om det ännu en generation efteråt? En blamage att radera, utplåna och förtäta ur existensen! Det finns ju annat sådant. Togs det bort

kunde jag vinna ny arbetstid. Men jag hann inte mer än ge kommandot förrän maskinen frågade mig: Är detta ditt allvar?

Då förstod jag att jag inte kunde ta bort blamagerna (inte ens den flickan för fyrtiofem år sedan) utan att förändra personen. Fick nöja mig med de nya och rengjorda åren fram till 2013. I den framtiden finns arbetsutrymme för åtminstone en berättelse i en, två eller tre delar som gör fyrtiotal och femtiotal begripliga.

Ge såväl lukten av Europa som det stora skeendet och dess begriplighet. Jag har inte sett att någon annan gjort det. Inte vår tid och dess ålder i vart fall.

Fast... så enkelt är det inte. Det finns ju gömda och skyddade dokument också. Sådana man själv gömt och som inte syns när någon annan tar upp biblioteken. Men även sådana som ligger längst in i det operativa. Jag vet hur man gör för att pilla upp dem. Både ur maskinen och i det egna livet. Barndomen har jag kunnat öppna och begagna men hur är det därefter? Att tvätta lögnen ur den stora väven kan jag nog. Men hur handskas med det egna.

Ta de två, tre gånger när jag då råsupit månader igenom. 1947 till exempel. Eller vintern 1961-62. Mer än en halvliter om dagen dygn efter dygn efter vecka efter vecka i månader till dess jag rensat hela systemet. Lämpligt kanske det inte var. Andra blev fast och sjönk undan. Men riktigt och nödvändigt och nog vet jag varför och hur. BIOS kan man säga. Jag kan ta upp det på skärmen och se det. Fast aktar mig att ändra något i onödan. System kan krascha. Men jag har ju när det behövts ändrat sådant både i maskinen och livet. Den

fördelen har man av analys som av yoga; man råder över sitt eget liv. Man har medvetande och insikt. Fast nog kan jag komma att supa till igen. Jag går ju inte in och ändrar i livsprogrammet mitt av klåfingrighet.

Men nu denna eftermiddag när gårdagschampagnen fortfarande lever som ett svagt och skönt bakrus i kroppen och samvetet är skinande blankt då boken är klar kan jag dock inte hålla mig längre; nu öppnar jag det hela och kör även äktenskapen på skärmen. Privatare kan jag inte bli. Maskinen tycker inte om det. När jag gör henne helt genomskinlig säger hon som M. för trettiosju år sedan: Måste du veta allt? Varför måste du förstå allting. Fast hon har inga stora svarta ögon mot mig då. Hon har inga ögon alls för hon är bara en maskin.

Också det kan tas fram och användas för att skriva tidens ålder då för trettio—fyrtio år sedan. Måste tas upp. Inte för att det privata är det intressanta eller för att jag är en som uttrycker, går omkring med själen i hand, utan för att det privata behövs för att ge skjuts. Men jag vet att om jag tar upp det och använder det så försvinner det när jag skrivit färdigt och stänger av. Ut i intet som tidigare barndomen. Får därför tänka noga efter innan.

Nu har jag i vart fall en defraggad och ren hårddisk med 12 mb att utnyttja.

Det är en stor lycka.

Och det skulle vara fan så förargligt om jag smällde av och släcktes innan allt det som ligger och väntar på utskrift kom på papper.

<h1EN ANSTÄNDIG MAN KOMMER FRAM UR VÅRT FEMTIOTAL

Brevkortet föll ut ur den trasiga pocketboken. Femtiotalet öppnade sig där jag stod på biblioteksstegen just som jag insett att jag åter höll på med sysselsättningsarbete eftersom jag än en gång kört fast i arbetet med den arme Peytel och flytt till att sortera biblioteket. Busy-work alltså! som det kallas i Staterna. Sådant man gör för att inför överjaget sitt ge sig sken av arbete.

Jag höll på att flytta om och packa den engelskspråkiga skönlitteraturen för att få en hyllmeter fri och göra plats för den mexikanska encyklopedien. Nu hade jag hunnit förbi Hemingway.

Some die slow, hette boken jag höll i handen. Stämpeln visade att jag köpt den för trettiofyra år sedan i Malaga för 20 pesetas. Titeln mindes jag. Fast själva berättelsen hade jag inget minne av. Inte heller sade mig författarnamnet William Herbert något. Men puffen på baksidan den kunde jag fortfarande nästan utantill ty den hade Svenolle brukat deklamera om kvällarna då på senvintern 1957 när det elektriska ljuset stängts av.

Huset vi hyrde låg uppe på sluttningen ovanför det Nerja som då var ett fiskeläge. Gun och Svenolle målade. Jag höll på med en roman — Badrumskranen —

som jag tyckte artade sig. Det var på Expressens trasmaskerad vi kommit överens om resan. Den hade Gun och jag arbetat med för att få in pengar. Svenolle hade sålt en upplaga till Bokkonsum och Ebba hade just fått Ester Lindahl-stipendiet — 6 000 tror jag det var på då — men Gun och jag hade till slut bara haft 600 tillsammans när vi lämnade Stockholm. Fast det hade vi inte låtsats om. Jag skrev därför artiklar som jag skickade upp och sökte kränga i Stockholm. Ibland kom ett honorar.

Om kvällarna trummade vinterregnet mot taket. Vi satt då efter maten alla fyra — alla tre efter det att Ebba flyttat ner till byn — kring den susande fotogenlampan, resonerade om konst och litteratur och politik; berättade historier mer eller mindre sanna och berusade oss på det tunga, söta vinet. Svenolle vägde på stolen och deklamerade:

Chicago is a tough town. People die harder there. And Private Eye Jim Rehm was the kind that takes a lot of killing — they butchered his client in front of his door — they beat the hell out of his girl — the cops framed him with a murder rap — but it took more than that to get rid of Jim Rehm.

Det lät någonting. Som om det varit en fransman som skrivit hårdkokt låtsasamerikanska. Sådant vi läst i Paris. Inte Boris Vian kanske men väl Léo Malet. Sådant som André översatte — om det nu var översättningar — åt Série Noire. Det var ju i Paris det hårdkokta blivit litteratur som det var från Paris Hot Jazz blivit musik åt

oss under kriget. I Staterna blev sådant konst blott på studs, on the rebound, som det hette.

Chicago is a tough town. People die harder there... Det var för de ordens skull jag behållit den pocketboken. Det mesta av det slaget från den tiden blev visserligen kvar i köket där A. tog livet av sig sex år senare. Där fanns hyllan med hårdkokta deckare. Jag ville inte gå tillbaka dit. Jag tog inte någonting från den lägenheten på Skånegatan 20 nb. Ingenting. Fast en hel del av det som då gick förlorat hade jag skaffat in igen. Ballinger, Bouchet och Burnett stod ju nu där på hyllan till vänster om mig. Men Herbert tillhörde inte de omistliga.

Jag klev ner från stegen och plockade upp kortet från golvet. Det hade lagts in som bokmärke. Jag hade tydligen inte läst ut boken om den hårda döden i Chicago. Det var en refus.

EXPRESSEN:

Broder,

det goda ruset är nog bra, men din artikel är väl ändå inte riktigt i vår stil. Särskilt som vi nu kör en stor artikelserie om det dåliga ruset. Och du har väl andra iakttagelser från den spanska verandan. Må du och boken trivas och låt oss höra mer. Varför inte en liten betraktelse över svenska konstnärer och författare i spansk exil? där lär ju finnas sådana drösar.

Bästa hälsningar

/Anders Ehnmark/

p.s. Hemming är i Tyskland f.n.

Jag hade skrivit till det goda rusets försvar. Sådant kunde inte tryckas i Sverige. Det hade farbror Herbert sagt för länge sedan när jag var barn och han ännu inte blivit vare sig familjens rasande privatfiende eller den mer allmänt rasande atombombsivraren och atlantpaktsvännen chefredaktör Herbert Tingsten på Dagens Nyheter.

– Säg att du dricker brännvin för den goda finkelsmakens skull. Det är tillåtet. Men säg aldrig att du dricker för

att bli full. Då kommer nykterhetsnämnden!

Otryckbart som artikel alltså. Så småningom hamnade texten som ett konstigt läsarbrev i SE (fast ordentligt honorerat). Där utlöste det vildsinta protester. Nå sedan dess har jag druckit till maten var dag jag inte bott i förbudsländer utan vare sig skador på levern eller på arbetsförmågan och har därtill även samman med just Anders Ehnmark — på det sätt jag beskrev i Nerja för snart trettiofem år sedan — druckit mig rusig under ordentliga diskussioner hundra gånger och mer. Senast i går. Det är nyttigt för själen. Ett inre bastubad.

Men det är en märklig man denne jag drack med i går. Han har funnits bland umgänget i många decennier. Men finns han? När man passerar de sextio förändras omvärlden. Man ser sig om och förundras. Vad är det man ser?

Just nu är en minnesbild mycket tydlig. Det är mer än fyrtiofem år sedan. Jag har återvänt från Jugoslavien, bor i ryggsäck i Stockholm och kommer till Uppsala för att träffa Sten Ljung och Dagny Levin. Då möter jag Anders Ehnmark. Minnet är skarpt som ett domstols vittnesmål. Han står i deras vindsrum bredvid

läderfåtöljen med fönsterkupan bakom sig. Det är eftermiddag. Sten häller upp mer gin. Han har just talat om Bilderlexikon (det första bandet, det om sexualitetens kulturhistoria) det var på tal om vad Sprengel skrivit om Landquist. Han ler sitt sneda leende mot mig.

Tydligt skarpt som ett polisprotokoll alltså. Och vart ord hörbart. Men ju mer jag nu ser närmare på bilden och lyssnar på vad Sten säger ju mer undrar jag. Inte är det Anders som står där! Det ser mer ut som Folke Isaksson. När jag nu tittar på bilden en gång till är jag helt övertygad om att det är Folke Isaksson. Skarpt som i ett domstolsvittnesmål. Jag ser helt tydligt ginglaset i hans hand. Det är kväll redan. Men Sten står kvar med flaskan i hand och någonstans i bakgrunden finns Dagny. Jag hör henne.

Då byter bilden. Rummet är otydligare men fortfarande finns där Sten och Dagny och det är i november 1953 och jag har just kommit från Östeuropa. Åter bor jag i ryggsäck i Stockholm, fast nu är jag omgift. Åter är jag i Uppsala.

Men nu har osäkerheten blivit påtaglig.

Kanske var det inte ens 1953 jag mötte Anders Ehnmark. Kanske var det 1954. Men det var i Uppsala och det var då vid den tiden och i den kretsen. Fast det är något märkligt med bilden. Den är inte oskarp; snarare mångdubbelexponerad. Jag ser honom gång på gång därborta för snart fyrtiofem år sedan men får inte in sammanhanget ordentligt. Som om han kommit in då och då framför kameran i ett mörkt rum och blivit belyst under det att bländaren stått öppen.

Nå, vi har alltså känt varandra fyra decennier eller så

och nu den 2 juni 1991 blir han sextio. Visst är vi vänner. Det är känt. Och om det finns historier i varv på varv att berätta. Sådana som kan byggas ut till minnesteckning.

Någon dag innan Gun och jag kör mot Afghanistan vintern 1953-58 är vi ute hos Git och Anders bort mot Dalarö. Först gör Anders och jag upp om artiklar jag skall skriva för Expressen. (Men det blev dock inte så många jag skickade till Expressen från de åren; varför vet jag egentligen inte, pengar behövde vi ju och jag tror inte jag refuserades.) Under natten diskuterar vi sedan livet bortom konjaken; kärleken, världen och bilar. Tillslut lyckas Gun och jag få in vår 2 CV i hans garage. Fast där redan stod hans Saab.

Nästa gång vi träffas har vi varit i Asien tre år. Vi har nu just flugit upp till Stockholm från Turkmenistan (på tillfälligt besök i hemlandet, som Slas brukade säga). När vi kom till Moskva från Asjkabad över Tasjkent hade vi köpt några kilo kaviar. Det kunde man på den tiden. Vi sitter nu i lyan på Vulcanusgatan med Git och Anders. Där är också Eva och Rune Hassner. Vi äter blini med kaviar, dricker vodka och diskuterar det asiatiska skeendet. Ytterligare några år senare är det i Rom vi träffas.

Och så fortgår det. Under tiden är vi med om att bråka på Journalistförbundets stämma och från talarstolen — först Anders och sedan jag — kräva att det skulle antecknas till protokollet att presidiet på vår begäran inför

stämman bekräftat att valet av (den impopuläre politruken) Östen Johansson till vice ordförande inte var ett försök att bakvägen göra honom till

ordförande (fast det står inte i protokollet ty när det planerade myglet sedan genomfördes raderades våra ord från bandet för att inte störa den demokratiska processen — men Östen själv glömmer oss aldrig), dra igång Folket i Bild/Kulturfront, uppträda med och mot varandra i olika offentliga sammanhang.

Så kunde jag hålla på. Anda in i nutid när vi sedan länge är grannar. Bor några hundra meter in på var sin sida om länsgränsen.

Dock:

När jag nu skriver detta löses alla de konturskarpa minnena från Uppsala upp. Plötsligt vet jag hur det var. Minnet från drickandet i villan hans mot Dalarö är rätt minne. Allt övrigt är pseudominnen. Inte täckminnen ens; blott dekorer. Som om jag gjort en figur av honom. Satt in honom i någon roman. Ty det märkliga med Anders är att han kan passas in än här och än där.

I verkligheten — om jag nu minns den rätt denna gång — hade jag lärt känna honom på Expressen hösten 1956. Då kom jag till Sverige från Frankrike. Han hade kommit hem från Staterna. (Amerika sade vi inte om Förenta staterna liksom vi inte sade Ryssland om Sovjetunionen. I ena fallet för att också Mexiko, Kanada, Kuba och andra var Amerika och i andra fallet för att varken turkmener, ester, ukrainare eller andra var ryssar.) Innan han reste till Staterna var han i Uppsala. Då var jag i Östeuropa. När jag passerade Uppsala i början på femtiotalet för att träffa Folke Isaksson, Dagny Levin och Sten Ljung mötte jag honom inte.

När jag debuterade hade signaturen A.E. — som Sven Stolpe och Harry Hjörne — gjort ned boken. A.E.

påpekade i Upsala Nya Tidning att det rörde sig om: "Skrammel med gamla rostiga politiska affektord". Och

— som bruket var bland anständiga kritiker på femtiotalet (och som bruket bland dem åter håller på att bli) varnade han de ansvariga: "Släpper förlagens lektorer verkligen igenom sådana här böcker?" Men det låtsades jag inte om när vi träffades. Vad skulle jag vunnit på det? Överhuvudtaget brukar jag inte angripa.

Anders Ehnmark var på femtiotalet ingen hätsk motståndare. Någon provinsiell upplaga av den persevererande Sidney Hook, en sorts förlaga till nittiotalets Kay Glans var han inte. Visst fanns han med på Kulturens frihets stora författaruppbåd på Malmen. Men vilka var inte med? Jag och Folke. Och var har inte Anders varit med? Den Anders Ehnmark jag mötte då på Expressen visade sig vara en som på ett svalt sätt delade många av mina uppfattningar.

Och i vilken annan stockholmsk tidning skulle jag kunnat skriva då i mitten på femtiotalet? I den LO-ägda Aftontidningen — Nordens största arbetartidning — hade A. Gunnar Bergman stött mig. Men han var borta och tidningen hade lagts ned. Aftonbladet ansåg jag fortfarande alltför brunt. Dagens Nyheter — Tingsten! — var otänkbart. Dagens Nyheter har ännu inte övervunnit sitt Myrdalskomplex trots att både hus och redaktörer skiftats. Det är nästan ockult. Svenska Dagbladet var Högern. Svenska Morgonbladet hade anmält mitt lilla radiostycke om ung kärlek som sedlighetssårande. På Ny Dag hade jag visserligen varit volontär 1946 men — Hjorvard till trots — rådde nu Zennström över kultursynen. Där fanns inget att hämta om jag inte

ville bli ortodox. Och Arbetaren var inte att tänka på då jag varit volontär på Ny Dag tio år tidigare.

Återstod Expressen. Den var den friaste i Stockholm. Hemming Sten hade blivit kulturredaktör året innan. Han var två år äldre. Socialdemokratisk studentpolitiker som — det visste jag — hade något med säkerhetstjänsten att göra. En V-Mann, som tyskarna säger. Men inte av falhet utan för idealens skull som så många andra jag känt. Funktionen var väl känd bland oss på vänstersidan och vi hade lärt vara försiktiga.

Det bör man. Jag minns när Enbomsaffären kom upp. Honom kände jag inte. Kanske var han spion. Kanske inte. Alla stormakter fiskade. Bertil av amerikanarna; han hade nog fastnat. Hasse som bjudits ut på krog av den sovjetiske marinattachén men inte gått på betet.

– Man måste hålla sig ren om näsan, sade han sedan.

Så visst kunde Enbom vara spion. Men jag trodde inte på polisens historia ty jag kände tre av huvudfigurerna. Under kriget hade jag känt den som kallades Enboms fästmö. Hon blev med barn i min säng en kväll. Fast inte med mig utan med min kompis Åke. Vi hade mest diskuterat Baltikum. Hon hade så många baltiska kontakter. Där stämde det inte. Inte heller stämde Artur Karlsson. Honom brukade jag köpa böcker av. Minst av allt stämde Lodin. Honom kände jag från Göteborg när han varit namninsamlare för freden och slog nationellt rekord i namnunderskrifter. Men det var myt. Som sedan räddarn i Karusellen. Jag och Gunnar Heyman tvangs då resa till Stockholm för att varna för honom. Lodin var oförmögen att skilja på verkligt

och overkligt. På dikt och sanning. Sven hade blivit rädd. Men Urban trodde inte på oss. Han såg till det stora rekordet. Ville tro. Tyvärr.

Det var med Enbomshistorien som med andra liknande i öst och väst menade jag. Staten behövde en spionaffär. Den svenska regeringen behövde dölja det samarbete med CIA som vi på vår kant börjat skriva om. Folk måste skrämmas lite lagom och läras hålla käft. Och Dagens Nyheter drev historien av eget politiskt intresse mot bättre vetande. Nåja, i sådana situationer finns varken fri press, rättssäkerhet eller rättssamhälle; det är bara att inse det. Det hade jag också gjort ända från 1942 då jag både läst in mig om vad som hänt med socialister och fredsvänner i Förenta staterna 1917—1918 och första gången fått insyn i den svenska statens skummare affärer.

Nu var det hösten 1956 när jag kommit hem till Sverige och den hygglige Hemming Sten funderade på om jag var sådan att han kunde släppa igenom mina ord till trycket.

Han vände sig om och såg mig i ögonen där vi gick på Drottninggatan och frågade:

– Ar du kommunist?

Aj du! tänkte jag: Are you or have you ever been...

Då gällde det.

Fel svar skulle stänga mina publiceringsmöjligheter ytterligare en tid. Rätt svar skulle öppna spalterna.

Men vilket var rätt svar?

Ett sätt att öppna spalterna vore att göra politisk avbön mot bättre vetande; byta verklighetssyn. Det hade jag redan då sett många exempel på. Men det är

lika skadligt för karaktär och skrivande som att byta upp sig till mer lönsam religion. Även om många gör såväl det ena som det andra.

Att däremot stå upp och vittna... Här står jag och kan inget annat! Det stänger spalterna. Blir inte ens heroiskt då det sker i det tysta. Det gör därtill Hemming Sten ledsen. Han vill ju finna en utväg.

Att ljuga är dumt. Lögn hänger ut.

Tala mörkt alltså! Svara sant men så att det som sägs visserligen formellt är sant men vänt så att frågaren tror sig fått ett annat svar.

Jag lurade inte Hemming Sten. Han ville att jag skulle skriva i Expressen; han behövde blott en förevändning inför sin andra lojalitet.

Så måste den förnuftige handla i sådana tider. Fast långt senare när Agneta Pleijel hunnit slå en dubbel saltomortal ur kommunism och revolution med mellanstamp i psykoanalys och inför engelsk publik kunnat meddela att hon icke är och aldrig varit röd och satt som ordförande för svenska PEN kunde hon publikt ställa frågan om en sådan som Jan Myrdal den där hävdade att författaren bör kunna vara fridsam som en duva och listig som en orm för att få ut sina ord inte för sin falskhets skull borde uteslutas ur PEN. Fast hon har skrivit en roman som är nästan helt bra.

Nu hade jag alltså fått en viss publiceringsmöjlighet igen. Anders Ehnmark som skulle gå obefläckad men

anständig genom årtiondena och aldrig ställas inför dessa frågor redigerade mina ord och i Expressen sökte jag inte bara skriva till det goda rusets försvar utan propagerade med hans hjälp för C. Wright Mills. Hans

ord kunde befria; utöva en förnuftets söta lockelse på de i det svenska femtiotalet fastfrusna. Att ge ut honom skulle därtill ge Förenta staterna en annan intellektuell profil i Sverige.

Men min gamle klasskamrat Hans Zetterberg som femton år tidigare sökt värva mig till ungbaptisterna var då i den akademiska karriären i Förenta staterna och hade inflytande på förlagen. C. Wright Mills var förlegad. Zetterberg behandlade på bästa akademiska sätt den gamle som en död hund ty han ville efterträda honom och få slut på dennes vänstervridning av studenter. Trettio år senare skulle Zetterberg bli chefredaktör för Svenska Dagbladet, ge tidningen skärpt högerprofil och styra den mot ekonomisk ruin. Dock, Expressen skrev om C. Wright Mills.

Det svenska femtiotalet var ett årtionde då det gällde att hålla tungan rätt i mun. Ett årtionde av krig och konst, lögn och romantik. Men inte ett unikt årtionde. Det var ett årtionde som sådana årtionden brukar vara; som tjugotalet och nittiotalet och som det tidigare tjugotalet och det tidigare femtiotalet varit och som detta nittiotal blir om ideologer som Anders Åslund och Ahlmark får som de vill. Och det får de nog. Men med lite slughet går det att arbeta också i sådana årtionden.

Allt detta funderar jag på när jag klivit ner från biblioteksstegen och står med brevkortet från Expressen i handen. Ty jag har nu känt Anders Ehnmark i trettiofem år under det att världshistorien vänt och vänt på nytt och de härskande ideologierna skiftat runt oss. Vi har träffats i Stockholm och Rom, i Mariefred och

Luleå. Ibland har vi samarbetat. Som när Folket i Bild/Kulturfront startades. Ibland har han mot mig skrivit artiklar där han visat att han inte förstår varför det är nödvändigt att ställa frågor om — för att ta ett exempel ur högen — vad Radek verkligen diskuterade med tyska generaler och vad Bucharin verkligen sade om individuell terror just när alla publicister såväl i Moskva som New York och Paris blivit överens om att processerna enbart var paranoida skådeprocesser.

Men till skillnad från så många andra som inte klarat att komma fram genom de tristare årtiondena och de underligare sammanhangen utan att förlora trovärdighet har han förmått bevara sin anständighet också i femtiotalet.

Märkligt! I Norrskensflamman eller Expressen; som vpk:s officielle partirepresentant i utredningar och som betrodd hemvärnsman vandrar han ständigt vänligt leende fram genom tiden som vore han doppad i teflon.

Även när den i Washington från marxismen-leninismen grundligt omvände Göran Rosenberg övertar hans mångåriga uppslag om Moderna Tider och med Kinneviks pengar förverkligar den till en krigiskt rosenbergsk amerikafixering sitter Ehnmark lika vänligt oberörd med vid bordet fast han nu sitter just med Kay Glans vid det bord där den tidstypiskt officiella ståndpunkten om vänsterns brända ord formuleras.

Och det är inte utan att jag vill misstänka att tillslut kommer den alltför amerikaniserade Rosenberg bort i kapitalets sänghalm, trillar upp i storaffärerna och kvar blir den redan från mitten av åttiotalet ehnmarkskt planerade tidskriften som skulle vara europeisk på svenska

men i sartresk anda. Ty Anders Ehnmark har årtiondena igenom vandrat märkligt torrskodd fram över skeendets flod.

Han är den ständigt anständige ur vårt femtiotal.

Men kan någon människa gå så torrskodd och oberörd över livets flod? Aldrig en fläck på kostymen; aldrig en rispa i teflonet.

BORTOM ANSTÄNDIGHETEN

Nu är det augusti 1992 och jag läser vad jag skrivit om Anders Ehnmark. Det är rätt och ändå inte rätt. Jag bör nog skala löken lite! Får se om jag kommer fram till en kärna.

Att undersöka förhållandet till Anders Ehnmark ger ett böjningsmönster:

Vi träffades senast för någon vecka sedan. Det var Annika Hagström som ringde och bad oss komma över. Oftast är det hon numera. Snart skall vi äta surströmming tillsammans. Det brukar vi. Gun har övertygat ICA-hallen att bryta mot leveransbestämmelserna och ta in surströmmingen Oscar åt oss. Den får annars inte säljas här söderöver. Produktionen är alltför liten. Vi är måna om att bjuda och bjuda igen. Det är svenskt och riktigt sätt. Inte snylta. Är det så att det passar sig bättre för dem att vi kommer över är Gun noga med att vi tar förning med oss. Rätt skall vara rätt.

Vi är grannar. Vi har känt varandra länge. Anders har jag känt sedan tidigt femtiotal och Annika sedan tidigt sjuttiotal. Den som vill bilda sig en uppfattning om våra relationer genom text, bild och ljudarkiv kan få den uppfattningen att Annika stått oss, då särskilt mig, rätt nära under det att Anders och jag periodvis

samarbetat om sådant som grundandet av Folket i Bild/Kulturfront men sedan legat i decennielånga konflikter. De organisationer och tidskrifter där han annars har varit aktiv medlem eller till och med ansvarig ledare har varit sådana som antingen varit mig främmande eller sådana jag sett som antagonistiska: Ny Dag och vpk; Ligan och Moderna Tider.

Jag menar att detta är en riktig beskrivning. När vi alla är döda är det den beskrivningen som är sann. Läggen ljuger inte. Där börjar vi. Det finns inga brev och inga bandade samtal (annat än dem SÄPO eller IB eller deras utländska motsvarigheter eventuellt lagrat) som när vi är döda kan ge en annan bild.

Annika har gjort två — eventuellt tre — TV-program om mig. En presentation av mig och farfars Gesta och farsfars grav inför Barndom och ett ordentligt reportage om en stor bypassoperation med mig som åskådningsexempel. Därtill kanske en intervju med mig i ett program om partiernas kulturpolitik inför ett val. Där är jag mer osäker. Programmet om min operation har jag sett. De andra inte.

Programmet om hur en hjärtoperation går till var egentligen inte ett program om mig. Det var ett folkbildande program med dubbel avsikt. Dels skulle Annika visa blivande patienter hur operationen utfördes och patienten återställdes. (Hade jag avlidit på operationsbordet som min sänggranne på Karolinska eller drabbats av svår depression efter operationen som en skolkamrat eller fått bestående komplikationer som en granne — då hade programmet nog inte sänts.) Dels behövdes en instruktionsfilm för sjukvårdspersonal

bättre och mer aktuell än de gamla från Houston.

Anders har i flera artiklar gått till rätt hårda och lite slirigt osakliga angrepp mot vad jag skrivit. Han var en av de mest framträdande i den kampanj som fördes framförallt i Expressen mot Folket i Bild/Kulturfronts demokratisyn. Exemplen var Torsten Jurells, P.O. Ultvedts och Leif Zetterlings bilder samt mina texter. Jag tror det är riktigt att hävda att den kampanjen skadade oss en hel del. I vart fall ekar den fortfarande.

Också när det gäller Nordahl Grieg och synen på vad som bestämde rättegångarna i Moskva på trettiotalet deltog han i angreppen på vad jag skrivit. (Jag tror att han nämnt mig också i samband med tryckfrihetsdiskussionen kring Robert Faurisson och Ahmed Rami.) Jag har hela tiden ansett att han i dessa artiklar lagt sig publikt tillrätta en bra bit under sin verkliga insikt om frågornas mångtydighet. Han har lagt sig närmare Expressens politiska mittlinje.

Detta är objektiv verklighet. Till den hör varken våra olika motiv eller våra eventuella personliga relationer.

Men för mig här och nu när jag vill reda ut åren är det viktigt att komma ihåg att under hela denna tid har vi umgåtts. Vi har inte varit närmaste vänner. Till de närmaste torde P.O. Enquist och Lone Bastholm hört under senare år. Men vi har träffats för att äta, dricka och prata ett tiotal gånger om året och talats vid i telefon i det närmaste var vecka. Samtalen har varit betydligt mer intressanta än den offentliga polemiken. Betydligt mer nyansrika.

Sonen Jakob Ehnmark sade en gång när Anders och jag tillsammans pulsade i snön hem till dem över

åkrarna från Antikvitetsladan i Qvartinge:

– Där går de två kompisarna.

Men då var han rätt ung. Så är det ju inte. Fast grälat har vi inte gjort. Någon gång har Anders blivit upprörd på mig, fräst till och gått upp och lagt sig för att slippa vara med. Men då hade vi druckit så mycket att vi höll på att bli personliga och jag vill undkomma varje sådan situation. Han uppfattade detta som kyla och ointresse.

Han har också brukat reagera med irritation när jag sagt sådant som:

– Jag så djävla trött, jag arbetar och sliter.

– Vem arbetar inte? har han då svarat.

Han har kanske tyckt att jag gjorde mig till. Skröt. Fast det menade jag inte. Jag bara var trött. Ibland är jag ju så trött att jag somnar med huvudet i armarna bredvid maskinen. Som när jag slet med identifikationer och noter till 5 år av frihet.

Han har också brukat reta sig på en amerikanism jag inte kunnat arbeta bort. Jag inleder ofta en mening med:

– Du vet... (You know.)

– Jag vet inte alls! svarar han.

Också då anser han nog att jag låtsas överlägsenhet. När jag kommer ihåg det försöker jag ersätta uttrycket med någon svenskare variant. Det räcker faktiskt med att säga:

– Vet du...

Detta med vissa amerikanismer har dock varit en svårighet för mig ända sedan 1940. Om de rymmer en överlägsenhetsmarkering är den i varje fall inte

medvetet avsiktlig.

Ty han reagerar tydligt personligt på sådana signaler som normalt knappast når över medvetandetröskeln. Det är också på den nivån han svarar med stickord och stötar det tar mig en stund att grunna ut.

– Det stod i Magazine littéraire... sade jag mitt i ett resonemang.

– Men är det femininum, avbröt han.

Detta upprepades då och då. Först när det hållit på något år kom jag fram till att det måste vara en dold pik mot mitt franska uttal och/eller min ogrammatiska franska. Det är ett språk jag utnyttjar. I skolan hann jag bara läsa franska några veckor hösten 1944. Språket har jag sedan lärt i läsning och av kamrater. Och i FMJD/DUV där arbetsspråket på femtiotalet var franska. Jag läser och pratar på men skriver det icke. Inte tio personer var generation skriver en korrekt franska! Där skulle jag inte ta åt mig.

Men i annat kan han sända signaler som stör. Låta förstå att vi egentligen är ovälkomna och blott bjudits för Annikas skull. Då känner man sig dum.

På ett märkligt sätt tvingas man röra sig på den subliminala perceptionens nivå i umgänget. Till det spelet hör att man låtsas om intet.

Mot öppen kritik är Anders samtidigt mycket känslig. Långsint därtill. Erik Wijk och Crister Enander som skrev rått om honom i Egget (jag sade åt dem då att jag tyckte de gjort fel; därtill tagit i så att kritiken upphävt sig själv) förlåter han inte. Dem talar han om med hätskhet. Misstänker att han skulle stoppa dem om han kunde. De rispade teflonet!

Anders och jag har under åren diskuterat mycket. Ofta har vi varit överens, ofta har han haft goda formuleringar och kunnat ge en sidobelysning. Men det har funnits frågor vi inte kunnat diskutera. Jag menar inte de känsligt

personliga; sådana har ingen av oss öppet tagit upp i samtal. Hade vi det hade vi sedan aldrig umgåtts. Jag menar de stora och principiella.

Israel har vi aldrig kunnat diskutera. Jag vill inte hävda att han är sionist. Men han är blockerad. Han är ungefär som vissa av mina amerikanska vänner som olyckligt finns kvar ungefar där I.F. Stone och Masses & Mainstream befann sig 1949. Men kanske kan han diskutera med andra. I så fall är det min inställning som är hindret; han vill inte komma i gräl. Jag kan ju sägas stå kvar i vad vi på vänsterkanten under kriget sade om Palestinas folk och nödvändigheten av en konfessionslös palestinsk statsbildning. I princip står jag kvar vid den uppfattning jag gav uttryck åt när Clarté i Göteborg diskuterade Palestina våren 1948. Fast hela tiden har jag naturligtvis korrigerat kartan allteftersom verkligheten förändrats. Men för honom är det som om det judiska vore något särskilt.

Därav följer också att han inte tydligt och rakt kunnat säga att Sven Lindqvist naturligtvis hade helt rätt när också han våren 1992 skrev om folkmordet på judar som ett typiskt folkmord i vår epok.

Detta förklarar varför vi inte kunnat resonera kring de verkligt stora och principiella yttrande- och tryckfrihetsfrågorna kring Robert Faurisson och Ahmed Rami. Där blir det för honom som för Arne Ruth och Leif Zern en total intellektuell blockering. Den hållningen är

farlig. Jag kan inte påminna mig att någon av dem reagerade när Robert Faurisson blev fysiskt misshandlad och ett lagligt offentligt möte sprängdes med våld i Stockholm i våras. I vissa fall vet jag att en sådan principlöshet beror på feghet. Man vill inte sticka ut hakan. Man vill inte beskyllas för att vara antisemit (som om man hävdar Robert Faurissons yttrandefrihet) eller i ett tidigare decennium landsförrädare (när man påpekar att regeringen ljuger). Men jag tror inte det är feghet i hans fall. Det är heller inte en hans emotionella reaktion sprungen ur egna erfarenheter av nazistisk antisemitism — som hos Joachim Israel när han för tio år sedan på färjan mellan Rødby och Puttgarden reagerade så privat och irrationellt häftigt mot vad jag skrivit om Robert Faurissons yttranderätt. Snarast verkar det i Anders Ehnmarks fall vara en liberal blockering från femtiotalets Uppsala om allt som rör Israel.

Fast det liberala sitter nog djupare. Överhuvudtaget var jag — som många andra, speciellt då jurister — kritisk mot hans arbete när han satt som vpk:s partirepresentant i yttrandefrihetskommittén. Han flummade till, tänkte inte tillräckligt principiellt. Den lite otydliga liberalismen spelar nog också en roll när han inte vill se det principiella i Faurisson-affären.

Visst är hans person mig känslomässigt svårbegriplig. De olika politiska, sociala, intellektuella faserna i hans liv följer en efter en efter varandra som olikfärgade kulor i ett ideologiskt halsband. Också hans yttre person blir till en serie personager. Mannen i shantungkostym och sportbil följs av mannen i storkängor som springer ut i skogen och gör upp eld under kaffehurran.

Den kommunistiske norrbottensrevolutionären efterträds av den sege hemvärnsmannen med sin AK 4 tillgänglig. Dock reglementsenligt förvarad. Men vilken tråd som binder detta samman kan jag inte se. Där finns blott ett leende.

Hans första hustru, Git, talade om detta en gång för tjugo år sedan:

– När jag träffade Anders var han sådär att han rätt som det var ville springa till skogs och göra upp små lägereldar i vildmark. Det tog mig flera år att ta det ur honom. Men nu ser jag att han är där igen.

Åter är han nu helt riktigt klädd. Sitter också i Moderna Tiders redaktionsråd. Har gått ett varv runt. Nu klär han sig ton i ton. Han bär dock inte shantungkostym denna gång. Sådant är inte modet nu.

Intellektualiserat tror jag mig kunna sätta ett namn på det som håller honom samman bakom leendet. Under hela den tid jag känt honom och i alla hans ideologiska uppenbarelser — liberal, kommunist, det civila samhällets förespråkare eller vad det nu kan vara — har han ständigt förblivit historieidealist. De samhälleliga föreställningarna bestämmer i hans värld tillvaron. (Därför kan han använda uttryck som "projekt" och

"modernisering".) Omvänt: historiska skeenden som utrensningarna i Sovjetunionen på trettiotalet blir för honom inte uttryck för verkliga politiska och sociala motsättningar utan förvandlas till falska uppfattningar vilka fört till otyglat härskande. Jag har aldrig tagit upp denna fråga i princip med honom. Vi kan inte komma någon vart; så har jag bedömt det efter att ha läst honom under åren och försiktigt provat olika argument.

Men kanske skall jag göra det nu över surströmmingen.

Fast jag vet inte. Det är med Anders som med elektronerna. Var de finns är i varje givet ögonblick omöjligt att konstatera; ja, det är till och med en orimlighet att ens ställa frågan: Var? Han måste gå två gånger genom varje ideologiskt fönster för att uppenbara sig. Jag skrev — med en annan bild — att det inte fanns en rispa i teflonet. Jag har heller inte klöst i det. Men visst undrar jag.

Med Annika är det annorlunda. Där finns en värme. När vi möts kramas vi som man brukar. Sedan en generation är ju accoladen ett normalt beteende också bland svenska intellektuella. Men det finns mellan oss en känsla i den ritualen. Hon registrerade inte bara kallt objektivt (jag är en kamera) min operation. När Gun låg på sjukhus ställde Annika — och Anders, glöm inte det! — upp. Annika är nog den i närheten jag helst skulle vilja ha kring mig om jag råkade illa ut. Andra har stått och står henne mycket närmare. Men om man skulle tala om vänskap tror jag nästan man kunde säga att hon var vår vän.

Jo, när jag tänker på henne inser jag att jag tycker om henne. Hon påminner mig om Dagmar i Nexøs Morten hin Røde. Hon som var syster till Mortens första hustru Vera. En rushig värme. Nå, inte för att jag varit förälskad i henne och inte för att jag har olyckan att vara — eller ha varit — gift med en Vera, men i alla fall. Bilden av Annika blev mycket tydlig när jag läste om Morten hin Røde. Kanske var det det danska som öppnade den associationsbanan.

Vi kom att umgås mycket när Folket i

Bild/Kulturfront bildades 1971 och både Anders och jag deltog i uppbygget. Det är dock troligt att vi numera inte ens umgåtts privat längre om Annika och Anders inte varit grannar på andra sidan länsgränsen... på fem minuters avstånd. Men i forhållandet till dem vill jag se ett framsteg från den generation i vilken Gunnar och Herbert Tingsten levde. Där var vänskapen hetare liksom hatet. Vi förmår hålla oss mer anständiga.

Fast inte heller det är kärnan.

"Vi träffades senast för någon vecka sedan. Det var Annika Hagström som ringde och bad oss komma över" skrev jag. Det är sant men det döljer något. Gun och jag hade varit på deras sommarbjudning. Den brukar de ha i början av juli, ett stort svep med folk från press, förlag och TV, vänner och bekanta. Denna gång gick vi mitt i varmrätten. Utan att ens tacka och säga adjö. Annika kom ut på trappen och vinkade. Då körde vi redan därifrån.

Annika ringde sedan på kvällen. Gun förklarade att hon blivit dyster. Kommit ihåg hur det varit förr. Kommit att tänka på Jacob Dahlin. Han brukade ju vara där. Nu var han död. Annika hade varit vid hans sida under sjukdomen. Hon är ju sådan; varm. Hon tar ansvar för sina vänner. Jacob var inte bara arbetskamrat, han var också kanske en hennes närmaste vän. Gun tyckte om honom. Till hennes sextiofemårsdag hade den då mycket sjuke Jacob skrivit:

– En halvblind herre numera rätt tunn han sitter i Stockholm och hurrar för Gun ...

Så det var inte så konstigt att vi gick. Kanske.

Men det var det ty skälet var ett annat. Denna gång

fanns där några vi kände och kunde umgås med. P.O. Enquist. Bo Strömstedt. Sven Lindqvist. Men framförallt dominerades sällskapet av Kinneviks finare folk. Göran Rosenberg och hans följe från Moderna Tider. Brombergskan. De sökte hålla sig så långt som möjligt från oss. Gun satt ensam vid sin bordsända omgiven av iskyla. Jag vid min. Alla ansträngde sig att låta så många stolar som möjligt stå tomma till oss. Känslorna mellan oss och det sällskapet är helt ömsesidiga. Anders är den ende bland dem vi träffar frivilligt. Gun och jag såg oss

om i varmrätten. Så lutade sig Gun över bordet och sade:

– Vi går.

Då gick vi.

Man lade märke till det.

Men det var inte avsikten. Vi ville bara därifrån. Snabbt.

Fast varför ville jag därifrån? Gun reagerade inför kylan. Kanske också ville hon förebygga att jag skulle börja säga något. Jag sade ingenting om detta till Annika och Anders sist vi var där. Just nu ringer Anders och talar med Gun. I morgon skall vi begå årets surströmming. Oscar. Han skall själv koka den blå potatisen vetenskapligt. Det kommer att bli gott och kan bli rätt trevligt. Jag kommer inte att säga ett ord om detta med sommarbjudningen. Men här inför den tyst susande ordbehandlaren bör jag skala också denna lök.

Jag gick därför att jag tycker så intensivt illa om Göran Rosenberg.

Varför gör jag det? Han har inte gjort mig något särskilt ont. Han skaffade mig en bok jag bett om när han var korrespondent i Washington, minns jag.

Angripit mig i pressen har han men inte tillnärmelsevis så hårt som Anders. Inte heller har han vänt rocken lika många gånger som Anders. (Fast det skulle inte fallit mig in att kalla Anders en turncoat!)

Så stor är Rosenberg heller inte som ideologisk motståndare. Med Mats Johansson från Timbro som är mer betydelsefull kan jag ha rätt trevligt när vi möts.

Kinnevik, skrev jag. Men Jörgen Widsell och Robert Aschberg som är mycket mer knutna till Jan Stenbecks företag känner jag. Någon gång möts vi. Numera inte så ofta. Men det var inte länge sedan Jörgen och hans hustru var på söndagslunch som höll på ut på kvällen. Robban har jag alltid varit svag för. Hans farfar hjälpte mig till Paris när jag var ung, det spelar in. Och vore det bara kontakten med Jan Stenbeck det gällde då vore jag inte vän med hans lumparkompis Leif Zetterling.

Varför avskyr jag då Göran Rosenberg?

Han är jude, men det är inget skäl varför jag avskyr honom. Sant är att antisemiten brukar urskulda sig med att han har judiska vänner. Men i detta fall spelar de judiska vännerna en viss roll. Ty att jag bland alla de judiska vänner och bekanta jag har i olika länder — sionister med hus i Jerusalem, antisionister, PLO-sympatisörer, kommunister, troende, icke-troende — skulle välja ut just Göran att tycka illa om av antisemitiska skäl; det håller inte.

Det finns ett skäl förstår jag nu. Det skälet har med Jan Stenbeck att göra. Och med den död som inte blev min.

Jag hade lovat att tala för Kinneviks direktörer försommaren 1988. Det var Jörgen som förmedlat det. Jag

skulle få bra betalt och jag behövde pengar. Dessutom säger jag inget annat till dem eller till generalerna eller i Dagens Nyheter eller i Svenska Dagbladet än på annat håll. Numera behöver jag inte ens formulera mig slugt som på Sigtunastiftelsen 1954.

Jag tror talet var bra. Smoking hade jag inte tagit på mig fast det påbjudits i inbjudningen. Men det var ingen demonstration. Att köpa en särskild klädsel för att tala en kväll för Kinneviks direktörer vore fånigt. Hyr (glädje och sorg!) gör jag inte. Smoking är en yrkesklädsel för restaurangfolk, varietéartister och journalister. Svart smoking skaffade jag när jag var conferencier åt Kinesiska folkartisttruppen 1952, vit tropiksmoking med cummerbund hade jag i Delhi 1960 när det var viktigt att ta rätt på hur den indiska överklassen tänkte och talade. Sedan dess har jag dock blivit äldre och tjockare.

Men efteråt när Jan Stenbeck skulle gå med mig till Eriks där han beställt supé — och där Gun och Madeleine Gustafsson redan väntade på oss — hade jag mycket ont. Jag hade svårt att gå. Än hade jag inte fått tid till operation. Det var långa köer då och ont om plats. Jan Stenbeck undrade hur det var. När jag berättade sade han:

– Det skall jag fixa. Du skall till Houston. Där finns de bästa operationsteamen.

– Nej, protestera inte, sade han. Jag står för allting. Det kan man göra för den svenska kulturen i alla fall.

Jag sade ingenting men nästa dag berättade jag det för Hernan Ruiz på Södersjukhuset.

– Du skall omedelbart skriva honom och acceptera,

sade han. Vi försöker få in dig i kön på Karolinska och går inte det far vi försöka med Kuba där de har bra läkare och åtar sig operationer, men kan du omedelbart flygas till Houston vore vi på säkra sidan.

Jag skrev.

Men fick inget svar.

Stötte på än en gång.

Fick inget svar.

Då förstod jag.

Efter middagen med Gun, Madeleine, Jan Stenbeck och hans närmaste hade vi övernattat i hans privathotell. Det hade varit förutsättningen för att jag skulle åtagit mig uppdraget. Ville kunna gå och lägga mig i tid. Dessutom borde Gun få dricka vin.

Flotta privatvåningar hela huset upp till de översta; där har Jan Stenbeck sitt residens.

Lars Gustafsson som bott där en gång när han talat för gruppen skrev sedan till Jan Stenbeck och bad att få bo där igen.

– Om du skriver för Z, svarade Stenbeck.

Det gjorde Lars men blev refuserad. Först andra gången han skrev antogs texten. Som insändare. Sedan bodde Lars i privathotellet. Dit bjöd han Ingmar Björkstén på te. Från Kinnevik berättade man detta som rolig anekdot om Lars.

Jan Stenbeck ville att man skulle krypa. I och för sig var hans far likadan. Lars förnedrade sig och Stenbecks alla valpar skrattade åt honom. Jag skämdes. Lars är i alla fall hur man än ser honom en betydande författare.

Jag skulle krypa och ödmjuka mig för att få leva. Jag

hade varit tvungen att göra det och jag hade faktiskt också gjort det om inte Hernan Ruiz fått in mig på Karolinska.

Men skammen över att han lyckats tvinga mig skriva och be för mitt liv sitter djupt. Jag känner flinet bakom mig så det kryper i ryggen och sticker i nacken.

Jag inser nu att det är den skammens laddning som fått mig att avsky Göran Rosenberg.

Ty den kväll då Göran Rosenberg verkligen skulle tala för sitt — eller ursprungligen Anders Ehnmarks — projekt Moderna Tider gick han till en intim miljardärsmiddag hemma hos Jan Stenbeck. Han visste att mat och dryck skulle vara utsökta. De skulle bäras upp från Eriks, restaurangen på bottenvåningen i privathotellet. Erik Lallerstedt är en av Sveriges bästa kockar. Jan Stenbeck skulle vara på sitt allra charmigaste. Taket på hans hus kunde slås upp som en tulpan mot natthimlen. Stenbeck levde som i ett sheikdöme däruppe och nu skulle han finansiera Moderna Tider.

Men Jan Stenbeck hade även bjudit in mig och Gun och Carl-Henning Wijkmark. Göran Rosenberg studsade till när han såg oss komma. Han förstod att vi var medbjudna för att hetsa honom. Men det ville jag inte. Jag och Gun svarade försiktigt undvikande på frågor om vår syn på Göran Rosenbergs projekt.

– Finns det läsare till den? var det enda Gun sade.

Men då inte vi hetsade roade sig Jan Stenbeck själv med Göran Rosenberg. Han lockade Göran Rosenberg att

tala allt mer och mer om friheten i Förenta staterna. Han höll ju på med en bok om detta. När Göran lockats tillräckligt långt ut slog Jan Stenbeck om och angrep

honom från vänster.

– Men man får inte glömma de fattiga.

Jan Stenbeck talade medkännande om minoriteter och arbetarrörelse, allvarligt om rasmotsättningar och sociala spänningar. Han löste upp Göran Rosenbergs frihetstal i syra. Miljardären roade sig. Göran Rosenberg försökte hitta utvägar. Och han kunde inte slå tillbaka. Den som djävlades med honom var den som skulle betala honom och möjliggöra hans tidning.

Jag skämdes. Jag skämdes ohyggligt, så vidrigt var det att det kröp ända ner i fotsulorna. Jan Stenbeck förnedrade, visade fram makten, han hade fått Göran Rosenberg att dansa som dresserad cirkushund inför publik.

Att Göran Rosenberg aldrig kan förlåta mig att ha sett detta förstår jag.

Men nu när jag skriver ut minnet dräneras det och då förstår jag plötsligt den starka olust som drev mig från bordet på Annikas och Anders sommarfest. Den var ju irrationell. Liksom min motvilja mot Göran Rosenberg är irrationell. Visst är han en kappvändare. Men inte en värre en än alla de jag annars umgås med. Är han värre än Anders? Mindre välformulerad kanske. Utan teflon. Men värre?

Visst är Rosenberg en motståndare men inte värre än alla de motståndare jag annars möter i all hövlighet.

Det jag avskydde i honom var min egen fäaktighet inför Stenbeck. Av dödsfruktan började jag nästan krypa. Fy fan. För att undkomma den insikten började jag avsky Göran Rosenberg. Min motviljas irrationalitet är lite skamlig.

Men inte vill jag umgås med honom inte. Och det var en tråkig bjudning. Surströmmingsskivan i morgon blir roligare.

Men det blev den inte. Den blev inte alls. Annika var tvungen att köra in till Stockholm tidigt för att redigera film. Jag tror henne. Vi hade ett långt och personligt telefonsamtal. Annika berättade om Björnbergsfallet; grannen vår som just blivit rånad men satt sig till motvärn. Hon talade om Kaj Fölster. Bo Strömstedt hade berättat att Kaj kommit fram till honom på Bonniers fest på Manilla och frågat om mig. Hur jag tog det.

– Har hon inte ringt dig?

– Inte, sade jag. Hon bara skrev och sade att hon skulle göra en kvinnopolitisk insats och hoppades jag förstod henne. Till mina barn skrev hon att boken skulle göra ont men på gott sätt och till släkten att hon skulle kasta in en bomb i familjen.

– Har du läst boken? frågade Annika.

-Jo, sade jag. Ylva ordnade den åt mig. Det finns ett och annat att skriva om den.

Jag berättade att jag just faxat Sissela Bok vad jag skrivit om Kajs sätt att kopiera mina brev och lägga Alvas och Gunnars kärleksbrev i ett privat Fölsterarkiv i Tyskland.

– Trycker det i Aftonbladet. Men misstänker att Kaj inte vill skiljas från pärmarna hon lagt beslag på.

– Myrdals håller på att bli rena Dallas, sade Annika.

– Var du glad att du inte är inblandad, sade Gun.

Sedan diskuterade vi grisen vi köpt tillsammans och som skulle frysas in.

– Vi har så mycket att tala om, sade Annika till slut. Vi måste ses snarast.

– Det måste vi, sade jag.

OM ATT VÄLJA OCH BEGAGNA TID

Nu är min tid knapp.

Det senaste året har varit en tid av våldsamma scenförändringar. Stor oro under himlen, skulle Mao sagt.

I Förenta staterna har ghettot åter brunnit. Den supermakten är ett alltmer förfallet samhälle. Kapitalismens allmänna kris djupnar. Bundesbank för krig mot dollarn och slaktar Europa. Japan samlar sig för motangrepp mot Förenta staterna. Arbetslöshetssiffrorna bara stiger i Europa. Mot söder och öster halkar kontinenten över kanten ner i Tredje världen. Europaenheten inte ens ett skämt. Tyskland är åter ledande. Tyskland driver sin klassiska Balkanpolitik. Intrigerade fram slutet på federationen för att få höghet över Kroatien och Slovenien. Sedan kunde Ustasja och storserber släppa helvetet loss. Ett år av massmord, etnisk rensning och pogromer.

Fritt fall handlöst ner i ett svart hål av ekonomisk misär för folk i det som nyss var Sovjetunion och dess satellitstater under det att dess gamla härskande apparatjiki — byråkratkommunisterna och maffiabossarna — sitter kvar däruppe. De har det allt bättre. Det är knappt liberalerna och marknadsvännerna kunnat förmå sig fortsätta formulera fraser om frihetens seger och

människovärdets. Men de gör sitt bästa.

I Afrika fullbordas det om vilket man för snart ett decennium sedan — på Försvarshögskolan där jag då föreläste — rapporterat från NATO:s think-tank. När kontinentens strategiska intresse upphör kan negrerna stekas bort i sitt eget flott.

Ugh! En tid då nyss rationella samhällen med verkliga och begripliga motsättningar upplöses i ras och religion.

En den mest onödiga samtid. Men obegripligt är skeendet inte. Varken mystiskt eller oförklarligt. Verkligheten bekräftar orden! Världen är som om jag skrivit ut den i mina mörkare stunder.

– Allt som vanligt.

– Right you are, sir!

Inte heller är det ohjälpligt. Allt skulle kunna göras annorlunda. Något kan man också åstadkomma på tvärs mot allt detta även ensam här vid tangentbordet i en svensk avkrok, en vik vid Mälaren.

I ett år har jag hållit på att dra i Ossietzkyaffären. Skrivit i FIB/K och Aftonbladet. Nu skriver också andra tidningar i landet. I Norge tog PEN upp frågan. I Sverige skall vi ha möte om den i PEN om en månad. Nils Andersson agerade i Paris och fick igång Vidal-Naquet. Han skrev i L'Autre Journal. Expressen publicerade den artikeln i Sverige. I Tyskland har Eckart Sopo inför avgörandet i Bundesgerichtshof åter tagit upp Ossietzkyfallet i Frankfurter Rundschau och refererat mina argument. Nu kan också tyska läsare se svart på vitt vad tysk press inte velat/vågat skriva. Det gäller själva kärnfrågan; domarna begick år 1931

lagbrott (Rechtsbeugung) genom att ignorera Versaillesfördraget. Har eller har icke Förbundsrepubliken Tyskland nu officiellt brutit med den statsuppfattning som ställer tyskt intresse över internationell rätt? Eller är tysk rätt nu som under Hitler och Kaisern blott en formell procedur i en Unrechtsstaat — en o-rättsstat?

Jag förbannar nu att jag inte är tjugofem år i stället för sextiofem. Inte för att få möjlighet leva länge och för att slippa dö ännu på ett tag. Ljug inte. Jag har ingen som helst lust att dö. Gratis är den heller inte; döden kostar ju livet. Men jag skulle inte vilja slungas tillbaka och gå i repris bara för att få döendet uppskjutet i väntan på att jag skall göra om allting. Vara kvarsittare genom fyrtio år! Det är inte därför jag skulle vilja vara tjugofem. Och inte heller är det av nyfikenhet för att kunna se hur det går utan det är för att kunna verka och skriva.

Men den möjligheten finns inte. Därför gäller det att välja. Tiden är knapp. Den räcker inte och kan inte sträckas ut. Dagens Nyheter publicerar hårresande historier om kannibalism i Kina under kulturrevolutionen. Gun vill att jag skall skriva. Reda ut. Inte för att jag hört talas om sådan kannibalism men om någon hävdar att det

förekommit ritisk kannibalism i Kina eller Ryssland eller Förenta staterna eller Indien finner jag det inte otänkbart. (1944 i Frankrike. Flickorna som rusar fram och doppar sina näsdukar i de arkebuserade milismännens hjärteblod. Om offren nu verkligen varit milis. Många exempel.) Fast vilket värde har informationen? Vad säger den? Allt detta kan redas ut. Men jag tror inte jag gör det.

Inte av feghet dock. Att Dagens Nyheters ädelgumanister skulle komma att beskylla mig för att ta ställning för ritisk kannibalism stör mig inte. Då jag förklarat jacqueriets, bondekrigens — de äldre, de nuvarande och de kommande — blodighet samtidigt som jag visat dess oundviklighet skriver man där om mig som folkmordsförespråkare. Det är ohjälpligt. Bara att rycka på axlarna och fortsätta skriva förnuft.

Men välja alltså. Jag skrev från Iran. Omedelbart släppte Dagens Nyheter loss de på grund av sitt ställningstagande i Iraks krig mot Iran havererade mojahedin att hata mig. Franzén dansade krigsdans själv också. Jag kunde svarat. Men då hade jag tvungits lägga allt annat åt sidan och i stället skriva om hur det gick till när en från början revolutionär iransk organisation av medelklassungdom från städerna slog en volt ut i intet och blev en isolerad och irrationell sekt i Irak. De veckorna hade jag inte.

I våras när figurer som Bachner och Wolkoff skrev mörkt om antisemitism och även sökte färga mig som rasist och antisemit tog jag dock tid från arbetet med boken om romansk konst och skrev utredande om folkmord. Inte för Bachners och Wolkoffs skull. Inte heller för att det egentligen angår mig vad man kallar mig. Men för att inte läsarna skulle bli alltför lurade.

Gun vill att jag skall skriva om kannibalismen. Visst var det begripligt att man tryckte en sensationell text. Men att det var anmärkningsvärt att redaktionen höjde berättelsen i färg och gjorde den typisk.

– Det har med Gula faran att göra, sade hon. Det är tid för den nu när Förenta staterna faller. Då publiceras

romaner som Michael Crichtons Japanhatande Rising sun. Då blir kulturrevolutionen en fråga om kannibalism.

Hon har rätt. Men hon ger mig tre förslag om dagen på viktiga frågor att skriva om. Förr gick jag upp fem på morgonen. Nu drar jag mig gärna i sängen och lyssnar på radio. Men med öronsnäcka för att inte störa, BBC och Deutsche Welle. Fast klockan sju på morgonen tycker hon det räcker. Då ger hon mig kaffe. Sedan säger hon:

– Upp och arbeta! Men ut med hunden i skogen först och få frisk luft.

Just nu ringde faster Elsa. Hon hade läst en läkare som skrev i Dagens Nyheter att man inte borde lägga så mycket tid på gamla kvinnor. Det var viktigare och lönsammare att ta hand om de yngre.

Elsa var olycklig efter att ha läst artikeln. Hon är jämnårig med seklet, har lite svårigheter med hjärtat och är nittiotvå. Men helt klar. En vanlig alert människa som blir lite fortare trött bara.

– Ar det mig han menar? frågade hon. Vill han ha död på oss gamla nu?

– Bry dig inte om honom, sade jag. Han är bara en överbetald ung idiot som pratar på sig. Du vet väl att läkarna på din vårdcentral bryr sig.

– Jo, sade Elsa. De är så rara. Du har väl rätt. Men varför trycker Dagens Nyheter sådant. Vill de vänja sina läsare att diskutera hur vi gamla skall bort?

När vi åt lunch talade Gun med mig.

– Hur tror du andra äldre känner det när de läser Dagens Nyheter? Ensamma och sjuka pensionärer.

Sådana som inte som Elsa har barn och släktingar.

Gun hade på morgonnyheterna i radio hört att en professor i Norge tycker att det var för dyrt att ge blodtrycksmedicin till alla äldre med högt blodtryck. De äldre blir ju bara fler. Sedan hade Gun varit på apoteket och hämtat ut blodtryckspiller. Där hade man talat om det. Expediten är ett rejält fruntimmer i femtioårsåldern.

— Det är skamligt! hade hon sagt och man hade nickat.

– Det är klart att det lönsammaste är om vi alla över sextiofem dör undan i stroke, sade Gun. Klubba pensionärerna som sälungar och gräv ned dem. Du borde skriva mer om detta.

Om jag vore tjugofem ändå! Om jag som då förmådde sitta tjugo timmar vid tangentbordet! Nu kan jag ju vad jag inte riktigt klarade då; formulera orden. Eller om jag hittade en säck bortglömd tid i ett hörn!

Någon sådan säck har jag inte. Grubblar över detta nu när Kajs bok kommit. Hur mycket tid kommer den att stjäla? Kanske mer än Bachners dunkla prat om antisemitism.

Fan också!

OM EN LITEN KVINNOPOLITISK BOMB I FAMILJEN

Kajs brev hade fatt mig att lystra. Kvinnopolitisk nödvändighet; det lät något. Sedan berättade Janken att han fatt brev. Ingela, min kusin på Riksutställningar som varit Kajs bästis i barndomen hade också fatt brev. "En bomb", hade Kaj skrivit henne. På Bonniers skulle den komma. Allt var mycket hemligt. "En sensation" hade deras PR-kvinna sagt. "Alla tidningar kommer att vara som galna efter den. Ingenting skall få komma ut innan bomben springer." Jag hörde mig för bland de branschkunniga. Bonniers PR-avdelning arbetade med lanseringen.

Bomben var att Jan Myrdals syster talar ut.

Men från Nils Andersson i Paris kom Rousseau i Pleiade. En hel del att läsa in. Sprengels upplaga av Bekännelserna har jag tagit fram. Fyra volymer. Nu väntar jag på en korrekturkopia på den femte — den aldrig utgivna volymen — med Sprengels noter och kommentarer. Om kvällarna har Gun och jag börjat se de kinesiska filmerna. Bad Su Zhimin, ambassadrådet på kinesiska ambassaden, att få låna kassetterna. Tio timmar dramadokumentär om de avgörande stora slagen 1948-1949. Chiang Kai-shek och hans hustru korrekt skildrade utan propagandistiska överdrifter. (I

filmerna förlorar han och det visas att det fanns skäl till detta; men så var det ju.) Men också Lin Biao framställs som den store fältherre han var. Fantastiska massscener. Kriget skildrat både som stabsarbete och miljonernas kamp och lidande. Talade med Nils Sköld om dessa filmer. Skall sända dem till Sam Nilsson. Måste söka få TV att visa dem.

Hur mycket tid skall jag mitt i detta tvingas lägga på Kajs intervjuer och hennes bok? Tid som är det enda jag inte har.

Bör låta bli att bli arg. Gunnar blev alltid arg. På Tingsten, på Inga Thorsson, på mig. Arg och irrationell. Slog i dörrar. Stampade i golvet. Slängde telefonluren i örat på den han talade med. Hotade med polis och pressombudsman. På det lade han tid och energi.

Nej, sådan är jag inte. Kort stubin kanske också jag har men inte så kort. Jag är inte oförnuftig. Så har jag inte knaprat amfetamin i trettio år och mer heller.

Jag hade formellt juridiskt kunnat stämma Expressen för den löpsedel och den förstasida om Jan Myrdal som sexualförbrytare tidningen gjort ut efter artikeln i Vår Bostad. Flera juristvänner rådde mig till det. Så som Tryckfrihetsförordningen är skriven hade tidningen haft mycket små möjligheter att klara sig. Men jag är inte sådan. Jag har aldrig vare sig stämt någon tidning eller gått till Pressens opinionsnämnd för något man skrivit om mig. Jag kommer aldrig att göra det.

Funderade på vad Inger Ärlemalm skrivit om Kajs bok. Vår Bostad hade skickat ner henne till Tyskland för att göra en stor intervju till veckan före bokens publicering. Nog finns där sådant jag skall ta upp. Men i

tur och ordning. Och inte bara som privat reaktion. Redovisa kanske, reda ut om så behövs, men inte slå tillbaka. Använda också detta som faktiskt retar mig som exempel.

Egentligen är det ett förbannat tvång att behöva vara förnuftig. Undrar hur Nic hade gjort. Hon skulle nu anse att jag intellektualiserar. Själv hade hon klippt till. Inte stämt och gått till domstol. Sådant gjorde inte heller hon. I det fallet är vi lika. Men hon skulle skällt tillbaka.

Vårt sista gräl rörde just detta. Man anklagade henne för att ha varit berusad i en debatt på Studentersamfundet i Trondheim. Det var hon nog. Men inte full. Jag vet ju hur hon var när hon tagit några järn. Hon hade satt sig vid bordet, vägrat stå i talarstol. Varit frispråkig. Skrattat. Jag kan se det framför mig. Jag kan höra det. Den norskt anständige Tor Brekke ingrep och hävdade att berusade personer inte hörde hemma i Studentersamfundet. Mötet avblåstes.

Man gjorde skandal i pressen. Inte bara i lokalpressen. VG fyllde hela förstasidan med henne. Hon blev rasande. Gick själv ut i pressen. Slog tillbaka. Tvättade sig i trycksvärta. Motståndarna jublade.

– Var inte barnslig, sade jag. Var kall. Det är klart man vill åt dig. Le vänligt. Skäll inte folk för fascister. Var slug som en orm och fridsam som en duva.

– Var inte så förbannat intellektualiserad, sade hon. Var inte en sådan djävla kall fisk!

Jag funderar vidare på detta nu när jag läser hur Inger Ärlemalm fyller Vår Bostad med snyft om Kaj och upphetsad avsky inför mig. Plötsligt upptäcker jag

att det som retar mig mest är att jag nu inte kan motionera till Sveriges Författarförbunds höststämma om tidningen Författaren. Hon är dess redaktör! Jag hade talat med Peter Curman om det. Tidningen är som förbundsorgan för yrkesskribenter helt oduglig. Ett slags Morgonbris för amatörskribenter. Den går rakt i papperskorgen. Var gång hon kritiserats hojtar hon om sin redaktionella frihet. Som om det kunde finnas redaktionell frihet i ett förbundsdemokratiskt organ!

Men vi behöver information. Jag vill veta vilka redaktörer som flyttat vart. Jag vill i tid ha grundlig information om sådant som ommöbleringarna på Norstedts under och efter Esseltekrisen och hur det är med Bra Böckers ekonomi och vem som där har vilken beslutande makt efter det Rolf pensionerat sig; för att ta exempel från de förlag jag arbetar med. Därtill kontraktsfrågor, juridiska råd och grundlig genomgång av för- och nackdelar i ordbehandlingsprogram som Word Perfect och Nota Bene — själv har jag båda men arbetar med Nota Bene.

Alltså lägga ner Författaren och utvidga styrelsens informationsbulletin. Det har jag talat om länge. Då jag är organiserad också i Förenta staterna har jag skickat vidare Authors Guild Bulletin till förbundet för att visa hur en sådan kan göras. Men om jag sänder in den motionen nu då kommer Inger Ärlemalm att båda upp även Socialdemokratiska kvinnoförbundet att hojta att kravet på information och kvalitet är ett slags manlig hämnd. Hon kommer att göra frågan om Författarens uselhet till kvinnopolitik.

Jag tvingas nu för ögonblicket att vara taktisk i detta

med Författarförbundets behov av information. Går en omväg. Tar upp det på höststämman och förbereder motionen till vårstämman. Men det retar mig att behöva ta dessa hänsyn.

Kanske gjorde Gunnar faktiskt det riktigare när han slog tillbaka mot Herbert Tingsten, mot mig, mot Karin Söder. Förlorade så mycket gjorde han ju inte. Jag tror att Nic hade menat så. Men de är båda döda. Och ingen av dem hade mycket för att de stampade i golvet, slog i dörrarna och skällde heller. Och varför skulle jag göra så som Bonniers sökt reta mig till? Gå ut hårt. Delta i lanseringen.

Nej, nu när Kajs bok kommit tar jag de socialt nödvändigaste frågorna i pressen en efter en. Jag börjar med det privatkopierade fölsterska Myrdalsarkivet. Får se hur Sissela reagerar. Hon är i Oslo nu för Palmekommissionen.

Gunder Andersson recenserade Kaj Fölster i Aftonbladet 28-8-92 och skrev:

Jan Myrdal tycks ha skäl att huka sig bakom skrivbordet inför en möjlig framtida publicering av den brevväxling

som Kaj Fölster här och där refererar till.

Det var dumt men ger mig en möjlighet att svara i princip. Ty Gunder Andersson vet lika väl som jag att papperet i formulerade brev tillhör mottagaren och orden upphovsmannen.

Den som mot min vilja vill publicera mina brev och otryckta manuskript får först vänta på min död och därefter — vill ju tro jag kan lita på Eva och Janken — ytterligare femtio år på mina arvingars död.

Alva och Gunnar lämnade efter sig det mest omfattande privatarkivet i landet. Jag kan vara överens om att det är riktigt att dokumentera och arkivera offentliggjorda ord och utfört arbete. Själv har jag ju gjort vad jag kunnat för att bibliografier och namnregister till mina arbeten blir så fullständiga som möjligt. Mitt verk skall vara genomskinligt. Den som av något skäl — det må vara aldrig så fientligt — vill se mig på orden skall få all hjälp. Det har jag skrivit. Vad jag menar är naturligtvis att det krävs mycket av den som både läser mig ordentligt och vill ordentligt göra upp med mig.

Men jag står blott för det som av mig har godkänts. Intervjuuttalanden som jag inte godkänt accepterar jag inte som mina egna ord. Även om jag regelbundet fått fan för sådant jag sagt på annat sätt och med annan betoning än som refererats. Jag gör slut på alla utkast, manuskript och korrektur. När jag dör skall icke efter mig finnas något icke till tryck godkänt att publicera. Ett ungdomsmanuskript gav jag ut: Pubertet.

– Det var rörande att läsa Pubertet igen, skrev Birgit.

Rörande! Det sade jag inte till Eva.

Men Människan det illegala djuret från våren 1948 som Kaj Fölster hänvisat till ger jag inte ut. Lars Herlitz läste det på den tiden och kritiserade det hårt. Han hade rätt. När jag läste det igen för något år sedan fann jag det ofullgånget, storvulet violett i orden men alltför tydligt påverkat av Artur Lundkvists tidiga fyrtiotal, Gunnar Erikssons Initio och Pehr Henrik Törngrens Moralsjukdomen. Det försvann. Att jag nu hör att Kaj Fölster kopierat manuskriptet och bevarar det i Tyskland bekommer mig illa.

Alva skapade en konstig familjesituation. Allt privat skrevs upp. Alla utlägg för mig från det jag var spädbarn bokfördes. Alla papper sparades. Jag avskydde ju detta. Det var som att leva under en ständig, en jesuitiskt mild, inkvisition.

Även privatlivet skulle bevaras åt eftervärlden. Tillhörde monumentbygget. Stora delar av Alva och Gunnar Myrdals privatarkiv har därför gått till Arbetarrörelsens arkiv. Men inte helt osovrat. Fullt så naiva var de inte.

Jag var inte överens, inte som barn och inte senare. Det fanns också en annan tradition i familjen när det gällde privata brev. Alvas mor, min mormor, och Gunnars mor, min farmor, var nära vänner. De korresponderade. De skrev till varandra om sina sorger, sina förhoppningar. De skrev om sina barn och barnbarn. De kom överens om att hela brevsamlingen skulle brännas efter det att den första av dem gick bort. Det gjordes efter mormors död. Farmor berättade om det sista gången jag bodde hos henne. Det var när Janken var ett år och vi inte hade någonstans att bo. Nadja gjorde färdigt sina studier i Göteborg och jag var med Janken hos farmor i Säter. Men hon bara berättade om breven, hon sade inte vad mormor skrivit eller vad hon själv skrivit.

Att jag har större förståelse för den traditionen inom familjen än Alvas och Gunnars kan vara överdeterminerat. Det är inte bara så att mina hustrur och förälskelser aldrig varit blonda som Alva utan mörka som farmor; en intellektuell var farmor inte men heller inte dum och förtryckt. Hon har präglat mig mer än jag själv märker. Det säger mina småkusiner i alla fall. (Som nu närmar sig de sextio men fortfarande kallar sig och uppträder som små kusiner.)

Jag spar icke mitt privatliv. Det har jag diskuterat med dem som stått och står mig nära. Vi är överens. Svenolov Ehrén och jag tillhörde som unga en intellektuellt livlig och politiskt engagerad generation. Vi var nära vänner — vi är fortfarande mycket nära vänner även om vi möts bara någon gång om året. Vi sitter och muttrar lite, som Svenolle säger. Men då jag bodde i Kaffatorp i norra Skåne och han i Huvudsta skrev vi till varandra. Mest om

litteratur och konst, tradition och liv. Men också om det privata. När vi i förfjol satt hos Svenolle i hans sommarateljé på Arkö och drack brännvin sade han:

– Vem annan än du och jag och några flickor nu döda eller borta kan förstå vad vi menade med det vi skrev? Om Rembrandt? Om Diderot? Om Picasso? Och vem kan förstå hur vi levde i Paris eller Spanien? Vi hade ju vårt sätt att prata. Har någon intresse för oss så kan de se på mina bilder och läsa dina texter. Vi byter och bränner.

Det har vi gjort. Hela den brevsamlingen från fyrtiotal och femtiotal är borta.

Det har funnits brev till och från mig om kärlek och svartsjuka, passion, förtvivlan och lycka. De är alla brända. Inte för att jag och motparterna förnekat dem utan för att vi har respekt för vårt förflutna.

Att ge mina barn brev att läsa från de äktenskap i

vilka de avlats vore oanständigt.

Så har jag också sett på Alvas och Gunnars äktenskap. Jag kan diskutera det abstrakt och i teorin förklara att Alva i familjen uppförde ett masochistiskt rollspel; att de två levde ut en osund folie à deux. Se dem utifrån. Ta dem som exempel. Det är jag beredd att göra. Men deras verkliga kärleksbrev angår inte.

Mina brev till Alva och Gunnar handlar om mycket. Om pengar och om arbete. Om familj och äktenskap och skilsmässor. Periodvis umgicks vi, periodvis var vi i konflikt. Nu efteråt kan jag säga mig att jag aldrig bort skriva något till den som så ordentligt tog kopior på allt som skrevs och arkiverade allt som kom. Men det är väl sent.

Några brev om mina äktenskap som blottställde utomstående fick jag dock tag på och rev strax innan Alva bröt med mig och Gun sommaren 1967. Ett par skamliga uträkningar tvingade Gun och jag Alva att lämna från sig. Alva hade bland annat skrivit ett papper jag tvangs underteckna 1948 där jag frånsade mig alla anspråk på arv från henne och Gunnar. När jag fick det i min hand rev jag det i små stycken i hennes åsyn och tog bitarna med mig därifrån.

Jag fick så småningom också tillbaka hennes uppställning månad för månad från födelsen och fram in i ungdomen vad jag kostat. Sådant gick obesett ned i papperstuggaren. Jag kände kväljningar.

Nu hävdar Kaj Fölster att hon tagit kopior på alla de mina brev som fanns kvar hos Alva och Gunnar på ålderdomshemmet, därtill tagit kopior på mina ungdomsmanuskript och papper och förvarar dem i

Tyskland i fem stora pärmar samman med Alvas och Gunnars kärleksbrev och annat myrdalskt.

Släkten säger att däribland fanns också en Konsumkasse full med min farfars papper; räkenskaperna från Gesta, vad de olika barnen i den släkten — mina fastrar och min farbror — fått av sin far.

Att Kaj Fölster kopierat mina brev och papper är — som Gustaf Carlman skulle sagt — helt myrdalskt. Det är Alva upp i dagen!

Men vad Alvas och Gunnars kärleksbrev beträffar tror jag att varken Gunnar eller Alva så länge de hade omdömesförmågan i behåll hade velat ha dem återgivna. Något papper på att upphovsrätten till deras ord övergått helt till Kaj Fölster har jag inte sett. Hade Kaj Fölster tagit upp frågan när vi tre syskon träffades efter Gunnar Myrdals begravning hade jag föreslagit att alla Alvas och Gunnars helt privata brev antingen skulle förstöras eller förseglas på femtio år men att brev med intellektuellt innehåll skulle gå till arkiv i enlighet med Alvas och Gunnars allmänna intentioner. Jag antar att Sissela Bok skulle varit överens.

Undrar hur Sissela nu ställer sig inför detta myrdalska arkiv Kaj Fölster lagt beslag på och förvarar i Tyskland? Själv finner jag det helt orimligt att det skall förbli någon fölstersk privatsamling som efter de oundvikliga kommande dödsfallen och/eller skilsmässorna hamnar här eller där.

Vid detta laget och efter fem böcker från tre perspektiv som på olika sätt diskuterar den myrdalska familjesituationen har det privata också upphört att vara enbart privat.

Jag försöker nu agera för att tvinga fram den enda rimliga lösningen. Kaj Fölster måste lämna hela denna samling — utan att företa någon egen utrensning — till offentliga arkiv.

Skälet till att jag vill hänvisa Alvas och Gunnars privatbrev till Kungliga Biblioteket och icke till Arbetarrörelsens arkiv och dess Myrdalssamling eller till Myrdalsstiftelsen är att jag inte anser att Alvas och Gunnars knepiga kärleksliv har med arbetarrörelsen att göra. Fast de själva menade nog det.

Kungliga Biblioteket har tidigare bett om kopior på utländska utgåvor. Sådana har de fatt och tackat för. Jag hör av Erik Edwardson att det mesta av det utländska material som nu förs in i bibliografin — både det jag själv publicerat och det som publicerats om mig — saknas i de svenska samlingarna och att en hel del av vad jag spritt i tidningar och tidskrifter och i broschyrform heller inte finns förtecknat i svenska register. Det vore rimligt om jag lämnade hela detta underlag till Kungliga Biblioteket. Det tillhör deras direkta uppdragsområde.

Jag har formellt skrivit till Kungliga Biblioteket för att det skall vända sig till Kaj Fölster och begära in den myrdalssamling hon har stående i sitt hem. Jag har faxat till Sissela och begärt att också hon tar kontakt med Kaj Fölster om att att hon bör lämna ifrån sig de pärmar med mina brev och manuskript hon utan lov från mig kopierat av och/eller lagt beslag på. Då jag inte kan få henne att bränna det bör det gå till Kungliga Biblioteket. Inte något för lillasyster och hennes familj att ruva på. Detta är en fullkomligt klassisk borgerlig

familjesituation!

Till Kungliga Biblioteket har jag skrivit att dessa mina kopierade brev, manuskript och brev till mig bör vara helt och totalt fritt tillgängliga för envar. Inte för att det roar mig — jag delar min farmors och mormors syn på privatbrev — utan för att jag inte tycker om chantage. Jag har inget att skämmas för. Forskar man som Vilgot Sjöman i obduktionsprotokoll för att få veta sanningen om fettet kring Olle Hedbergs lever och gör man Strindbergs förhud till en vetenskaplig fråga kan man väl få forska i Jan Myrdals familjeliv. Mig berör det lika litet som när man på TV-skärmen sågade upp min bröstkorg och visade dess innanmäte.

Upphovsrätten till mina ord behåller jag naturligtvis. Inte kan jag hindra någon sniffande Vilgot Sjöman att gräva i papperen inte; men vad som publiceras av mina ord bestämmer jag själv.

Men inte räcker det med detta. Jag måste nu därtill ta tid ur det knappa förrådet och använda den tiden till att förklara min syn på Kaj och den myrdalska familjen. Nå, den familjen är exemplarisk. En av många i sin klass och sin tid.

När David Lagercrantz faxat Inger Ärlemalms artikel i Vår Bostad innan tidningen kommit ut (Bonniers har en utmärkt PR-avdelning!) och ringde från Expressen — han hänvisade till att han var Olofs son och kände mig från det han var liten — frågade han mig vad jag sade om Kajs bok. Jag sade att jag inte hade läst boken, bara vad som stod i Vår Bostad, men att det nog var bra för henne att skriva av sig. Om jag inte sade "henne" sade jag nog "ungen", kanske också "flickan"

som David Lagercrantz skrev. Det är inte konstigare än att Svenolle säger "pojk" om mig fast han är vithårig och jag allt skalligare.

Men jag menade det. Och trots att hennes bok irriterar mig menar jag det fortfarande. Det är hennes enda väg ut. Kaj blev fruktansvärt kränkt i den myrdalska familjen. Detta skadade henne och gav henne svåra problem också i äktenskapet och i känslorelationerna till de egna barnen.

När hon skulle födas ville föräldrarna ha en son. De var inte nöjda med den de hade. Jag var inte en Myrdal sådan som de ville ha. De ville ha en riktig, egen son. Men när barnet föddes var det bara en flicka. Besvikelsen blev stor. De fortsatte dock att kalla henne Lillebror; Lububbe som Sissela sade. Och de döpte henne med ett mansnamn, Kaj. Det är sådant som övertygat mig om att Alvas intresse för barnpsykologi enbart var teoretiskt.

Senare var Kaj den ständigt undanskuffade. Hon reagerade med tigande. Ett tigande Gunnar fann vara våldsamt komiskt. Flickan Lububbe grymtade och pekade och Gunnar förevisade henne. Och Alva ingrep inte. Hon svek Kaj från födelseögonblicket och framåt. Detta svek upprepades gång på gång. När Alva flyttade från familjen tog

hon Sissela med sig. Sissela som ansågs vacker och var begåvad och talför. Kaj var så bortglömd att hon till och med kunde flytta ut ur huset och hem till sin lärares familj — som brydde sig om henne — utan att någon märkte det på flera veckor.

Nog vet jag många barn i de intellektuella familjerna som blivit skamligt illa behandlade — om den fine tyske

radikale diktare som i Norge satte sin fyraårige son i vedlåren och spikade fast locket för att straffa honom har jag skrivit — men Kaj tillhör de värst utsatta offren.

Hon var också ett offer för allvarligt sexuellt övergrepp. I sin bok skriver hon att jag sökt lära henne onanera. Jag minns inte det. Jag kan ha förträngt det. Men jag minns annat — dock inte om Kaj —jag borde förträngt. Men Kaj och Julia, det krigsbarn som bodde hos oss, blev i Vasaparken upplockade av en äldre man, en banktjänsteman, som tog hem dem. Han gav dem likör och förgrep sig på dem. Julia lyckades undkomma och kalla på hjälp. Kaj fördes till gynekologen. Jag tror inte hon glömt det.

När familjen bodde i Brommavillan var Sissela och Kaj som syskon mest. De gnabbades och bråkade och slogs ibland. Men Sissela var den som föräldrarna var stolta över. I släkten hade Kaj sina jämnåriga kusiner. De bodde hos varandra över söndagar och helger. I familjen var det jag som höll på henne. Det är ju helt i enlighet med familjesituationen. Så brukar det vara.

Det fortsatte jag med. Jag försvarade henne i alla lägen. När Kaj kom till Sverige 1955 efter det hon gjort klart sin skolgång, träffade Horst och förälskade sig i honom var det jag som tog strid med Alva och Gunnar för hennes rätt att själv välja. De sökte tvinga henne att bryta med Horst. Han var tysk. Han var, sade Gunnar, döpt efter Horst Wessel och en sådan kunde man inte ha i familjen. Därtill var han inte av lämplig familj. De hade redan tvingat Sissela att bryta med den schweiziske poet hon var kär i. Han var både socialt och politiskt olämplig. Han var kommunist därtill. Sissela blev

sedan kär i en rik gosse av fin familj. Det gjorde dem lyckliga. Och som i alla sådana fall insåg Sissela senare hur klokt Alva tänkt. Mor vet bäst. Men jag tvingade dem att acceptera Kajs eget val. Fast de vägrade kalla honom Horst. De sade alltid Hotte.

Det är alldeles riktigt att Gunnar och jag hade fruktansvärda gräl 1958 på hösten när Gun och jag kommit till Indien. Gun brukar fortfarande berätta för folk hur chockad hon blev, hur hon undrade över vilken familj det var hon kommit till, när Gunnar och jag satt i varsitt rum i varsin ända på en lång korridor i det gamla residenset på Hardinge avenue och stormskällde. Men det vi skällde om var Kaj.

När jag kom till Delhi bodde Kaj hos dem. Alva var på sjukhus i Sverige. Kaj och Horst hade just gift sig. Horst hade haft stipendium för att studera jordar i Indien och bodde nu i det stora huset med Kaj. Gunnar föraktade Horst.

– Tysk är han. Dum är han också. En dum matfriare. Bad mig till och med om pengar för att köpa sin bröllopskostym. Ingen stolthet.

– Att han är en fattig student behöver han väl inte skämmas för, sade jag. Att han är tysk kan han inte hjälpa. Och dum är han inte. Han är en duktig vetenskapsman. Han är en god soil scientist. Han har berättat mycket för mig om Afghanistans jordförhållanden.

Till middagen den dagen var det schnitzel med drivor av stekt persilja. Andre-bearern, Kesho, serverade. Han var iförd turban och rött skärp som alltid vid måltiderna. Men han hade skor och bar inte vita handskar ty Indien var demokratiskt nu. Laljee, head-bearern,

stod vid dörren till serveringsregionerna och övervakade. Gunnar satt vid det långa bordets kortända. Vi fyra satt på var sida. Gun och jag till vänster om honom, Kaj och Horst till höger om honom. Kaj var med barn.

(– Hon blev gravid på bröllopsnatten, hade Gunnar sagt. Hon är sådan vår Lububbe.)

Silverbrickan blänkte. Laljee hade krävt den; det hörde till husets status att ha silverbricka till serveringen. Så

tittade Gunnar upp när andre-bearern höll fram brickan åt Horst:

– Ta mer persilja, sade han. Det var munkarna som införde persilja i Sverige. För potensens skull.

Horst tog persilja.

– För att bekämpa den, sade Gunnar och skrattade.

Horst rodnade. Alla satt tysta. Gunnar tuggade.

Efter en stund såg han upp från maten, sköt ifrån sig tallriken, såg stint på Horst, harklade sig och sade:

– Nå Hotte, kan du redogöra för förhållandena mellan rödj ord och svartjord i östra Deccan, skillnaden dem emellan och vilken betydelse denna haft för bevattningsjordbruk.

Horst såg upp. Han svalde, fuktade läpparna, samlade sig. Men innan han hunnit säga något vände Gunnar sig mot mig och sade:

– Du har fel. Hotte är dum. Han har inte kunnat besvara en enkel fråga på sitt eget ämne fast det gått nästan en minut. Han är dum.

Horst och Kaj satt alldeles tysta och stilla. Så reste Gunnar sig och gick från bordet.

Jag gick efter honom in i arbetsrummet och råskällde på honom. Han blev inte svaret skyldig.

Nå, jag kunde hålla med Gunnar om att det inte var mycket till karl i Horst.

– Hade han gjort så mot mig hade jag rest mig upp och gett gubben en örfil, sade Gun.

– Då hade han fått respekt för dig, sade jag.

– Men Horst satt kvar, sade Gun. Han fortsatte att äta.

Jag talade med Kaj. Hon måste inse vad det var för familj hon växt upp i. Hon visste ju ingenting. Jag kände Alva och hur knepigt hon tänkte när hon skulle gömma något och även om jag aldrig varit i huset förut tog jag därför rätt på nyckeln till kassaskåpet och öppnade det. Där låg papperen. Deras brev brydde jag mig inte om. Jag tog fram räkenskaperna. Alva hade fört bok om släkten. (Det bör ha varit de papperen som fyllde den Konsumkasse vilken enligt släkten flyttades från ålderdomshemmet till Stefan Fölster och nu tycks befinna sig hos Kaj.)

Där fanns uträkningar. Alvas uppställningar över alla sina syskons och alla Gunnars syskons affärer. Långa snirklade och slingrande uträkningar. Uppställningarna över vad var och en av oss kostat. Vad de presenter vi fått hade kostat. Allt bokfört ner på öret. Och vad jag visste — och vad jag antar Kaj visste — var att Alva fifflade med räkenskaperna. Hon låtsades lura sig själv. Hon rättade dem. Fick dem att stämma. Men de var långa stycken fiktiva. Det var ju heller inte meningen att de skulle synas förrän vid en kommande bouppteckning. ("Om vi dör", som hon uttryckte det. Hon och Gunnar sade aldrig: "När vi dör.")

Kaj blev alltmer upprörd ju mer hon läste. Tillslut

kom hon fram till räkningarna for Sisselas bröllop. Det hade varit ett stort europeiskt bröllop. Hela den officiella vänsterintelligentian var där. Mendès-France hade förrättat vigseln.

Då började Kaj gråta på allvar. Det var något helt annat än vad man kostat på Lububbe. Så hade hon inte gift upp sig heller.

När jag visade henne hur Alva bokfört för hela släkten sade hon:

– Hur kan jag lura Horst att gifta in sig i en sådan familj?

På Kajs bröllopsmottagning för svenska kolonin skulle Gunnar hålla tal. Det gjorde han. Men han glömde att det var Kajs högtid. Han talade i stället i tjugo minuter om Sisselas skönhet, om Sisselas begåvning och om hur alla beundrade Sissela till dess Kaj sprang ur rummet.

Kaj blev verkligen fruktansvärt kränkt och skadad i denna familj. Hon fick en barndom vidrigare än min. Hon

gjorde inte uppror. Hon slog inte tillbaka och bröt sig ut. Hennes äktenskap blev heller inte lyckligt. Horst avskydde Myrdals. Han hade i och för sig all anledning men om alla ingick i denna avsky var jag den han vågade visa sin avsky. Gunnar och Alva var mäktiga; han behandlade dem med försiktighet. Kommunist var jag också. Jag minns när vi var hos dem i Tyskland just som jag fatt Berlinstipendiet. Han frågade hur stort det var. När jag svarade honom sade han:

– Det är oanständigt att man ger dig så mycket pengar när tysk forskning är så svältfödd.

Därefter lämnade han bordet.

Alvas sätt att stå vid sidan om och kvittra — svika skulle psykologerna säga — när Gunnar bröt ut som värst mot barnen; mot mig i synnerhet — det traderades vidare i hennes eget äktenskap. Då Horst på tyskt manér tog till svångremmen för att fysiskt fostra Stefan när han busat då ingrep Kaj inte. Hon gjorde som Alva.

Jag höll på Kaj, skrev jag. Jo, jag tyckte om henne. Länge, fram till dess hon gifte sig och flyttade till Tyskland, stod vi varandra nära. Faktiskt så nära att Maj, min andra hustru, kände sig svartsjuk. Hon ville inte att någon annan skulle ha så stor inteckning i mig. Hon föredrog därför Sissela, Sissela var mer intellektuell, menade hon.

Men även om jag höll på henne vill jag inte säga att jag var någon idealisk äldre bror. Jag var bråkig och lynnig i tonåren. Särskilt 1943–1944 när Gunnar och Alva försökte förändra mig till något de fann bättre med hypnoskurer, thyreoideatabletter och testosteronsprutor var jag mycket stökig. Dock är det mycket jag inte känner igen i hennes bok, kanske i synnerhet i de intervjuer hon gett. Det gör mig nedstämd.

Jag skall förklara:

Den ideologiska överbyggnaden med Alva som ett kvinnoöde och frågor om makt och kvinnopolitik lämnar jag åtsidan. Alva och Gunnar var betydligt mer komplicerade än så. Att tolka Alva kvinnorörelsemässigt är att begå våld på historien. (Att Alva själv medvetet spred den myten åtminstone sedan början-mitten av fyrtiotalet är en annan historia.) Det Kaj skrivit — och egentligen även det Sissela på ett mer intellektuellt

sätt utformat — leder till en underskattning både av Gunnar som vetenskapsman och forskare och av Alva som diplomat, administratör och byråkrat (i ordets mindre pejorativa mening).

Det Kaj skriver och det hon berättar för Inger Ärlemalm är vad man kallar terapiminnen. Vissa minnen har verklig bakgrund men på samma sätt som Horst försvinner ur hennes liv växer storebror Jan ut ur verkligheten. Han sprutar in bläck i sina ådror; han rullar in henne i en filt och tar henne genom fönstret ut på gatan och bakvägen in till biografens nioföreställning av barnförbjudna filmer; han har massor med flickor och knullar dem väldeliga. ("Den snälla sextonåriga flickan i granngården" som jag och mina kamrater skulle knullat och gjort med barn utan att någon visste vem som var fadern, till exempel. Minnet är ett terapiminne. Att jag ens berättat det är tvivelaktigt eftersom Kaj då visste och fortfarande borde veta att det inte existerade någon sådan flicka i sinnevärlden.) Och så vidare.

I vissa stycken är hennes minnesbild på ett intressant sätt skapad utifrån filmbilder. Detta är inte ovanligt när det gäller religiösa bilder och de senare myterna. Bilden skapas i ett sammanhang. När detta glömts bort är bilden kvar och förklaras med ny myt.

Det är ovanligt att kunna visa detta när det gäller individuella minnen men Kajs bok ger två goda exempel. Hon beskriver hur hon får klä ut sig med hjälm och leksaksgevär och gå på vakt. Försvara fosterlandet. Hon illustrerar detta med ett par stillbilder ur en 8 mm film. Sekvensen ur vilken bilden är tagen ingår i en film Alva gett påskriften "1940". En film som Sissela hade. Sedan

har gjorts videokopior av den. Jag har också en.

Ett par rutor tidigare ser man en arm komma fram från vänster i bildrutan och rätta till hjälmen. Armen är klädd i en stickad tröjärm med läderförstärkning på armbågen. Den som ser efter i VI 1940 hittar den tröjan i modereportaget: "Ärlig barnkonfektion". Anna Riwkin har tagit fotot. Bildtexten börjar: "Till omväxling med

den vanliga pullovern bär den amerikanske skolpojken en lätt avtagbar kofta ..." och det är jag som bär koftan på bilden i tidningen. Det är min arm som syns i filmen.

Frågan blir då vem som höll i kameran.

Det var Alva som höll i kameran och det var Alva som stod för regi. Därmed kan minnet återställas.

Motsvarande gäller minnet av söndagsmorgnarna. Också det är filmat på samma rulle i samma film om barnens liv. Men vem håller i kameran när Kaj, Sissela och Jan (med tidningen) kommer uppför trappan? Alva. Också det minnet är ett bygge.

Men vid sidan om dessa minnen, terapiminnen och till myt rationaliserade bilder finns annat som faktiskt stör mig.

Mycket av vad hon beskriver är konstigt på ett särskilt sätt. Jag menar nu inte sådant som att farmor skulle lyssnat på Branting eller att hon själv skulle lyssnat på radioprästen och knäppt händerna (lyssnat på vilken radio?). Det ena tycks mig anpassning till nutida religionsfnosk och det andra vara ett slags traditionellt myrdalskt förfolkligande, en socialdemokratisering i efterhand av släkten som motsvarar ändringen av farfars gravsten och Gunnars förändring av farmors flicknamn

från Karlsson till Carlsdotter i The International Who's Who.

Men hur mycket hon själv verkligen minns av "den stilige, sorgsne tysken" som besökte huset för att söka få Gunnar att hjälpa till att upprätta kontakt med de västallierades representanter i Stockholm vet jag inte. Gunnar utgick från att det var en provokation; han var ju övervakad av Möllers (och Erlanders) hemliga polis. Men att jag på min vevgrammofon skulle spelat "Deutschland, Deutschland über alles" är tillfogat i ondare syfte. Den skivan fanns då inte i huset. Jag finner inte det minnet oskyldigt skrivet.

Annat öppnar dörrarna till något värre. Hon berättar att Gunnar och Alva skaffat oss Fagervik. Vi har fatt det. Sant är att morbror Stig hittade det och att Gunnar köpte det 1962 när vi var i Kina. Det hade vi inte kunnat göra. Vi hade inga pengar och var inte kreditvärdiga. Vi fick brev om detta. Fagervik var för litet, saknade arbetslokaler och måste byggas ut men det låg vackert. Vi var glada åt det. 1963 när vi kom hem till Sverige köpte vi det. Det kunde vi göra då Gunnar som var kreditvärdig ordnade 60 000 i lån åt oss i Mariefreds sparbank. Det är rätt att säga att han hjälpte oss köpa huset men fel att säga att han gav oss det. När vi började bygga ut lånade vi 1 000 av dem i väntan på att de stora lånen i banken skulle bli klara. Dessa lämnade vi igen två månader senare. Den återbetalningen tog vi kvitto på.

Men inte har Kaj själv hittat på att vi fick huset av dem inte. Det är en typisk Alva-radering i de inre böckerna.

Att Kaj som blev så ohyggligt kränkt och sviken som terapi bygger upp Alva till en Moder åt sig är begripligt. Begripligt — även om jag finner det orättvist — är också att hon på mig och Gunnar skjuter över alla de kränkningar hon utsatts för i familjen och i sitt äktenskap. Begripligt som rationalisering av förhållandet till den tidigt kränkande Alva. Inte begripligt i rationell mening.

Ty Kaj och jag hade börjat umgås igen 1970 när Gun och jag körde tillbaka upp till Sverige från Indien. Då stannade vi hos Kaj i Göttingen. Det syskonnära umgänget höll på i sex år. Gun och jag besökte henne i hennes hem (att jag skulle tvungit hennes barn att sitta på gräsmattan för att jag hatade barn är i bästa fall ett sådant där fnoskigt terapiminne). Sista gången vi träffades var när hon och hennes dotter Nicki bodde hos oss i Berlin 1976. Då var förhållandet gott. Eller rättare sagt normalt vuxna syskon emellan. Vi resonerade mycket. Tysk socialpolitik och svensk.

Jag minns att Gun var ute med henne och Nicki för att välja en söt blus. De låtsades att den var åt Eva och att Nicki var med som smakråd. Nicki valde. Den blev hennes julklapp från oss det året. Sedan avbröts tvärt alla kontakter. Jag antar att Alva fick reda på att vi träffades. Efter 1967 tvangs ju alla i släkten att antingen ta avstånd från mig eller råka i en svår konflikt med Alva och Gunnar. Gunnars syster Elsa och hennes man Gösta vilka fortsatte som vanligt att umgås med oss och Janken som vägrade ta avstånd från mig fast Gunnar sökte

tvinga honom till det råkade ut för mycket obehag. Kaj valde sida. Hon hade kanske också fördelar av

det. Därefter rationaliserade hon detta. Laddningen i hennes aggression gavs av det bulnade barndomsminnet av Alva.

Hon — och kanske framförallt hennes son Stefan och dennes dåvarande sambo — tog sedan hand om Alva och Gunnar när de var gamla och sjuka. Att de betalade hennes resor och annat för detta och sörjde för Stefans studier var då väl inte mer än rätt. Hon hade ju klagat för dem att hon varit den som fått minst presenter.

Rationaliserad alltså men inte en riktigt rationell aggression. En som därtill kan få rätt stora följder när den spelas ut publikt.

Om det nu inte är fråga om en kvinnopolitisk aktion. Kaj skrev ju till mig att det rörde sig om en kvinnopolitisk nödvändighet. Och det verkar som om det inte bara är Bonniers PR-avdelning som varit i rörelse. Det är lite för mycket rörelsepolitik i upplägget; det luktar feministkampanj om det sätt på vilket Kaj lanseras. Den rörelsetrogna Vår Bostad skickade ner Inger Ärlemalm till Tyskland för dyra pengar. Hon är rörelsens kvinna till yrket. För Prisma skrev hon boken: Så vinner kvinnor makt och inflytande; handbok i strategi. Grunden för hennes författargärning är annars arbete med vissa skrifter för Socialdemokratiska kvinnoförbundet, Stockholms socialdemokratiska kvinnodistrikt, Statens ungdområd och liknande. Bortsett från att jag anser att hon är en dålig redaktör för Författaren misstror jag hennes politik.

Att Maj Fant med upprördhet kunde kommentera Ärlemalms artikel redan numret efter tyder på organisering. Den garanterar Kaj i så fall ett organiserat

entusiastiskt stöd från fittstimmet som LO:s Stig Malm kallade dem.

För Kaj skulle det då vara ett sätt att gå vidare i karriären. Det skulle varit i Alvas stil; fast Alva inte skulle gjort det så vulgärt — som hon skulle sagt och Sissela menar. Alva skulle också insett det som den mindre genomtänkta Kaj inte insett; att detta hon publicerar om Alva skadar Alvas rykte som politiker, administratör och skribent långt mer än något Sissela eller jag skrivit. Kransen hon lägger om Alvas ära blir en strypsnara. Ty vad man än kan säga om Alva, fittstimmet tillhörde hon inte.

Ja, också i VI tycks det hela organiserat. Läsarbrevet om Alvas godhet kommer in väl precist. Det skulle förklara en del.

Ännu ett exempel: Läser Viveka Vogel i GP (21-8-92). Stor kulturartikel: "Jan Myrdal lever ut sitt hat." Hela ordmassan bygger på att David Lagercrantz i Expressen citerar mig som om jag kallat min lillasyster "flickan". I Viveka Vogels kvinnoperspektiv blir det ordet ett hatutbrott.

Viveka Vogel känner mig lika mycket som jag henne; ryktesvägen. Det är troligt att jag i hennes umgänge har lika dåligt rykte som hon i mitt.

Men det som gör henne intressant är varken hennes rykte eller innehållet i vad hon skrivit utan att hon fått för sig att hon i kraft av sitt kön kan skriva vad som helst om en man — och sedan vara skyddad. Det är hon också i vår mediavärld. Om jag skulle svara henne skulle hon och hennes systerskap av olika och blandade kön lyfta händerna och ropa:

– Se han försvarar sig! Vilken usel mansgris! Vilken hatisk sexist!

Ja, nog skall jag ta upp denna falska jämlikhetskamp, denna mellanskiktens fittstimsfeminism. Ordentligt. Visa att den är just det kvinnoförtryck och den sexism vänstern måst bekämpa från artonhundratalet och framåt. Jag inser nu att vi varit alltför fördragsamma.

Men om Jan Myrdal har vem som helst i decennier kunnat berätta vad som helst. Nu ser jag i kvällstidningarna att en för mig helt okänd storhet i fastighetsbranschen, Ragnar Bjurfors, berättar hur han som skolpojke på Enskilda gymnasiet i Stockholm varit med om att med våld söka spola ner "socialisten" Jan Myrdal på toaletten. Det skulle gått så långt att de fatt ner mitt huvud och att jag skall ha blivit blöt i håret. Därefter skall Alva Myrdal

upprört ha ringt rektor och klagat.

Plötsligt blir jag tvärilsk. Journalisterna de lyssnar när han snackar skit; de nickar och skriver. Något dummare än svenskt mediafolk tycks inte finnas. Fast inte fan är det dumhet. Lika litet dumhet som när Viveka Vogel upprörs över min sedan mer än femtio år ständigt pågående brutalitet.

Ragnar, Ragnar. Kan inte ens påminna mig någon Ragnar. Sant är ju att jag som sjuttonåring gick på Enskilda gymnasiet under några korta höstveckor 1944. Men inte hade en två år yngre snorunge samman med ett par andra böss då kunnat ens försöka genomföra en sådan toalettdränkning utan allvarligt blodvite inte. Även om de varit så många att de till slut helt övermannat mig skulle jag inte efteråt gått till Alva och klagat över att pojkarna varit elaka mot mig.

Naturligtvis skulle jag i stället slagit denne Ragnar och de övriga sönder och samman så snart jag fått tag på dem. Behärska mig lärde jag mig sent. Ännu tre år senare — den höstkväll i Tingsryd 1947 som jag i Paris 1955 skrev in i Att bli och vara — slogs jag ju på fullt allvar.

Fast är inte denna uppvällande ilska över en mig okänd Ragnars fabulerande lite konstig. Så förbannat intellektualiserad och storsint är jag inte. Visst retar Kaj mig mer än denne okände fastighetsskojare.

OMKVÄDE

Man kan fråga vad som bestämmer, vad som är viktigt. I natt vaknade jag vid tretiden. Det gör jag ofta. Eva gör likadant, sade Maj. Jag talade med henne om femtiotalet i går. Också hon menar att det bör skrivas.

– Det är så mycket det gått lögn i, sade hon.

Hon menade inte att jag skulle skriva privat. Nej, det menade hon sannerligen inte.

– Men nu visar sig att vi hade rätt både om hur våra egna politiker och militärer ljög för folket och deltog i det som i verkligheten var ett krig mot öster och att amerikanarna faktiskt gjorde bakteriekrigsexperiment i Korea fast man sade att vi var paranoida.

– Och det finns så mycket annat som måste berättas.

Jag funderade på vad hon sagt. Skilsmässan vår var nödvändig. Men Nic hade aldrig förstått det. Hon hade skällt ut mig för den när jag berättade om den. Hon tyckte om Maj. När vi kom ner från Trondheim efter att först ha vandrat från Sverige över fjällen i juni 1952 bodde vi hos henne. På kvällen drack vi whisky. Jag gick i shorts. Nic lutade sig fram mot mig och tog ett stadigt tag ovanför höger knä och så vände hon sig till Alex:

– Ser du, nu har han riktig tonus i musklerna! Maj är

bra för honom.

Så skrattade de. Ja, hon tyckte om Maj. I Paris 1955 ville hon att Maj skulle komma till hennes institut.

– Du har dansen i magen, sade hon till Maj.

Inte undra på att hon verkligen skällde ut mig när jag sedan sade att vi skulle skiljas. Jag var inte vatten värd ens. Och nu är Nic död sedan mer än trettio år.

Jag har läst Helges bok om Nic. Jag har lovat skriva om den för Klassekampen. Men på hela detta sista året har jag inte kunnat. Det går i stå var gång jag försöker.

Helge ja. Han var fem år när jag till julen 1945 lovade honom en stor röd brandbil, en sådan där av gjutjärn. Jag skulle köpa den på NK i Stockholm och ta med den tillbaka till Oslo. Men sådana bilar fanns inte längre, sade man. Inte sedan före kriget. Jag undrar om han minns det och är besviken på mig.

Han är Nics son. Han är psykiater. Boken är faktiskt bra. Det finns sådana som kan skriva biografier över sina

föräldrar också.

Framförallt tycker jag han återger tjugotalsgenerationen, de norska kulturradikalerna och motdagisterna ett mänskligt ansikte. Syndere i sommersol!

Han skriver om mig också. Nic var ju tre svenska författares analytiker. Karin Boyes, Erik Blombergs och min. Mer än analytiker; nära vän. Abenius misstror Nic. Karin Boye tog ju livet av sig 1941. Om någon kunnat hjälpa Karin Boye borde det ha varit Nic. Men då var Norge ockuperat, Nic kunde inte nå Boye, hon arbetade illegalt. Hon satt på Grini en tid. Sedan kom hon ut. Då deltog hon i de verkliga och hårda uppgifterna. Sådant som Jan Guillou och andra kallar "våta

uppdrag". De var nödvändiga. Någon måste utföra dem för folkets och frihetens skull. Det låter stort men är sant.

– Tortyr, sade hon. Man skall inte låta sig skrämmas. Egentligen gäller det att kunna spänna av. Gör man det kan ingen komma åt en.

Erik Blomberg och jag gick hos Nic samtidigt i Oslo 1945-46.

Det har jag skrivit om. Jag ser nu i Helges bok att Nic skrivit ned vad hon många gånger sade mig. Mitt motstånd var stort. Varje timme var en påfrestning. "Det er ingen sak å få ham intellektuelt å behandle spørsmålet, men virkelig å gå inn på seg selv og ta opp vanskelighetene er nesten umulig." Ja, så var det. Så är det. Sådan är jag och kan inte annat.

– Måste du alltid säga allting? Måste du förstå allting? Måste du veta allting? (En illojal europés bekännelser sid. 194)

Men så läser jag i Helge Waals bok om hur Alex dog. De hade träffats i det illegala arbetet. Han var kommunist och arbetade som resturangmusiker. Senare studerade han till läkare. Jag bodde hos honom. Han var hygglig mot mig; inte bara Nics karl utan en bra kamrat och kompis. De gifte sig 1951.

Jag vet hur Alex dog. Nic berättade det. Egentligen dog hon den gången. Det var i Frolandsheiene, de vilda fjällen västerut i Telemark. Det var i Urdvannet han dog. Det är en mörk och milslång fjällsjö som går i öst-västlig riktning mellan branta berg. För att komma

till den hytte där de brukade vara fick man ro hela milen. På kvällen kom Alex och Nic och en läkarvän till dem, Erling Johansen, fram till sjön. Det var dåligt väder och blåste men de beslöt sig för att ro fram till hytten.

– Jag tyckte vi borde slå läger och vänta till morgonen men karlarna ville fram.

Det var mörkt. Det blåste allt hårdare. Fjällsjön var förrädisk. Båten vattenfylldes och kantrade. Nic kom upp på kölen. Hon ville att Alex och Erling, vännen, skulle komma upp de med. De borde kunna hålla sig där till dess det ljusnade. De skulle hur som haver driva i land.

Men de ville inte. De ville simma båten i land. De drunknade. Man fann Nic dagen efter på stranden där båten hade drivit upp. Hon fick ligga länge på sjukhus. Efteråt var hon deprimerad. Sorg är ingenting man bearbetar. Sorgen är.

Så långt stämmer Helges och min minnesbild. Men Helge berättar vidare:

Jeg husker at jeg forsøkte å trøste henne da hun kom hjem fra fjellet. Jeg kunne selv ikke skjønne at Alex kunne ha druknet. Han var så livskraftig och fjellvant. Han måtte da ha kommet seg i land. Men nei. 'Jeg så hodelykten hans forsvinne ned i vannet', sa hun. 'Jeg vet han er død.' Dette synet av hodelykten som forsvant nedover i det kalde vannet, forfulgte henne lenge."

Och här skiljer det. Jag hörde henne tala om just detta.

Hon förföljdes av minnet. Jag hörde henne tala om hur pannlampan försvann i djupet i den svarta blåsiga natten. Men innehållet var ett annat.

– Dessa förbannade karlar var så manfolksartade. De skulle nödvändigtvis ned i fjällsjöns kalla vatten fast jag

sade att det var meningslöst och oförnuftigt. Och vattnet var så kallt. De skulle visa sin manlighet och i natten och blåsten simma båten i land. Och så såg jag fingrarna rakna. Jag höll honom i handen och handen släppte greppet i kylan och jag såg pannlampan försvinna ner i det mörka vattnet. Och de dog av rena förbannade oförnuftet. De dog för att visa sin manlighet.

Då grät hon. Full var hon. Vi drack bägge. Men hon grät på allvar.

Nic sörjde. Sörjde djupt.

– De dog av dumhet och oförnuft och jag kunde ingenting göra.

Hon drack för mycket sedan. Hon tänkte på självmord. Hon skällde på mig. Jag hade sagt att det skulle sjunga om orden när jag skrev och hon tyckte att jag sade att det skulle sjunga om mig. Som om jag sagt att jag skrev för äran och ryktet och berömmet. Det var dumt.

– Du är dum och uppblåst.

Men det var ju inte det jag menade. Jag skiter i ryktet och äran. Det borde hon ha vetat. Men jag hade skilts från Maj också. Och jag hade kritiserat Nic för att hon drack för mycket och inte var kall nog när man angrep henne.

Men senare på kvällen var vi sams.

Hon dog ensam i sin egen hytte. Hon hade gett sig dit ensam efter att ha beslutat sig för att lämna över det Nic Waals Institut hon byggt upp och som betytt så mycket för henne. Hon var sextio år och trött. När man hittade henne låg hon alldeles stilla i sin koj.

Helge menar att det var infarkt. Hjärtat var slitet och hon hade haft ett anfall som han tolkade som infarkt. Hon obducerades. Det fanns inga tecken som tydde på förgiftning eller andra skador. Hennes hjärta hade upphört.

Jag menar att man kan säga att hon valde att dö. Vi hade en gång skämtat om hur man borde kunna bota karies med genomströmning. Hon hade levt livet ut och dog sig. Hon begick inte självmord. Hon dog sig så som Dalamormor dog sig.

Det är klart att jag sörjde. Jag gör det än. Under det jag tänkt allt detta och länge sett på Nic där hon låg död i sin koj somnade jag och drömde och när jag vaknade ljusnade det.

Nu regnar det. Ett grått dagsregn.

Lyssnade på radio. Var ute i regnet i morgonrock och kissade Florry. Sedan tog jag kaffe på säng. Florry låg vid fotändan och luktade våt hund. Jag talade länge i telefon med Svenolle. Han var på Arkö. Skulle måla färdigt ett landskap.

– Som tur var hade jag lagt upp det i går och kan sitta inne i ateljén hela dagen. Lyssna till regnet och måla.

Men än var det morgon och än låg han. Med sin hund vid fotändan.

Naturligtvis talade vi om döden. Eller rättare sagt: vi

talade inte om döden utan om att vi hade ganska lite kvar av vår möjlighet att arbeta.

– Tror du jag tänker på annat? sade han. Det man inte hinner göra blir aldrig gjort.

Han menade att det var viktigt att jag verkligen skrev vårt fyrtiotal och vårt femtiotal.

– Den boken är inte skriven. Vår generations uppvaknande. Strunta i det första knullet. Det behövs inte. Det finns tiotusen romaner om det. Och vad flickor beträffar var det väl mest sådant vi talade om och tänkte på. I verkligheten var det ont om dem. Jag minns hur olycklig du var när den där flickan flyttat in hos dig julen 1944. Det var väl din första tjej. Och hon ville gifta sig, hade hon sagt. Du blev livrädd och ringde på Rolf och mig att vi skulle komma för att hjälpa dig bli av med henne. Det var inte särskilt romantiskt.

– Maj-Britt, sade jag. Hon som sades ha varit med i "Vårat gäng". Jag var rätt dålig mot henne. Hon kanske var min första tjej och jag begrep inte mycket. Jag minns inte ens om hon var den första eller om det var en annan.

Hon var svartsjuk och sparkade Sara utför trapporna för att jag höll armen om henne. När hon gick hem till sig och äntligen lämnade mig skickade hon mig sitt foto några dagar efteråt med en dikt, en Frödingdikt trodde jag. Men det var Boye, det såg jag sedan:

Livlöst är livet, där inte du är kvar. Världen är ett väldigt skal, som ingen kärna har.

Det där förstår du inte Jan. Men en gång kanske du kommer att göra det. Maj-Britt.

Ja, hon hade rätt, jag var nog rätt barnslig. Det skulle ta många år innan jag förstod passioner. Om det nu var så att hon verkligen var kär i mig. Det hade jag svårt att förstå att någon kunde vara. Men hon var beredd att ta strid för det mot hela familjen Myrdal.

– Hon hade bott hos dig i tre dagar då, sade Svenolle. Men det blir inget nytt. Sådant skriver alla. Skriv om det som visade sig vara viktigt för oss i livet sedan. Hur gänget fungerade när vi var femton, sexton och jag hade flyttat från Filipstad till Bromma och kom in i det. Du hade tagit med dig Leadbelly och the Golden Gate Quartet från Staterna. Först på sextiotalet började man höra dem i Sverige. Vi spelade The washboard serenaders med bambustift; Kazoo Moan och Tiger rag i ditt rum. Konst hade du också fått med därifrån. De amerikanska realisterna. Därtill hade du ju ditt intresse för surrealisterna. Jag tänker fortfarande på den där tavlan med stjärnkikaren. Och du talade om Dali. Dag var väl den du talade mest med om böcker. Han höll på med det klassiska: Goethe, Heine och Vilhelm Ekelund. Sten hade sin speciella inriktning på Edgar Allan Poe, De Quincey, Claude Farrére med "Opium", Pierre Louys också. Men vars farsa känt Amelin i Göteborg och hade några dukar som betydde mycket för mig. Lars som hade fått hela det franska gratis. Alla kom vi med vårt. Och politiken därtill.

– Det är det jag vill skriva om, sade jag. Knull är

alltför lätt att skriva. Trosor och pubesbehåring och sådant. Politik är också det möjligt att skildra. Men resten? Hur skriver man måleri? Hur skriver man om bilder som öppnar sig? Hur skriver man om musik? Jag har aldrig läst någon övertygande sådan berättelse.

– I varje fall måste du skriva vår ungdom, sade Svenolle. Den är ju inte bara din och min. Den är hela generationens. Minns du när vi såg Renato Guttuso och de italienska nyrealisterna i Östberlin? Det kinesiska träsnittet? Pekingoperan? Minns du mexikanska utställningen?

– Bar Monaco, sade jag.

– Julfesten på Boulevard Jules Sandeau, sade Svenolle. Fast då var det femtiotal.

– Spanjorskan du hade till modell, sade jag. Jag ser henne var morgon. Hon hänger med den svartvita grafiken i trappen mellan Félicien Rops och Jossot. Sitter sedesamt med kjolen nedanför knäna och balkongen bakom sig. Med tack för en god vinter, har du skrivit.

– Låt det sluta den natten när du och Pinnen kör mot Afghanistan. Vi festar av er på Freden. Tore Johnson och Rune Hassner plåtar er vid Lillcittran och en finklädd kille kommer fram och frågar: Finns här en fotograf?

– Vintern 1957-58, sade jag. Ja, där går gränsen.

– Det är hög tid att du skriver vår ungdom, sade Svenolle. Ingen annan kommer att göra det. Nu ljuger man bort de åren.

– Jo, sade jag, jag har tänkt det. Har bara två, tre andra saker att skriva ut först.

– Vänta inte för länge, sade Svenolle. Det blir så dags

när man lagt dig på bårhuset. Många av oss är döda och borta redan. Fast din lillasysters tjafs är obehagligt. En granne här lånade mig Vår Bostad. Jag hade ju sett Expressens löpsedel där du hängdes ut. Men jag har inte läst det. Jag har låtit tidningen ligga i farstun. Jag tycker inte jag vill läsa.

– Det bör du nog, sade jag.

Efter en stund, när jag höll på att raka mig, ringde det. Det var Svenolle.

– Det regnar fortfarande, sade han. Jag har inte gått upp. Låg och tänkte på den tiden för snart femtio år sedan. Jag glömde Pierre Loti. Sten talade alltid om hans Tahitibok. Och du deklamerade Walt Whitman ur en stor grön bok illustrerad med träsnitt. Du gick fram och tillbaka på golvet och dundrade "One's-self I sing, a simple separate person". Du hade signerade blad av Reginald Marsh på väggen i ditt rum också.

– Walt Whitman hade jag skaffat själv, sade jag. Han och Mark Twain var väl de amerikanska författare jag tyckte bäst om då. Reginald Marsh och John Sloan och de andra bladen tillhörde en samling Gunnar fatt 1940. Men han och Alva förstod sig inte på bilder och jag tog hand om den redan innan vi lämnade New York. De märkte det aldrig. De var inte intresserade. Jag har kvar alla bladen. En fin samling amerikansk realistisk grafik.

– Man skaffar sig sin inriktning i de åren, sade Svenolle.

– Stens far hade Simplicissimus, sade jag. De tidiga årgångarna på fint papper. Och Jugend med.

– Jag möter Dag i backen ibland, sade Svenolle. Han är pensionerad sedan flera år nu och har haft samma operation som du. Han ser trött ut. Du bör nog skynda dig skriva det du har att skriva innan du och vi och alla som var med smäller av.

– Jo, sade jag. Så är det. Det är inte så mycket tid kvar.

Gick sedan i regnet uppåt backen mot skogen med Florry. Förr stod tallarna som en pelarsal här. Det växte gott om trumpetsvamp vid stigen då. Karl Johan också. Det var klafsvått en bit upp. När vi kommit förbi telegraflinjen stannade hon plötsligt. Hon såg något eller hörde något. Hon stod helt stilla. Stirrande och lyssnande. Så skällde hon till in mot det gamla hygget, det som nu blivit en hög djungel av sly. Två gånger. Två hårda varnande skall. Men hon sprang inte fram. Hon vände sig om och såg på mig. Hon var orolig och ville bli kopplad. Jag hörde ingenting. Bara regnet. Hon började dra mig därifrån. Hon ville gå den övre stigen. Inte den som ledde in i det gamla hygget.

– Är det något därinne? frågade jag.

Men Florry brydde sig inte om mig. Svansen hade fallit och hon stretade därifrån. När jag stannade och vände mig mot hygget då hoppade hon upp mot mig. Stötte nosen mot mig.

– Vi bör bort härifrån, menade hon.

Också gamla Florry och Cheeta tyckte ofta illa just om denna del av skogen. Kan det vara grävlingen? Men han håller till längre bort mot gården. Honom möter vi ibland om kvällarna bortanför stigen ner mot bryggan. Då störtar han tvärs över vägen. Han skall ner till sjön. Ligger jag och läser när han korsar vägen i mörkret brukar Florry säga till. Inte heller är det rådjuren. De hör hit. Inte som katterna riktigt. Men nästan. Hon jagar dem inte. De bryr sig inte om henne när vi möts i skogen. Fast vi brukar lyssna på dem när de skäller om kvällarna.

Men det är något därinne i dungarna som hundarna inte tycker om.

– Tycker du jag är feigr, tänkte jag säga till Florry när vi nu gick mot bäcken. På skämt liksom. Men så sade jag det inte. Vi har våra noaord. Sådant säger jag inte. Inte till min hund heller och inte ens högt för mig själv. Liksom jag inte säger till henne om någon som lämnat huset att:

– X har gått bort.

Det är som med kastet däruppe vid mellanvägen. Det ligger på krönet. Den vägen är gammal. Det gick en vinterväg över isen från Mariefred till Hedlandet och den fortsatte här inåt Mälarmården. Rishögen är känd. Spökhögen i Mariefreds Södra skog som den heter i den etnografiska litteraturen. Men turisterna känner den inte. I turistböckerna heter rishögen ingenting alls.

Sägnen lever ännu fast man inte talar om spökhögen och inte kallar sägnen sägen utan bara säger:

– Det skall ha varit två bröder som slog ihjäl varandra där för tvåhundra år sedan eller så. De friade till samma flicka nere vid Karlsborg.

Den växer fortfarande.

Sture Igelström klev i ovarsam brådska upp på den en gång under jakten för att se bättre.

– Men jag fick en stöt så jag tumlade omkull.

Han är lika litet vidskeplig som jag. Men jag skulle inte kliva upp på den; stampa i riset. Inte heller kliver

jag in i moskén med skorna på.

Nu var Florry som vanligt igen. Vi hade hunnit över i skogen på andra sidan bäcken. Hon ville bli losskopplad. Hon sprang över stenarna. Tog bocksprång. Jag undrade hur tankarna halkade från det slybeväxta gamla hygget till kastet. Det kändes obehagligt i alla fall. Stack i kinderna och ner längs halsen så som när man högt berättar en dröm. Det gjorde jag för Gun i morse. Det var en dröm jag hade efter det jag varit vaken och funderat på pannlampan och Alex. Nu när jag vill skriva ut drömmen försvann den. Fast en märkligt rumslig känsla finns kvar. Lätt obehag i bröstet ännu här där jag sitter vid tangentbordet.

Harald Gripe är död. I våras fick jag Sörmlands läns kulturstipendium. Det var i Nyköping. Jag var utsedd att hålla tal till landstinget på vägnar av alla stipendiater. Jag varnade för högeranarkisternas tro på kulturens umbärlighet och påminde om att farfar som satt där i församlingen under den förra stora krisen för sextio år sedan och var blåhöger varit den som drivit fram kultursatsningar som Gripsholms folkhögskola.

Efteråt var vi på länsmuseet i väntan på den lunch landstinget gav pristagarna. Där på länsmuseet ställde Harald Gripe ut sin fantastiska samling dockteatrar. Han visade utställningen för oss. Gun och jag diskuterade länge med honom. Dockteatern var viktig. Den var för flera generationer barn — inte bara barn i borgerliga hem — ett sätt att uppleva världen. Inte bara läsa eller se utan själva leva och agera.

— Inte undra på att Lewis Carroll var en skicklig dockteaterkonstruktör som tonåring, sade jag. Han

skrev åtminstone två, kanske tre marionetteaterstycken.

Han tog lek på allvar. Det är ju det som gör hans Alice så märkvärdig. Den läser jag ett par gånger om året. Som tjugotreåring, långt innan han skrivit Alice antecknade han i sin dagbok att de flesta teaterstycken för barns teatrar var bristfälliga. Antingen var de avsedda för riktiga teatrar och därmed olämpliga eller också var de oändligt tråkiga.

– De tre jag skrivit har åtminstone den fördelen att de provats i praktiken och visat sig populära, skrev han.

Nu talade jag med Harald Gripe om dem. La Guida di Bragia var, sades det, en komisk opera som byggde på Bradshaws kommunikationstabeller för Storbritanniens järnvägar. Ett festligt världsvandrande som förebådar just Alice.

– Den har tryckts, sade jag. Man kan leta fram en kopia på den.

Det hade jag tänkt göra. Men jag hade inte gjort det. Inte heller hade vi hunnit träffas. Det hade varit så gott om tid och nu var han död.

Det var nog spökhögens kärna, tänkte jag när jag vände och gick över Janssons tomt ner mot vägen och ordbehandlingen igen.